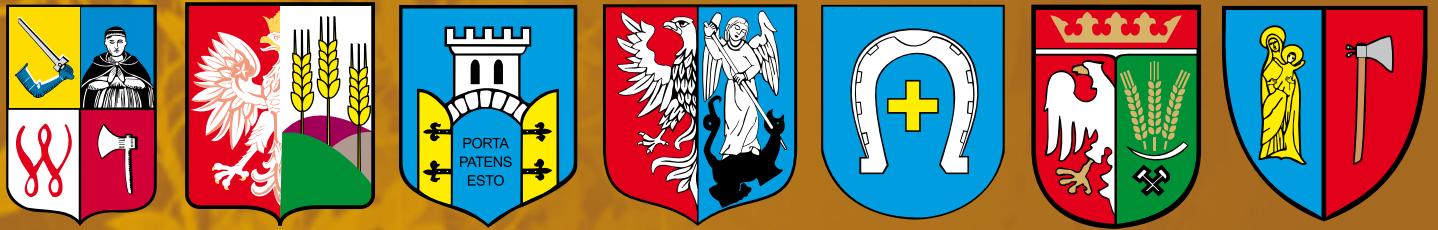

Powiat Wągrowiecki

Powiat Wągrowiecki

Zdjęcie mapy z „Atlasu Ziem Polskich” z ok. 1912, element mapy Wielkiego Księstwa Poznańskiego.

Photo of the map from "The Polish Land Atlas" from ca. 1912, element of the map of the Grand Duchy of Poznań.

Aufnahme einer Landkarte aus dem „Atlas der polnischen Länder“ um 1912, Element einer Landkarte des Großherzogtums Posen.

Powiat
Wągrowiecki

4

Miasto
Wągrowiec

22

Gmina
Damasławek

54

Miasto i Gmina
Gostyń

Gmina
Mieścisko

86

Miasto i Gmina
Skoki

102

Gmina
Wąpno

116

Gmina
Wągrowiec

124

Rysunek z natury Napoleona Ordy:
Szkoła (dzisiejsze I LO),
Klasztor i Fara – ok. 1880 r.

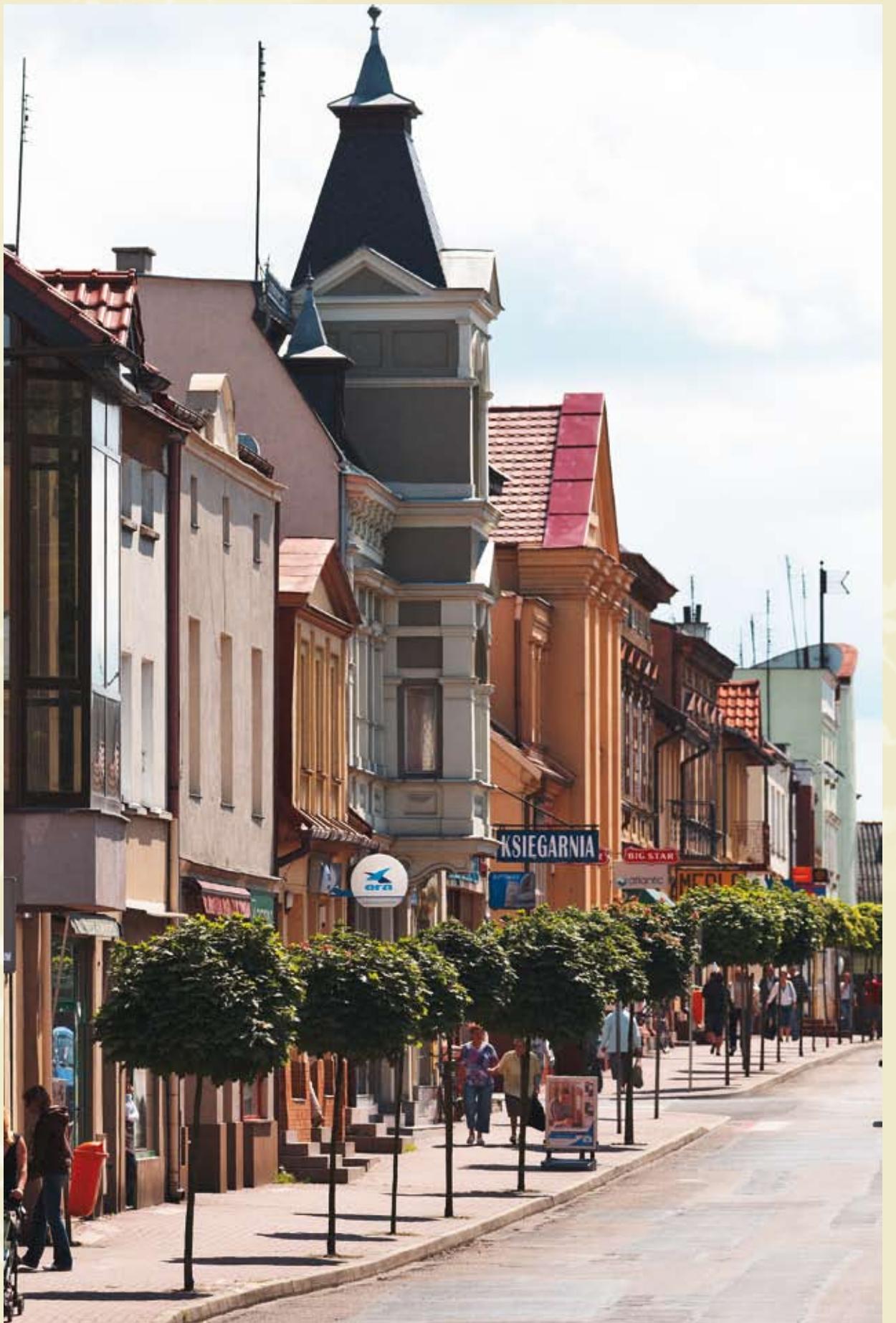
Nature sketch by Napoleon Orda:
School (present secondary school
of general education no. 1),
Monastery and Parish Church - ca. 1880.

Zeichnung nach der Natur von Napoleon Orda:
Schule (die heutige I. Allgemein bildende Oberschule),
Kloster und Pfarrkirche - um 1880.

Rynek Wągrowca z okresu międzywojennego.
Market Square in Wągrowiec from the inter-war period.
Markt in Wągrowiec in der Zwischenkriegszeit.

Powiat Wągrowiecki

Aleja Jana Pawła II w Wągrowcu.
Jana Pawła II Avenue in Wągrowiec.
Jana Pawła II-Allee in Wągrowiec.

Szanowni Państwo

Powiat wągrowiecki jest jednym z większych powiatów Wielkopolski, leżącym w północno-wschodniej części województwa. Zajmuje powierzchnię 1040,8 km² i leży w historycznym i etnograficznym regionie Pałuk, na przecięciu Szlaku Piastowskiego ze Szlakiem Cyterskim. Zamieszkuje go ponad 68 tysięcy mieszkańców w gminach Wągrowiec, Skoki, Golańcz, Damasławek, Mieścisko, Wapno i w mieście Wągrowcu.

Odwiedzając wągrowiecką ziemię można zapoznać się z bogatą historią tego regionu, ściśle związaną z cystersami, którzy wywarli duży wpływ na jego rozwój. Początki Wągrowca związane są z ekspansją terytorialną cystersów sprowadzonych około 1142 roku do Łekna, leżącego nieopodal Wągrowca.

Wągrowiec jest miejscem, gdzie urodził się ks. Jakub Wujek, jezuita, teolog, autor pierwszego i najbardziej znanego przekładu Biblii na język polski. Spośród znanych osobowości pochodzących ze stolicy powiatu jest Adam z Wągrowca, cysters, organista w kościołach w Wągrowcu i Łądzie, znakomity kompozytor muzyki organowej. Tutaj też swoją młodość spędził pisarz Młodej Polski, Stanisław Przybyszewski.

W powiecie znajdują się liczne obiekty sakralne, wśród nich najstarszy, będący zabytkiem klasy „0”, drewniany kościół pw. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim. Na kolejnych stronach albumu przedstawimy większość wartych zwiedzenia świątyń, pałaców, dworów oraz pomników przyrody. Zobaczycie Państwo też zdjęcia ukazujące codzienne życie mieszkańców oraz niezwykle piękną przyrodę, wplecioną w malownicze krajobrazy. Takie walory, jak przyjazne środowisko, liczne jeziora i lasy, dobrze oznakowane ścieżki piesze i szlaki rowerowe, baza noclegowa, stwarzają doskonale warunki do wypoczynku, uprawiania sportów wodnych oraz turystyki rowerowej. Jeziora obfitujące w węgorze, płoce, szczupaki, leszcze i liny stanowią raj dla wędkarzy.

Milośników przyrody zachwyci rezerwat leśny „Dębina”, położony zaledwie kilka kilometrów od Wągrowca. Tworzą go blisko 300-letnie dęby (wśród nich uznany za pomnik przyrody „Dąb Korfantego”), lipy, wiązy, klonły, buki, jawory. W chronionych gatunkach roślin znajdują się gniazda czapli siwej i sokoła wędrownego. Przez powiat wągrowiecki przepływają rzeki, m.in. Welna i Nielba, które krzyżują się tworząc unikatowe zjawisko hydrograficzne, zwane potocznie bifurkacją.

Wągrowiec jest miastem z silnie rozwiniętą strukturą szkół ponadgimnazjalnych, z bogatą ofertą edukacyjną i nowoczesną bazą dydaktyczną. Istnieje także możliwość zdobycia wykształcenia wyższego w filiach Gnieźnieńskiej Wyższej Szkoły Humanistyczno-Menedżerskiej „Milenum” i Wielkopolskiej Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Jarocinie. Bogata oferta kierunków kształcenia sprawia, że powiat wągrowiecki jest przede wszystkim rozwijającym się ośrodkiem nauki.

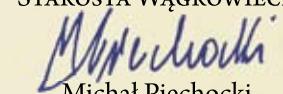
Na terenie powiatu znajdują się liczne kompleksy sportowe do uprawiania różnych dyscyplin, tj. lekkoatletyki, piłki nożnej, piłki ręcznej. Samorządy dążą do zwiększenia aktywności fizycznej swoich mieszkańców. W tym celu w Wągrowcu w 2010 roku powstanie nowoczesny obiekt sportowo-rekreacyjny „Aquapark”. Temu samemu celowi służyło otwarcie w Kobylcu pod Wągrowcem kompleksowego boiska sportowego ORLIK oraz przeprowadzenie generalnego remontu miejskiego stadionu.

Ziemia wągrowiecka „kulturą stoi”. Odbywa się tutaj szereg imprez istotnych dla życia kulturalnego nie tylko regionu, Wielkopolski, ale i całego kraju. W stolicy powiatu oraz wchodzących w jego skład gminach działają amatorskie teatry, chóry, młodzieżowe orkiestry dęte, liczne zespoły muzyczne, artyści ludowi. Bogate życie kulturalne w powiecie, to w dużej mierze zasługa Muzeum Regionalnego i Szkoły Muzycznej w Wągrowcu, miejskich i gminnych domów kultury oraz bibliotek.

Powiat Wągrowiecki oraz gminy posiadają partnerstwa z zagranicą. Szczególnie dobrze układają się kontakty z powiatem Lüneburg i jego gminami z Dolnej Saksonii w Niemczech. Powiat rozwija także partnerstwo z rejonem czerwonogórskim na Ukrainie, a miasto Wągrowiec z Rosją, Francją i Węgrami.

Nie sposób oddać na kilkudziesięciu stronach całego pięknego powiatu wągrowieckiego, różnorodności zabytków oraz walorów krajobrazowych. Wyrażam jednak przekonanie, że niniejsza publikacja przybliży Państwu bogactwo tej ziemi i stanie się zachętą do częstego jej odwiedzania. Zapraszam serdecznie w imieniu własnym i mieszkańców powiatu.

STAROSTA WĄGROWIECKI

Michał Piechocki

„Powiat wągrowiecki – bogactwo zabytków, liczne jeziora i lasy, unikalne pomniki przyrody, a wszystko to w samym sercu gościnnej Wielkopolski”.

Dear Ladies and Gentlemen,

Wągrowiec Powiat is one of bigger Powiats in Wielkopolska Region, located in north-eastern part of the voivodeship. It covers 1,040.8 km² of the historical and ethnographic region of Pałuki, at an intersection of the Piast Trail and the Cistercian Trail. The powiat is inhabited by over 68,000 people in Wągrowiec, Skoki, Golańcz, Damasławek, Mieścisko, and Wapno Communes and Wągrowiec Town.

Visiting Wągrowiec Land, one can familiarise oneself with the rich history of this region, closely connected with the Cistercians, who had a great influence on its development. The beginnings of Wągrowiec are connected with the territorial expansion of the Cistercians brought to Łekno near Wągrowiec in ca. 1142.

Wągrowiec is the birthplace of priest Jakub Wujek, a Jesuit, theologian, author of the first and most well-known translation of the Bible into Polish. The famous personalities coming from the powiat's capital include Adam of Wągrowiec, a Cistercian, organ player in the churches in Wągrowiec and Ląd, and excellent organ music composer Stanisław Przybyszewski, a writer of the Young Poland period, spent his youth here.

The powiat features numerous ecclesiastic buildings, e.g. the oldest wooden Church of St Nicholas in Tarnowo Paluckie, which the highest, "0" class historical sight. On the pages of this publication, we present most churches, palaces, country manors and natural phenomena that are worth visiting. You will also see photographs showing the everyday life of the residents and the exceptionally beautiful nature, interblended with picturesque landscapes. Such advantages as friendly community, numerous lakes and forests, well-signposted hiking trails and bicycle trails, and accommodation base create excellent conditions for leisure, water sports and biking. Lakes abounding in such fish as European eel, roach, pike, bream and tench are a paradise for anglers.

Nature enthusiasts will be delighted by the "Dębina" forest reserve located only several kilometres away from Wągrowiec. The reserve features almost 300-year oaks (e.g. "Korfanty's Oak" - recognised as a natural phenomenon), lindens, elms, maples, beeches, and sycamores. Amidst protected plant species, one can see nests of grey herons and peregrine falcons. The Welna and Nielba Rivers flowing through Wągrowiec Powiat intersect here forming the unique hydrographic phenomenon commonly called bifurcation.

Wągrowiec is a town with a strongly developed structure of secondary schools, with an abundant education offer and a modern didactic base. One can also acquire higher education in branches of the Gniezno College of Humanities and Management "Millennium" and the Wielkopolska College of Humanities and Economics in Jarocin. Owing to the abundant offer of education majors, Wągrowiec Powiat is a resiliently developing education centre.

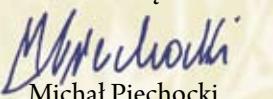
The powiat features numerous sports complexes for different disciplines, i.e. athletics, football, and handball. The local self-governments aim at increasing the physical activity of their residents. Thus, the modern "Aquapark" sports-recreational facility will be constructed in Wągrowiec in 2010. Opening of the ORLIK complex sports field in Kobylec near Wągrowiec and a major overhaul of the municipal stadium were conducted to satisfy the same goal.

Wągrowiec is a land of culture. Many regional and nationwide cultural events are held here. Amateur theatres, choirs, youth brass bands, numerous music groups, and folk artists are active in the powiat's capital and its communes. The powiat owes its rich cultural life to a significant extent to the Regional Museum and the Music School in Wągrowiec, municipal and communal culture centres, and libraries.

Wągrowiec Powiat and communes have their partners abroad. Particularly fine are contacts with Lüneburg Bezirk and its communes from Lower Saxony, Germany. The powiat develops also partnership relations with Chervonoarmiisk Region in the Ukraine, and Wągrowiec Town with Russia, France and Hungary.

It is impossible to present the entire beauty of Wągrowiec Powiat, its diversity of historical sights and landscape advantages on a few dozen pages. However, I am convinced that this publication will familiarise you with the abundance of this land and will be an incentive to visit it frequently. I invite you cordially on behalf of the powiat residents.

STAROST OF WĄGROWIEC

Michał Piechocki

"Wągrowiec Powiat - an abundance historical, numerous lakes and forests, unique natural phenomena, all this in the very heart of hospitable Wielkopolska".

Sehr geehrte Damen und Herren!

Der Kreis Wągrowiec ist einer der größeren Kreise in Wielkopolska und liegt in dem nordöstlichen Teil der Woiwodschaft. Der Kreis nimmt eine Fläche von 1040,8 km² ein und liegt in der historischen und ethnographischen Region Pałuki, an der Kreuzung der Piastenroute mit der Zisterzienseroute. Der Kreis zählt über 68 Tsd. Einwohner, die in den Gemeinden: Wągrowiec, Skoki, Golańcz, Damasławek, Mieścisko, Wapno und in der Stadt Wągrowiec wohnhaft sind.

Beim Besuch in dem Land Wągrowiec kann man sich mit der reichen Geschichte dieser Region vertraut machen. Sie ist mit Zisterziensern stark verbunden, welche die Entwicklung der Region wesentlich beeinflusst haben. Die Anfänge von Wągrowiec hängen mit der territorialen Expansion der Zisterzienser eng zusammen, die um das Jahr 1142 nach Łekno in der Nähe von Wągrowiec gebracht wurden.

Wągrowiec ist ein Ort, wo der Priester Jakub Wujek, Jesuit, Theologe, Autor der ersten und der bekanntesten Übersetzung der Bibel ins Polnische geboren wurde. Unter den bekannten Persönlichkeiten aus der Kreishauptstadt muss Adam aus Wągrowiec, der Zisterziensermönch, Orgelspieler in den Kirchen in Wągrowiec und Ląd, ein hervorragender Komponist der Orgelmusik erwähnt werden. Auch hier hat Stanisław Przybyszewski, Schriftsteller der Richtung des Modernismus in der polnischen Literatur Młoda Polska (Junges Polen), seine Jugendjahre verbracht.

In dem Kreis gibt es zahlreiche sakrale Objekte, dazu gehört ein Denkmal der Klasse „0“, und zwar die älteste Holzkirche des Hl. Nikolaus in Tarnowo Paluckie. Auf den nächsten Seiten des Bildbandes stellen wir Ihnen die meisten besuchenswerten Kirchen, Schlösser, Gutshöfe und Naturdenkmäler dar. Darin gibt es außerdem Abbildungen des Alltagslebens der Einwohner und der außergewöhnlich schönen Natur, die in das Malerische der Landschaft hineingeflochten ist. Solche Vorzüge wie die freundliche Umwelt, zahlreiche Seen und Wälder, gut markierte Wander- und Radwege sowie die Übernachtungsinfrastruktur schaffen vortreffliche Bedingungen für den Wassersport und den Radtourismus. Seen, die an Aalen, Plötzen, Hechten, Brassen und Schleien reich sind, bilden ein Paradies für Angler. Naturliebhaber werden sich für das Waldschutzgebiet „Dębina“ begeistern, das knapp einige Kilometer von Wągrowiec entfernt ist. Das Waldschutzgebiet besteht aus nahezu 300-jährigen Eichen (darunter gibt es die Eiche von „Eiche von Korfanty“, die als ein Naturdenkmal gilt), Linden, Ulmen, Ahornen, Buchen, Bergahornen. Unter den geschützten Pflanzenarten sind Nester der Graureiher und der Wanderfalken zu finden. Durch den Kreis Wągrowiec fließen Flüsse, u.a. die Welna und die Nielba, die sich kreuzen und eine einzigartige hydrographische Erscheinung bilden, die landesüblich als die Flussbifurkation bezeichnet wird.

Wągrowiec ist eine Stadt mit einer sehr gut entwickelten Struktur der Oberschulen, mit einem umfangreichen Bildungsangebot und einer modernen didaktischen Basis. Außerdem besteht die Möglichkeit, die Hochschulbildung in Filialen der Hochschule für Geistes- und Managerwissenschaften von Gniezno „Milenium“ und der Hochschule für Geistes- und Wirtschaftswissenschaften von Wielkopolska in Jarocin zu erwerben. Ein umfassendes Angebot an Fachrichtungen bewirkt, dass der Kreis Wągrowiec ein sich dynamisch entwickelndes Wissenschaftszentrum ist.

In dem Kreis befinden sich zahlreiche Sportkomplexe, die sich für verschiedene Sportarten, d.h. Leichtathletik, Fußball und Handball eignen. Die Selbstverwaltungen streben nach der Steigerung der Bewegungsaktivität ihrer Einwohner. Aus diesem Grund wird in Wągrowiec im Jahr 2010 ein modernes Sport- und Erholungsobjekt „Aquapark“ entstehen. Zu demselben Zweck eröffnete man in Kobylec bei Wągrowiec einen komplexen Sportplatz ORLIK und man führte eine Grundrenovierung des Stadtstadions durch.

Das Land von Wągrowiec zeichnet sich durch die Kultur aus. Hier finden sehr viele Veranstaltungen, die für das kulturelle Leben nicht nur in der Region Wielkopolska, sondern auch in ganz Polen von Bedeutung sind, statt. In der Kreishauptstadt sowie in den zum Kreis gehörenden Gemeinden gibt es Liebhabertheater, Chöre, Jugendblasorchester, zahlreiche Musikgruppen und Volkskünstler. Ein vielfältiges kulturelles Leben in dem Kreis ist in einem hohen Grade ein Verdienst des Regionalmuseums und der Musikschule in Wągrowiec, der Stadt- und Gemeindekulturräume und Bibliotheken.

Der Kreis Wągrowiec und die einzelnen Gemeinden pflegen partnerschaftliche Beziehungen mit dem Ausland. Besonders vorteilhaft wirken sich Beziehungen zu dem Kreis Lüneburg und seinen Gemeinden in Niedersachsen in Deutschland aus. Der Kreis entwickelt ebenfalls die Partnerschaft mit dem Bezirk Czerwonoarmijsk in der Ukraine. Die Stadt Wągrowiec hat Partnerschaftsabkommen mit Russland, Frankreich und Ungarn getroffen.

Es ist nicht möglich, auf einigen zehn Seiten die ganze Schönheit des Kreises Wągrowiec, die Vielfältigkeit der Denkmäler und der landschaftlichen Vorzüge wiederzugeben. Ich bin aber der Überzeugung, dass die vorliegende Veröffentlichung Ihnen den Reichtum dieses Landes etwa näher bringen und Sie zu häufigen Besuchen anspornen wird. Ich lade Sie in meinem Namen sowie im Namen der Kreisbewohner herzlich ein.

LANDRAT VON WĄGROWIEC

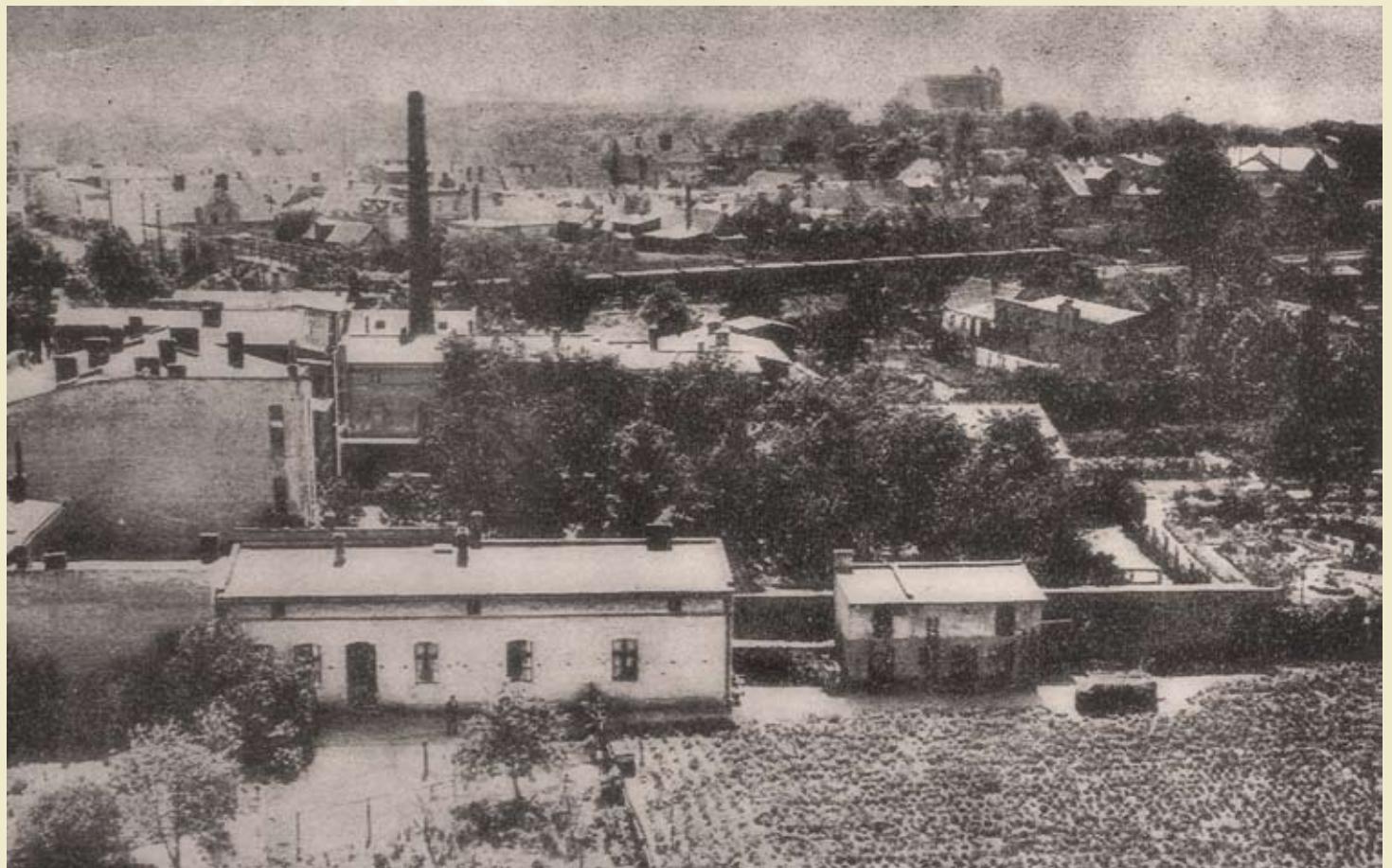

Michał Piechocki

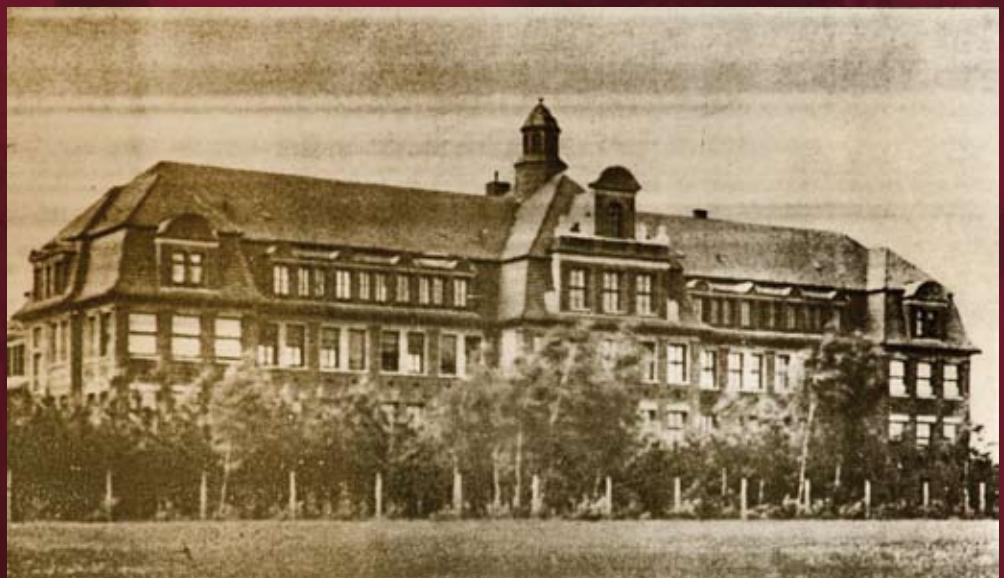
„Kreis Wągrowiec – Fülle an Denkmälern, zahlreiche Seen und Wälder, einzigartige Naturdenkmäler, und alles im Herzen der gastfreundlichen Region Wielkopolska“.

Budynek Starostwa przed 1913 r.
Starosty Office building before 1913.
Starosteigebäude vor dem Jahr 1913.

Budynek Starostwa
na starej pocztówce ok. 1914–1915 r.
Starosty Office building in an old postcard,
ca. 1914–1915.
Starosteigebäude auf einer alten
Ansichtskarte um 1914–1915.

Fasada budynku Starostwa Powiatowego w Wągrowcu.
Façade of the Poviat Starosty Office building in Wągrowiec.
Fassade des Starostegebäudes in Wągrowiec.

Fasada budynku Poczty Polskiej w Wągrowcu.
Façade of the Polish Post Office building in Wągrowiec.
Fassade des Postgebäudes von Poczta Polska in Wągrowiec.

Sala Sesyjna Rady Powiatu Wągrowieckiego.
Session room of the Wągrowiec Poviat Council.
Sitzungssaal des Kreisrates in Wagrowiec.

Kamienica przy zbiegu ulic Poznańskiej i Pocztaowej w Wągrowcu.
Tenement house at an intersection of Poznańska and Poczta Streets in Wągrowiec.
Mietshaus an der Kreuzung der Poznańska- und der Poczta-Straße in Wągrowiec.

Wągrowiecki Rynek.
Market Square in Wągrowiec.
Markt in Wągrowiec.

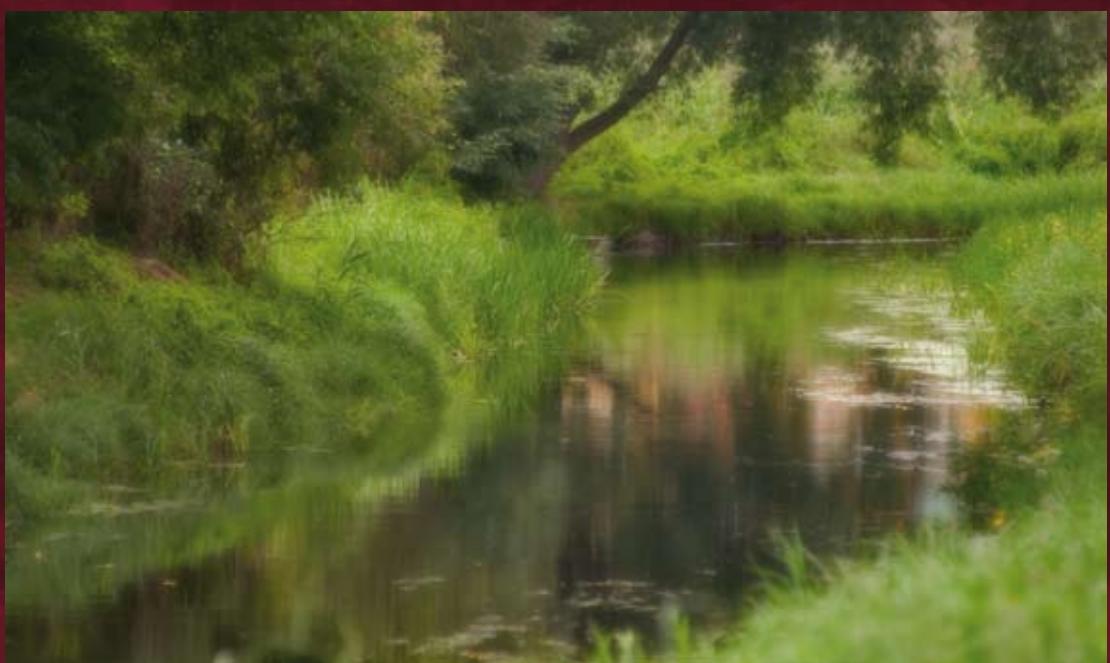
Jezioro Kaliszańskie
(fot. Łukasz Polasik).

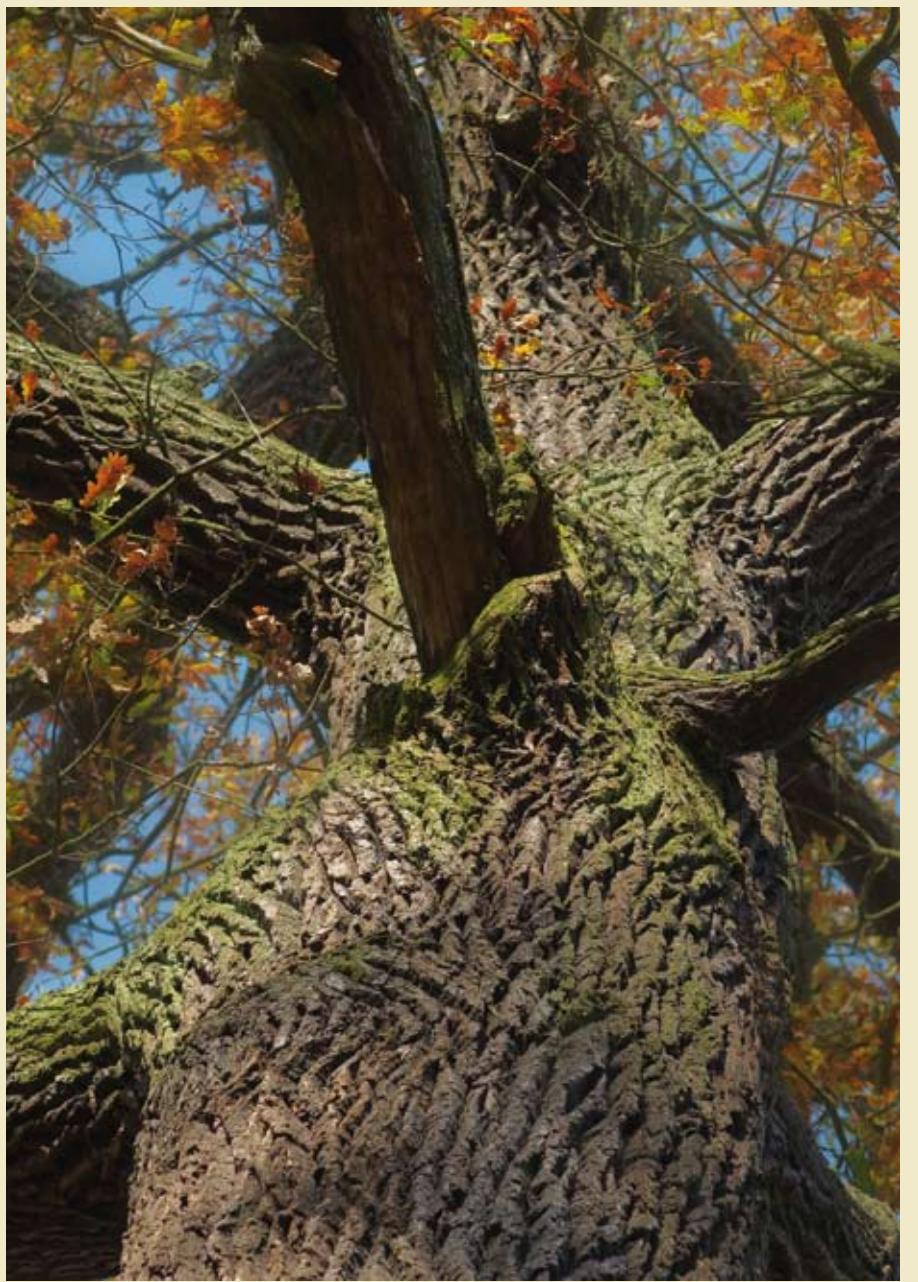
Lake Kaliszańskie
(photo by Łukasz Polasik).

See Kaliszańskie
(Foto: Łukasz Polasik).

Jezioro Durowskie, str. 17–19.
Lake Durowskie, pg. 17–19.
See Durowskie, S. 17–19.

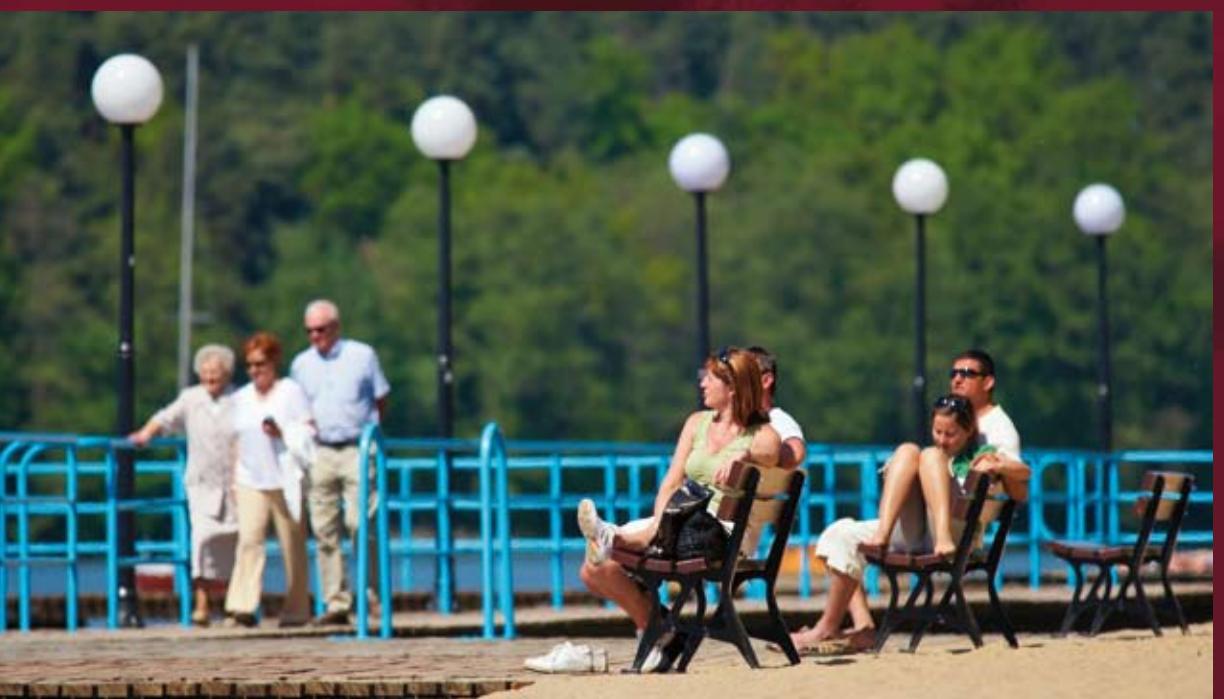

Pomnik przyrody „Dąb Korfantego” - rezerwat Dębina.
"Korfanty's Oak" natural phenomenon - Dębina reserve.
Naturdenkmal „Eiche von Korfanty” – das Schutzgebiet Dębina.

Hotel „Pietrak”.
"Pietrak" Hotel.
Hotel „Pietrak”.

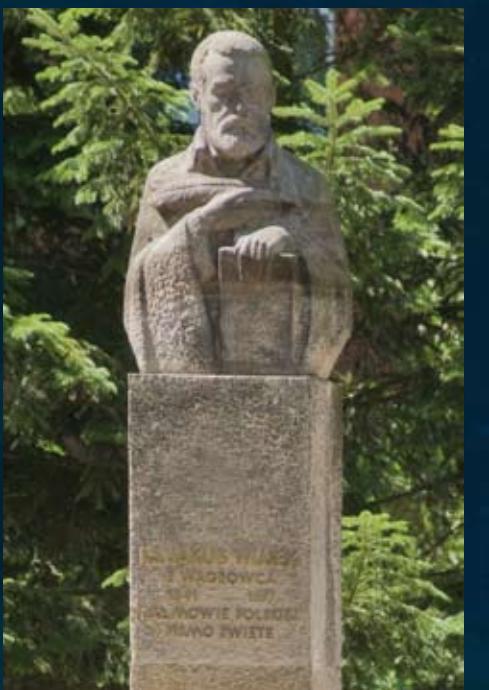

Wągrowiec z lotu ptaka
(fot. Paweł Dykban).
Bird's eye view of Wągrowiec
(photo by Paweł Dykban).
Wągrowiec aus der Vogelperspektive
(Foto: Paweł Dykban).

Ratusz miejski wybudowany w 2000 r.
Town Hall constructed in 2000.
Stadtrathaus, errichtet 2000.

Miasto Wągrowiec

Ks. Jakub Wujek z Wągrowca (1541–1597) jest autorem pierwszego przekładu Pisma Świętego na język polski. Pierwsze wydanie Biblii w jego tłumaczeniu wydano dwa lata po jego śmierci. Zaproponowana przez niego wersja przekładu obowiązywała w polskim kościele rzymskokatolickim do połowy XX w. Biblija stanowi własność Miejskiej Biblioteki Publicznej w Wągrowcu i obecnie prezentowana jest w Muzeum Regionalnym w Wągrowcu.

Priest Jakub Wujek of Wągrowiec (1541–1597) is the author of the first translation of the Holy Scriptures into Polish. The first edition of the Bible translated by him was published two years after his death. The translation version proposed by him was binding in the Polish Roman-Catholic Church until the mid-20th century. The Bible is the property of the Municipal Public Library in Wągrowiec and currently is presented in the Regional Museum in Wągrowiec.

Priester Jakub Wujek aus Wągrowiec (1541–1597) war Autor der ersten Übersetzung der Heiligen Schrift ins Polnische. Die erste Ausgabe seiner Übertragung erschien zwei Jahre nach seinem Tod. Eine von ihm vorgeschlagene Version der Übersetzung galt in der römisch-katholischen Kirche in Polen bis zur Mitte des 20. Jh. Die Öffentliche Stadtbibliothek in Wągrowiec ist im Besitz von der Bibel, die heutzutage in dem Regionalmuseum in Wągrowiec ausgestellt wird.

Pomnik ks. Jakuba Wujka przy kościele farnym.

Priest Jakub Wujek monument by the Parish Church.

Denkmal zum Gedenken an den Priester Jakub Wujek bei der Pfarrkirche.

Wągrowiec jest stolicą powiatu wągrowieckiego, w skład którego wchodzi 7 gmin. Miasto zamieskuje ok. 25 tys. osób i zajmuje powierzchnię 17,9 km². Położone jest w północno-wschodniej Wielkopolsce, 50 km na północ od Poznania, 70 km od Bydgoszczy i Pile, w połowie drogi między Warszawą a Berlinem.

Najważniejszą atrakcją turystyczną Wągrowca jest jego położenie geograficzne. Na północ i na południe od miasta rozciągają się przepiękne obszary pagórkowate, pośród których można natknąć szereg charakterystycznych dla tego terenu jezior, którymi otoczone jest miasto, połączonych ze sobą rzekami, co umożliwia opłynięcie miasta, np. kajakiem. Stąd też Wągrowiec nazywany jest „**Perłą w koronie jezior**”.

Cztery jeziora: Durowskie, Kobyleckie, Łęgowskie i Rgielskie, stwarzają doskonale warunki do wypoczynku i uprawiania sportów wodnych, a znajdujący się na północnym skraju miasta las i sieć promenad położonych wzdłuż rzek i Jeziora Durowskiego, są ulubionymi miejscami spacerowymi turystów i mieszkańców Wągrowca. Na jednym z takich szlaków znajduje się unikatowe **zjawisko skrzyżowania rzek Wełny i Nielby** - zwyczajowo zwane bifurkacją.

Wągrowieckie jeziora stanowią także nie lada gratkę dla wędkarzy, a okalające miasto lasy doskonale nadają się nie tylko do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej czy konnej, ale także do uprawiania myślistwa. Walory krajoznawcze miasta wspomaga odpowiednia baza turystyczna – kąpielisko nad Jeziorem Durowskim (w centrum miasta), z wypożyczalnią sprzętu wodnego i rowerów, hotele, ośrodki wczasowe, przystanie żeglarskie oraz obiekty sportowe udostępniane przez Ośrodek Sportu i Rekreacji: hala sportowo-widowiskowa z pełnowymiarowym boiskiem do piłki ręcznej, wyposażona w sauny i gabinety odnowy biologicznej, 2 pełnowymiarowe boiska do piłki nożnej, korty tenisowe i pole namiotowe.

Na przestrzeni ponad sześciu wieków swojej historii Wągrowiec wniosł do kultury polskiej wiele wartości. Do najwybitniejszych twórców związanych z miastem nad Wełną i Nielbą należą:

ksiądz Jakub Wujek (1541–1597) – jezuita, wybitny kaznodzieja (autor pierwszego zbioru kazań katolickich: Postilla catholica), pedagog, polemista i tłumacz. Zasłynął dokonaniem najlepszego w historii i używanego do dzisiaj przekładu Pisma Świętego na język polski;

Adam z Wągrowca – żyjący w XVII wieku cysters, organista w kościołach w Wągrowcu i Łądzie, znakomity kompozytor muzyki organowej, którego dzieła odkryto przypadkowo w 1991 roku w Bibliotece Narodowej w Wilnie;

Stanisław Przybyszewski (1869–1927) – znakomity pisarz, który choć urodził się na Kujawach, to jednak młodość swą spędził w Wągrowcu (uczył się w miejscowym gimnazjum). Tu również powstały jego pierwsze utwory.

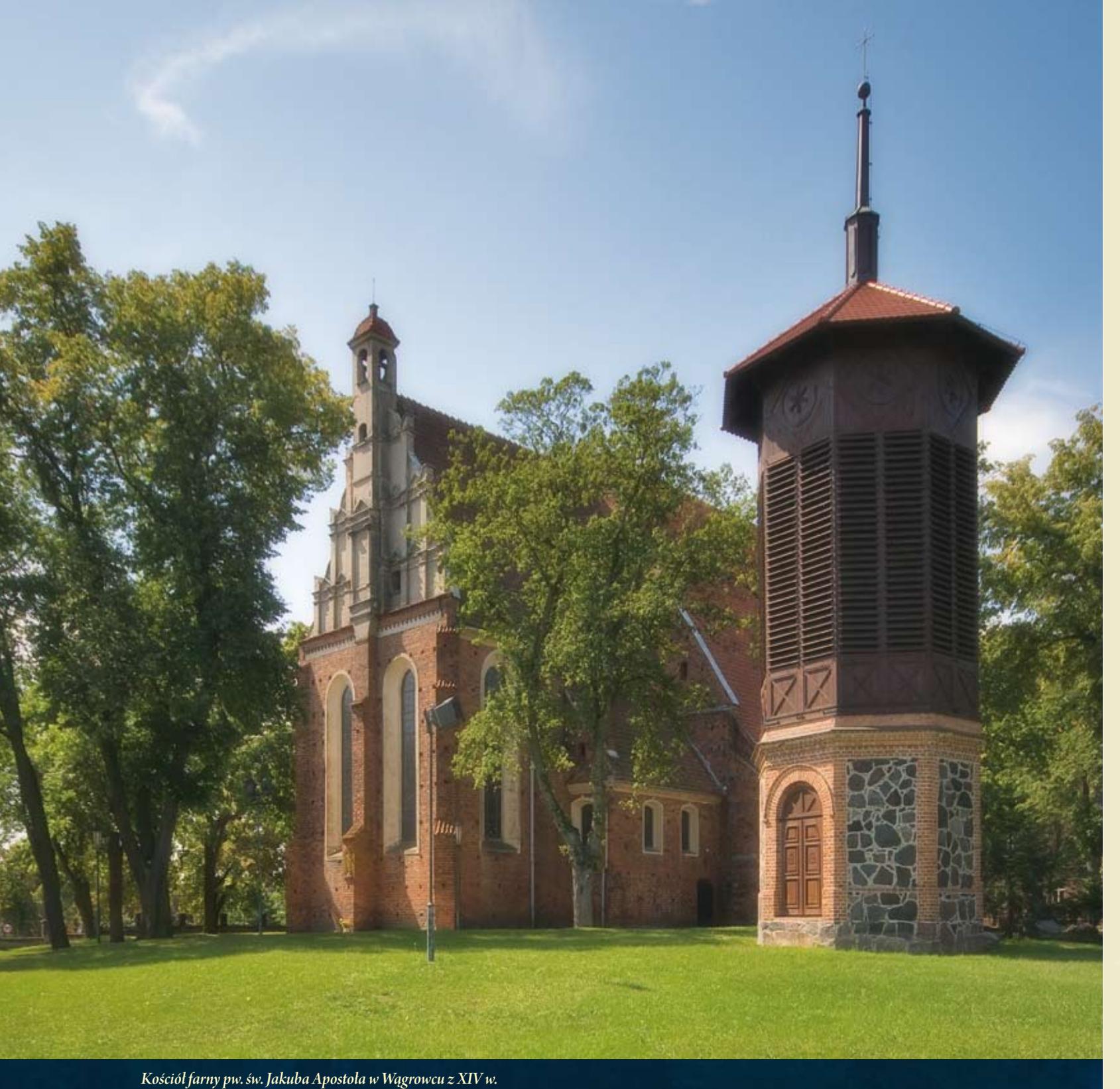

Wągrowiec is the capital of Wągrowiec Powiat, which encompasses 7 communes. The town has a population of about 25,000 people and covers 17.9 km². It is located in north-eastern Wielkopolska, 50 km north of Poznań, 70 km away from Bydgoszcz and Pila, halfway between Warsaw and Berlin. The most important tourist attraction of Wągrowiec is its geographical location. Beautiful hilly areas stretch out north and south of the town, among which one can see many lakes characteristic of this terrain surrounding the town, interlinked by rivers, what facilitates kayaking around the town. That's why Wągrowiec is called “The Pearl in the crown of lakes”.

Four lakes: Durowskie, Kobyleckie, Łęgowskie and Rgielskie create excellent conditions for leisure and water sports, and the forest on the town's northern limits and the network of promenades along the rivers and Lake Durowskie are the favourite walking places for tourists and Wągrowiec residents. On one of such trails, one can see the unique bifurcation of the Wełna and Nielba Rivers. The lakes of Wągrowiec are also quite a windfall for anglers, and the forests surrounding the town are perfect for hiking, biking, riding, and hunting.

The town's sightseeing advantages are supported by an adequate tourist base – a bathing beach on Lake Durowskie (in the town's centre) with water equipment and bicycles rental, hotels, holiday resorts, sailing marinas and sports facilities made available by the local Sports and Recreation Centre: sports and concert

Kościół farny pw. św. Jakuba Apostola w Wągrowcu z XIV w.

Parish Church of St Apostle James in Wągrowiec from the 14th century.

Pfarrkirche des Hl. Johannes des Apostels aus dem 14. Jh. in Wągrowiec.

Fragment dzwonu ufundowanego przez mieszkańców wągrowieckich dla kościoła pw. św. Jakuba Apostola w 1661 r.

Inskrypcje umieszczone na powierzchni dzwonu zawierają m.in. informacje o fundatorach i producentce, którym był Szymon Koyski.

Fragment of the bell funded by Wągrowiec residents for the Church of St Apostle James in 1661. Inscriptions on the bell surface include information on the founders and producer - Szymon Koyski.

Fragment einer Glocke, die von den Bürgern aus Wągrowiec für die Kirche des Hl. Johannes des Apostels gestiftet wurde. Inschriften auf der Oberfläche der Glocke enthalten u.a. Informationen über die Stifter und den Hersteller Szymon Koyski.

hall with a full-size handball field, with saunas and fitness rooms, 2 full-size football pitches, tennis courts and a camping site.

Over a span of over six centuries of its history, Wągrowiec contributed many values to the Polish culture. The most eminent people connected with the town on the Wełna and Nielba Rivers include: priest Jakub Wujek (1541–1597) – a Jesuit, outstanding preacher (author of the first collection of Catholic sermons: *Postilla catholica*), pedagogue, polemist and translator. He earned a name as the best translator in history of the Holy Scriptures into Polish that has been used up to this day; Adam of Wągrowiec – a 17th-century Cistercian, organist in the churches of Wągrowiec and Ląd, excellent composer of organ music, whose works were discovered by accident in the Vilnius National Library in 1991; Stanisław Przybyszewski (1869–1927) – an excellent writer, born in Kuyavia, spent his youth years in Wągrowiec (he attended the local grammar school). He wrote his first works here as well.

W

Wągrowiec ist die Hauptstadt des Kreises Wągrowiec aus 7 Gemeinden besteht. Die Stadteinwohnerzahl beträgt ungefähr 25 Tsd. Personen und die Stadt nimmt eine Fläche von 17,9 km² ein. Wągrowiec ist in dem nordöstlichen Teil der Woiwodschaft Wielkopolskie (Großpolen) gelegen und ist 50 km nördlich von Poznań, 70 km von Bydgoszcz und Piła entfernt, die Stadt liegt in der Mitte des Weges zwischen Warszawa und Berlin.

Die geographische Lage ist die wichtigste touristische Attraktion von Wągrowiec. Nördlich und südlich von der Stadt breiten sich wunderschöne hügelige Gebiete aus, darunter sind zahlreiche Seen zu treffen. Die Seen kennzeichnen dieses Gelände, sie umgeben die Stadt und sind mittels der Flüsse miteinander verbunden. Man kann also beispielsweise mit dem Paddelboot die Stadt umfahren. Daher wird Wągrowiec auch die „Perle in der Seenkronen“ genannt.

Vier Seen: Durowskie, Kobyleckie, Łęgowskie und Rgielskie schaffen vortreffliche Bedingungen für Erholung und den Wassersport. Ein am nördlichen Stadtrand gelegener Wald sowie ein Netz von den Flüssen und den See Durowskie entlang gelegenen Promenaden sind beliebte Spazierwege bei Touristen und Einwohnern von Wągrowiec. Auf einer von diesen Routen befindet sich eine einzigartige Erscheinung, und zwar eine Gabelung der Flüsse: Wełna und Nielba, die landesüblich als die Flussbifurkation bezeichnet wird.

Die Seen in Wągrowiec stellen auch eine außerordentliche Gelegenheit für Angler dar. Wälder in der Stadtumgebung eignen sich nicht nur für die Wander-, Rad- und Reittouristik, sondern auch für die Jägerei. Die landeskundlichen Vorzüge der Stadt werden durch eine entsprechende touristische Infrastruktur unterstützt – es gibt ein Freibad am See Durowskie (im Stadtzentrum) mit einer Ausleihstation von Wasserausrüstung und Fahrrädern, Hotels, Urlaubszentren, Anlegestellen sowie Sportobjekte, die durch das Sport- und Erholungszentrum zur Verfügung gestellt werden: eine Sport- und Aufführungshalle mit einem Handballplatz mit den erforderlichen Maßen, zu diesem Komplex gehören Saunen und Wellness-Studios, 2 Fußballplätze mit den erforderlichen Maßen, Tennisplätze und ein Zeltplatz.

In einem Zeitraum von über sechs Jahrhunderten führte Wągrowiec viele Werte in die polnische Kultur ein. Zu den berühmtesten Schöpfern und Künstlern, die mit der an den Flüssen: Wełna und Nielba gelegenen Stadt verbunden waren, gehören:

Priester Jakub Wujek (1541–1597) – Jesuit, ein hervorragender Prediger (Verfasser der ersten Sammlung der katholischen Predigten: *Postilla catholica*), Pädagoge, Polemiker und Übersetzer. Er wurde durch die beste in der Geschichte gemachte und bis heute gebrauchte Übersetzung der Heiligen Schrift ins Polnische berühmt;

Adam aus Wągrowiec – ein in dem 17. Jh. lebender Zisterziensermönch, Orgelspieler in den Kirchen in Wągrowiec und Ląd, ein anerkannter Komponist der Orgelmusik, dessen Werke zufällig 1991 in der Nationalbibliothek in Vilnius entdeckt wurden;

Stanisław Przybyszewski (1869–1927) – ein hervorragender Schriftsteller, der obwohl in der Region Kujawy geboren wurde, hatte in Wągrowiec seine Jugendjahre verbracht (er besuchte das hiesige Gymnasium). Hier entstanden ebenfalls seine ersten Werke.

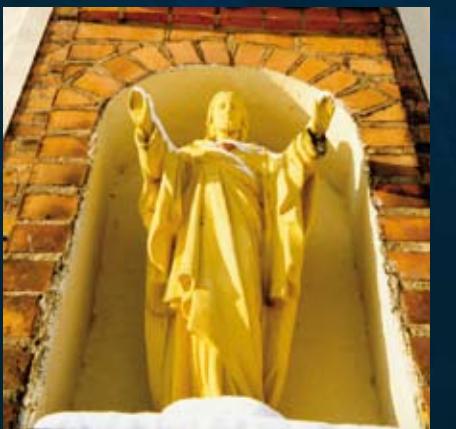

Poludniowa fasada kościoła pw. św. Jakuba Apostoła. Ciekawostką stanowią dwie kule armatnie, wmurowane w ścianę dla upamiętnienia wydarzeń z okresu „potopu szwedzkiego” (1655–1660). Innym elementem wzbudzającym zainteresowanie są niewielkie wyżłobienia w cegłach. Prawdopodobnie powstały one wskutek użycia świdrów do nieczenia ognia, (Fot. Archiwum Urzędu Miasta Wągrowiec).

Southern facade of the Church of St. Apostle James. Interesting items are two cannonballs, put up on the wall to commemorate the events from the "Swedish deluge" period (1655-1660). Other interesting elements are small grooves in bricks. Most probably they had been made due to using fire lighting drills, (Photo from the archive of Wagrowiec Town Office).

Die südliche Fassade der Kirche des Hl. Johannes des Apostels. Zwei Kanonenkugeln, die zum Gedenken an die Ereignisse aus der Zeit des schwedischen Überfalls (1655-1660) in eine Wand eingemauert wurden, stellen eine Merkwürdigkeit dar. Andere Elemente, welche die Aufmerksamkeit erregen, sind kleine Aushöhlungen in Ziegeln. Wahrscheinlich entstanden sie infolge der Anwendung von Bohrern, um das Feuer anzuzünden, (Foto: Archiv des Stadtamtes Wagrowiec).

Rzeźba z wizerunkiem Chrystusa w niszy umieszczonej we wschodniej fasadzie świątyni.
(Fot. Archiwum Urzędu Miasta Wągrowiec).

Sculpture with an image of Christ in a niche placed on the eastern facade of the church
(Photo from the archive of Wagrowiec Town Office).

Skulptur mit einem Abbild von Christus in der Nische in der östlichen Fassade der Kirche
(Foto: Archiv des Stadtamtes Wągrowiec).

Rzeźba przedstawiająca patrona świątyni w portalu kruchty zachodniej kościoła pw.

św. Jakuba Apostola w Wągrowcu, wykonana przez Paula Schulza z Wrocławia w 1911 r.

Sculpture depicting the church's patron saint in the portal of the western porch of the Church of St. Apostle James in Wagrowiec, made by Paul Schulz from Wrocław in 1911.

Skulptur mit Darstellung des Schutzheiligen der Kirche in dem Portal der westlichen Vorhalle der Kirche

des Hl. Johannes des Apostels in Wągrowiec, die von Paul Schulz aus Wrocław 1911 gefertigt wurde.

Od góry: fragment ołtarza głównego w kościele pw. św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu. Oryginalne obrazy uległy zniszczeniu w czasie II wojny światowej. Obecne są autorstwa Leona Wróblewskiego, odtworzone na podstawie fotografii w 1947 r. Od lewej na dole: fragmenty rzeźb z najstarszego ołtarza Matki Bożej Bolesnej – Ostatnia Wieczerza.

From top: Fragment of the high altar in the Church of St Apostle James in Wągrowiec. Original paintings were destroyed during World War Two. The present ones were made by Leon Wróblewski, recreated based on photographs from 1947. From left, bottom: Fragments of sculptures from the oldest altar of Our Lady of Sorrows – the Last Supper.

Von oben: Fragment des Hauptaltars in der Kirche des Hl. Johannes des Apostels in Wągrowiec. Originelle Gemälde wurden im Zweiten Weltkrieg zerstört. Die zeitgenössischen Bilder wurden von Leon Wróblewski aufgrund der Aufnahmen im Jahr 1947 gemalt. Von links unten: Fragmente der Skulpturen aus dem ältesten Altar der Schmerzhaften Gottesmutter – Das letzte Abendmahl.

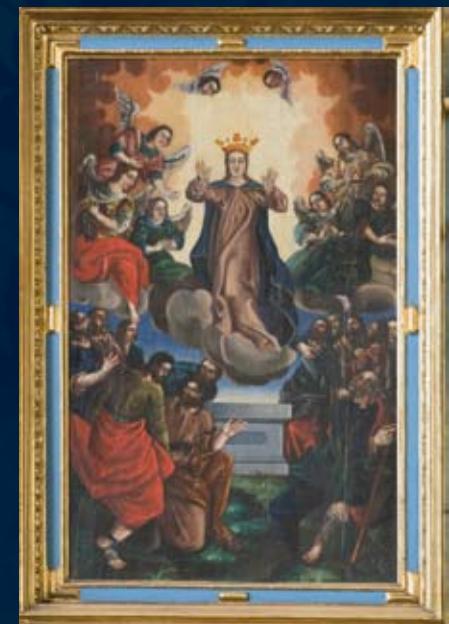
32

Rzeźba św. Jakuba Apostola (XXI w.).
Sculpture of St Apostle James (21st c.).
Skulptur des Hl. Jakobus des Apostels (21. Jh.).

Obraz Matki Bożej Częstochowskiej.
Painting of Our Lady of Czestochowa.
Gemälde der Gottesmutter von Tschentochau.

Obraz Wniebowzięcie NMP.
Painting – the Assumption.
Gemälde der Mariä Himmelfahrt.

Kaplica Różańcowa w kościele pw. św. Jakuba Apostola w Wągrowcu (XVI w.) – str. 32.
Obok: obraz z ołtarza Matki Bożej Różanicy.

Rosary Chapel in the Church of St Apostle James in Wągrowiec (16th c.) - pg. 32. Beside: Painting from the high altar of Our Rosary Lady.

Rosenkranzkapelle in der Kirche des Hl. Johannes des Apostels in Wągrowiec (16. Jh.) - S. 32.
Daneben: Gemälde von dem Altar der Rosenkranzgottesmutter.

33

Wirydarz klasztoru pocysterskiego w Wągrowcu, (fot. Zbigniew Paulus).

Garth of the post-Cistercian monastery in Wągrowiec, (photo by Zbigniew Paulus).

Klostergarten in dem ehemaligen Zisterzienserkloster in Wągrowiec, (Foto: Zbigniew Paulus).

Ołtarz główny w kościele pocysterskim w Wągrowcu (po pożarze w 1945 r. zrekonstruowany według wizerunku z XVIII w.).
Fragment drewnianej, polichromowanej rzeźby Madonny z Dzieciątkiem (pocz. XVI w.) z kościoła pocysterskiego w Wągrowcu, (fot. Zbigniew Paulus).

High altar in the post-Cistercian church in Wągrowiec (reconstructed in accordance with an image from the 18th century after the fire in 1945).
Fragment of a wooden, polychromed sculpture of Madonna with the Child Jesus (early 16th c.) from the post-Cistercian church in Wągrowiec, (photo by Zbigniew Paulus).

Hauptaltar in der ehemaligen Zisterzienserkirche in Wągrowiec (nach einem Brand 1945 rekonstruiert gem. einem Vorbild aus dem 18. Jh.).
Fragment der polychromierten Holzskulptur der Madonna mit dem Jesuskind (Anfang des 16. Jh.) aus der ehemaligen Zisterzienserkirche in Wągrowiec, (Foto: Zbigniew Paulus).

Fasada zachodnia klasztoru pocysterskiego w Wągrowcu.

Western façade of the post-Cistercian monastery in Wągrowiec.

Westliche Fassade des ehemaligen Zisterzienserklosters in Wągrowiec.

Krypty klasztorne, (fot. Zbigniew Paulus).

Monasterial crypts, (photo by Zbigniew Paulus).

Klosterkrypten, (Foto: Zbigniew Paulus).

Medalion z wizerunkiem Najświętszej Marii Panny, patronki zakonu cystersów, umieszczony na szczytce wschodniej fasady kościoła pocysterskiego w Wągrowcu.

Medallion with an image of Our Lady, patron saint of the Cistercian order, put on the gable of the eastern façade of the post-Cistercian church in Wągrowiec.

Medaillon mit dem Bildnis der Hl. Jungfrau Maria, der Schutzheiligen des Zisterzienserordens, das an den Giebel der östlichen Fassade der ehemaligen Zisterzienserkirche in Wągrowiec gebracht wurde.

Siedziba Muzeum Regionalnego w Wągrowcu. Budynek z końca XVIII w., tzw. Opatówka, były dom opata cystersów wągrowieckich.
Seat of the Regional Museum in Wągrowiec. Building from the late 18th c., so-called Opatówka, former house of the abbot of the Wągrowiec Cistercians.
Sitz des Regionalmuseums in Wągrowiec. Ein Gebäude aus dem Ende des 18. Jh., sog. Opatówka, das ehemalige Haus des Abtes der Zisterzienser aus Wągrowiec.

Ekspozycja etnograficzna „Chata Rybaka”, po lewej: kuchnia, sieni, (fot. Archiwum Muzeum); po prawej – izba.
Ethnographic exposition "Fisherman's Hut", on the left: kitchen, hall, (photo by the Museum Archive); on the right - chamber.
Ethnographische Ausstellung „Fischerhütte“, links: eine Küche, ein Flur; (Foto: Archiv des Museums); rechts – eine Kammer.

Uroczysty korowód podczas Festynu Cysterskiego uświetniającego lipcowe obchody „Dni Wągrowca”, (Fot. Archiwum Urzędu Miasta Wągrowiec).
Special parade during the Cistercian Fest adding splendour to the July celebrations of the "Days of Wągrowiec", (Photo from the archive of Wągrowiec Town Office).
Ein feierlicher Reigen während des Zisterzienserfestes, welcher die Feierlichkeiten der „Tage von Wągrowiec“ im Juli verherrlichte, (Foto: Archiv des Stadtamtes Wągrowiec).

Amfiteatr miejski – miejsce licznych koncertów i imprez plenerowych, (Fot. Archiwum Urzędu Miasta Wągrowiec).
Municipal amphitheatre – venue of numerous concerts and open-air events, (Photo from the archive of Wągrowiec Town Office).
Stadtamphitheater – hier finden zahlreiche Konzerte und Veranstaltungen im Freien statt, (Foto: Archiv des Stadtamtes Wągrowiec).

Lapidarium na dawnym cmentarzu ewangelickim. Poniżej: grobowiec rodziny Glogowskich, obecnie pełniący funkcję kaplicy na cmentarzu starofarmym w Wągrowcu oraz detale rzeźbiarskie.

Lapidarium in the former Protestant cemetery. Below: Glogowski family vault, presently functioning as a chapel in the old parish church cemetery in Wągrowiec and sculptural details.

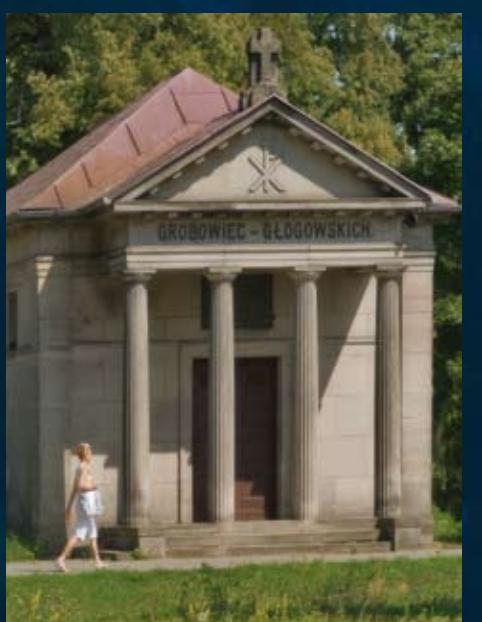
Lapidarium auf dem ehemaligen jüdischen Friedhof. Unten: Gruft der Familie Glogowski, die jetzt als eine Kapelle auf dem alten Pfarrfriedhof in Wągrowiec dient, und Skulpturdetails.

Lapidarium na dawnym cmentarzu żydowskim. Poniżej detale rzeźbiarskie.

Lapidarium in the former Jewish cemetery. Below, sculptural details.

Lapidarium auf dem ehemaligen jüdischen Friedhof. Unten Skulpturdetails.

Budynek sądu w Wągrowcu
(ul. T. Kościuszki, pocz. XX w.).

Court building in Wągrowiec
(T. Kościuszki Street, early 20th c.).

Gerichtsgebäude in Wągrowiec
(T. Kościuszki-Straße, Anfang des 20. Jh.).

Pomnik ku czci pomordowanych mieszkańców
miasta w latach wojny i okupacji 1939–1945
(według projektu Ziemowita Zaworskiego, 1981 r.).

Monument commemorating the town residents killed
during the 1939–1945 war and Nazi occupation
(to a design by Ziemowit Zaworski, 1981).

Denkmal zum Gedenken an die in dem Krieg und
in der Besetzungszeit 1939–1945 ermordeten
Stadtinwohner (gefertigt nach dem Entwurf von
Ziemowit Zaworski, 1981).

Kościół pw. św. Wojciecha w Wągrowcu (2 poł. XX w.), (Fot. Archiwum Urzędu Miasta Wągrowiec).

Church of St Adalbert in Wągrowiec (2nd half of the 20th c.), (Photo from the archive of Wągrowiec Town Office).

Kirche des Hl. Adalbert in Wągrowiec (2. Hälfte des 20. Jh.), (Foto: Archiv des Stadtamtes Wągrowiec).

Budynek Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 w Wągrowcu (dawniej Seminarium Nauczycielskie, pocz. XX w.).

Building of the Group of Secondary Schools no. 2 in Wągrowiec (former Teacher Training College, early 20th c.).

Gebäude des Komplexes von Oberschulen Nr. 2 in Wągrowiec (früher Lehrerseminar, Anfang des 20. Jh.).

W czerwcu 2009 r. zakończyła się rewitalizacja wągrowieckiego Rynku – największymi atrakcjami są tutaj świecąco-grająca fontanna oraz zegar słoneczny.

In June 2009, revitalization of the Market Square in Wągrowiec was finished - the biggest attractions here are an illuminated playing fountain and a sundial.

Im Juni 2009 wurde die Revitalisierung des Marktes in Wągrowiec beendet – die größten Attraktionen hier sind – eine spielende Fontäne und eine Sonnenuhr.

Jezioro Durowskie jest jedną z głównych atrakcji turystycznych Wągrowca.

Lake Durowskie is one of the main tourist attractions in Wągrowiec.

See Durowskie ist eine der wichtigsten touristischen Attraktionen in Wągrowiec.

Widok na plażę miejską o zachodzie słońca.
(fot. Zbigniew Paulus).

View of the municipal beach at sunset.
(photo by Zbigniew Paulus).

Blick auf den Stadtstrand beim Sonnenuntergang.
(Foto: Zbigniew Paulus).

Promenada nad Jeziorem Durowskim.
Promenade on Lake Durowskie.
Promenade am See Durowskie.

Jezioro Durowskie to świetne miejsce do uprawiania sportów wodnych. W tle ośrodek rehabilitacyjny dla osób niepełnosprawnych „Wielspin”.

Lake Durowskie is an excellent place for water sports. In the background - physical rehabilitation centre for disabled people "Wielspin".

See Durowskie eignet sich vortrefflich für den Wassersport. Im Hintergrund das Rehabilitationszentrum für Behinderte „Wielspin“.

Plaża miejska nad Jeziorem Durowskim.
(fot. Zbigniew Paulus).

Municipal beach on Lake Durowskie.
(photo by Zbigniew Paulus).

Stadtstrand am See Durowskie.
(Foto: Zbigniew Paulus).

Na Jeziorze Durowskim można
także pływać żaglówką
(Fot. Archiwum Urzędu Miasta Wągrowiec).

On Lake Durowskie, one can also sail
(Photo from the archive of Wągrowiec Town Office).

Auf dem See Durowskie kann man auch
mit einem Segelboot fahren
(Foto: Archiv des Stadtmantes Wągrowiec).

Skrzyżowanie rzek Wehy i Nielby.
Intersection of the Wehra and Nielba Rivers.
Kreuzung der Flüsse: Wehra und Nielba.

Piłkarze nożni MKS „Nielba”
są związanymi umową partnerską
z Lechem Poznań.

MKS “Nielba” football players
are related with Lech Poznań
by a partnership agreement.

Fußballspieler des Stadtsportklubs
„Nielba“ haben mit dem Klub Lech
Poznań einen Partnervertrag unter-
zeichnet.

W 2009 r. piłkarze ręczni MKS „Nielba” Wągrowiec awansowali do ekstraklasy, (fot. Arkadiusz Dembiński).

In 2009, MKS “Nielba” Wągrowiec handball players advanced to the major league, (photo by Arkadiusz Dembiński).

Im Jahr 2009 stiegen Handballspieler des Stadtsportklubs „Nielba“ Wągrowiec in die Extralasse auf, (Foto: Arkadiusz Dembiński).

Przy okazji przeszły do historii polskiego szcypiornika, wygrywając wszystkie 22 mecze tego sezonu.

Było to zdarzenie bez precedensu w historii rozgrywek polskiej piłki ręcznej, (fot. Jacek Głów).

They went down in history of Polish handball winning all 22 matches in this season. This was an unprecedented event in the history of the Polish handball games, (photo by Jacek Głów).

Bei Gelegenheit gingen sie in die Geschichte des polnischen Handballspiels ein, als sie alle Wettkämpfe in dieser Saison gewonnen haben.
Es war ein einmaliges Ereignis in der Geschichte der Handballspiele der polnischen Mannschaften, (Foto: Jacek Głów).

Jezioro Stępuhowskie
(fot. Adam Grzewiński).

Lake Stępuhowskie
(photo by Adam Grzewiński).

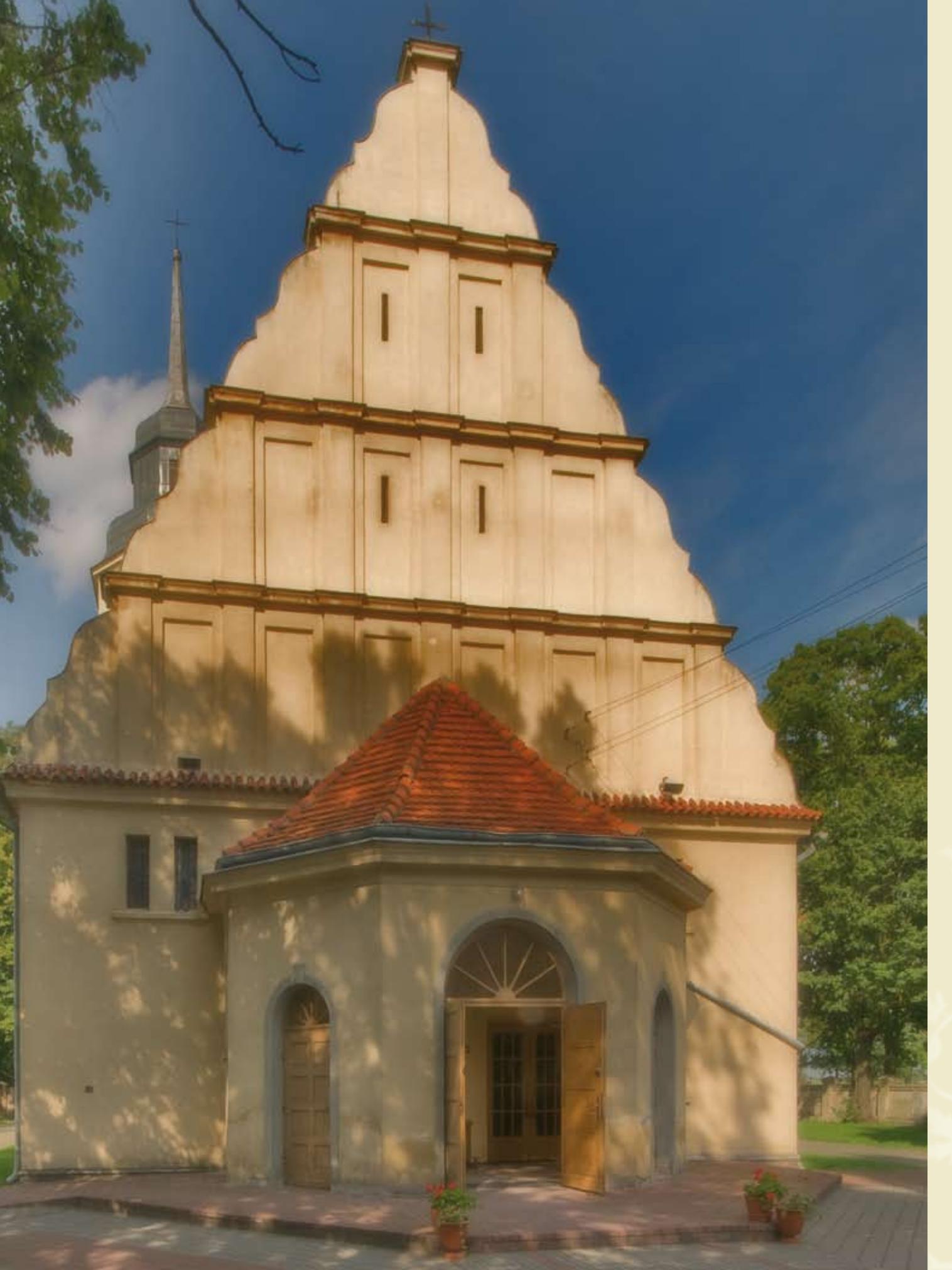
See Stępuhowskie
(Foto: Adam Grzewiński).

Budynek szkoły wybudowany
ok. 1910 r. przy Rynku 4.
School building constructed
in 4 Rynek in ca. 1910.
Schulgebäude, errichtet
um 1910 in der Rynek 4.

Gmina Damasławek

Miedzylesie, Niemczyn
Kozielsko, Stępuhowo

Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Damasławku.
Church of St Stanislaus the Bishop in Damaslawek.
Kirche des Hl. Stanislaus des Bischofs in Damaslawek.

Gmina Damasławek położona jest we wschodniej części powiatu wągrowieckiego, przy granicy województwa wielkopolskiego i kujawsko-pomorskiego. Posiada charakter rolniczy, gleby dobrej jakości, w związku z tym gminę charakteryzuje wysoka kultura rolna i towarowość produkcji. W skład gminy wchodzi 18 sołectw. Krajobrazkształtnowany jest przez pola uprawne. Tereny gminy zasiedlano już w kulturze lużyckiej, o czym świadczą osady w Kozielsku i Smuszewie, położone w bliskim sąsiedztwie jezior. Początki samego Damasławka sięgają XIII w. Tradycja łączy powstanie wsi z rycerzem zwanym Damasławem.

W 1927 r. **Stanisław Mikołajczyk** nabył dwudziestohektarowe gospodarstwo rolne w Międzylesiu, wpłynęło to na ożywienie w powiecie wągrowieckim działalności ruchu ludowego kółek rolniczych oraz Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Stanisław Mikołajczyk w latach 1930–1935 piastował stanowisko posła na Sejm RP z ziemi gnieźnieńskiej, w 1931 r. został sekretarzem Stronnictwa Ludowego, w latach 1940–1943 pełnił urząd Ministra Spraw Wewnętrznych Rządu RP, w latach 1943–1944 był Premierem RP na uchodźstwie w Anglii.

Damasławek pełni rolę ośrodka gminnego i skupia przede wszystkim funkcje usługowe, produkcyjne i mieszkaniowe. Obecnie gminę zamieszkuje około 5700 osób.

Wokół Jeziora Stępuchowskiego tworzą się założki bazy agroturystycznej.

W Damasławku krzyżują się linie kolejowe Gniezno – Nakło i Inowrocław – Krzyż, wybudowane w latach 1886–1888.

D

Damasławek Commune is located in the eastern part of Wągrowiec Poviat, by the boundary between Wielkopolskie and Kujawsko-Pomorskie Voivodeships. It is agricultural in character, and has good quality soil, thus the commune is characterised by high agriculture and marketable value. The commune includes 18 groups of villages. The local landscape is shaped by arable fields. The commune areas had been settled as early as the Lusatian culture, which is attested to by settlements in Kozielsko and Smuszewo, located in the close neighbourhood of lakes. The beginnings of Damasławek date back to the 13th century. The tradition associates the village establishment with a knight called Damasław.

In 1927, Stanisław Mikołajczyk purchased a 20-ha farm in Międzylesie. This fact had an influence on the development of operations of agricultural circles in Wągrowiec Poviat and the Wielkopolska Village Youth Association "Wici". In the years 1930–1935, Stanisław Mikołajczyk was a member of the Polish Parliament, representing Gniezno Land; in 1931, he became secretary of the Folk Party; in the years 1940–1943, he was the Polish Minister of the Interior; and in the years 1943–1944, he was the Polish Prime Minister in exile in England.

Damasławek is the commune's service, production and residential centre. Currently, the commune is inhabited by about 5,700 people. Germs of an agritourist base are being established around Lake Stępuchowskie. Railway lines Gniezno – Nakło and Inowrocław – Krzyż, constructed in the years 1886–1888, intersect in Damasławek.

D

Die Gemeinde Damaslawek liegt in dem östlichen Teil des Kreises Wągrowiec, an der Grenze zwischen den Woiwodschaften: Wielkopolskie (Großpolen) und Kujawsko-Pomorskie (Kujawien-Pommern). Die Gemeinde hat einen landwirtschaftlichen Charakter und Böden von guter Qualität. Im Zusammenhang damit zeichnet sich die Gemeinde durch eine hohe Agrarkultur und Agrarproduktion aus. Die Gemeinde besteht aus 18 Schulzenämtern. Anbaufelder gestalten hiesige Landschaft. Die Gemeindegebiete wurden schon in der Zeit der Lausitzer Kultur besiedelt, davon zeugen Siedlungen in Kozielsko und Smuszewo, die in der Nähe der Seen gelegen sind. Die Geschichte von Damaslawek selbst reicht bis in das 13. Jahrhundert zurück. Die Tradition verbindet die Gründung des Dorfes mit einem Ritter, der Damaslaw hieß.

Im Jahr 1927 kaufte Stanisław Mikołajczyk einen 20 ha großen Bauernhof in Międzylesie. Dies beeinflusste einen Aufschwung der Volksbewegung der landwirtschaftlichen Genossenschaften in dem Kreis Wągrowiec und des Dorfjugendverbands „Wici“ in der Region Wielkopolska. Stanisław Mikołajczyk bekleidete in den Jahren 1930–1935 ein Amt des Abgeordneten der Parlamentskammer Sejm der Republik Polen und vertrat den Bezirk Gniezno, im Jahr 1931 wurde er zum Sekretär der Volkspartei gewählt, im Zeitraum zwischen 1940 und 1943 übte er ein Amt des Außenministers der Regierung der Republik Polen aus, in den Jahren 1943–1944 war er Premierminister der polnischen Exilregierung in England.

Damaslawek spielt die Rolle eines Gemeindezentrums und konzentriert vor allem Dienstleistungs-, Produktions- und Wohnungsfunktionen um sich. Heutzutage zählt die Gemeinde ungefähr 5700 Einwohner. Um den See Stępuchowskie herum wird die agrartouristische Infrastruktur gebildet. In Damaslawek kreuzen sich Eisenbahnlinien: Gniezno – Nakło und Inowrocław – Krzyż, die in den Jahren 1886–1888 entstanden sind.

Urząd Gminy w Damasławku, budynek wybudowany ok. 1915 r.
Commune Office in Damaslawek, constructed in ca. 1915.
Gemeindeamt in Damaslawek, das Gebäude wurde um 1915 gebaut.

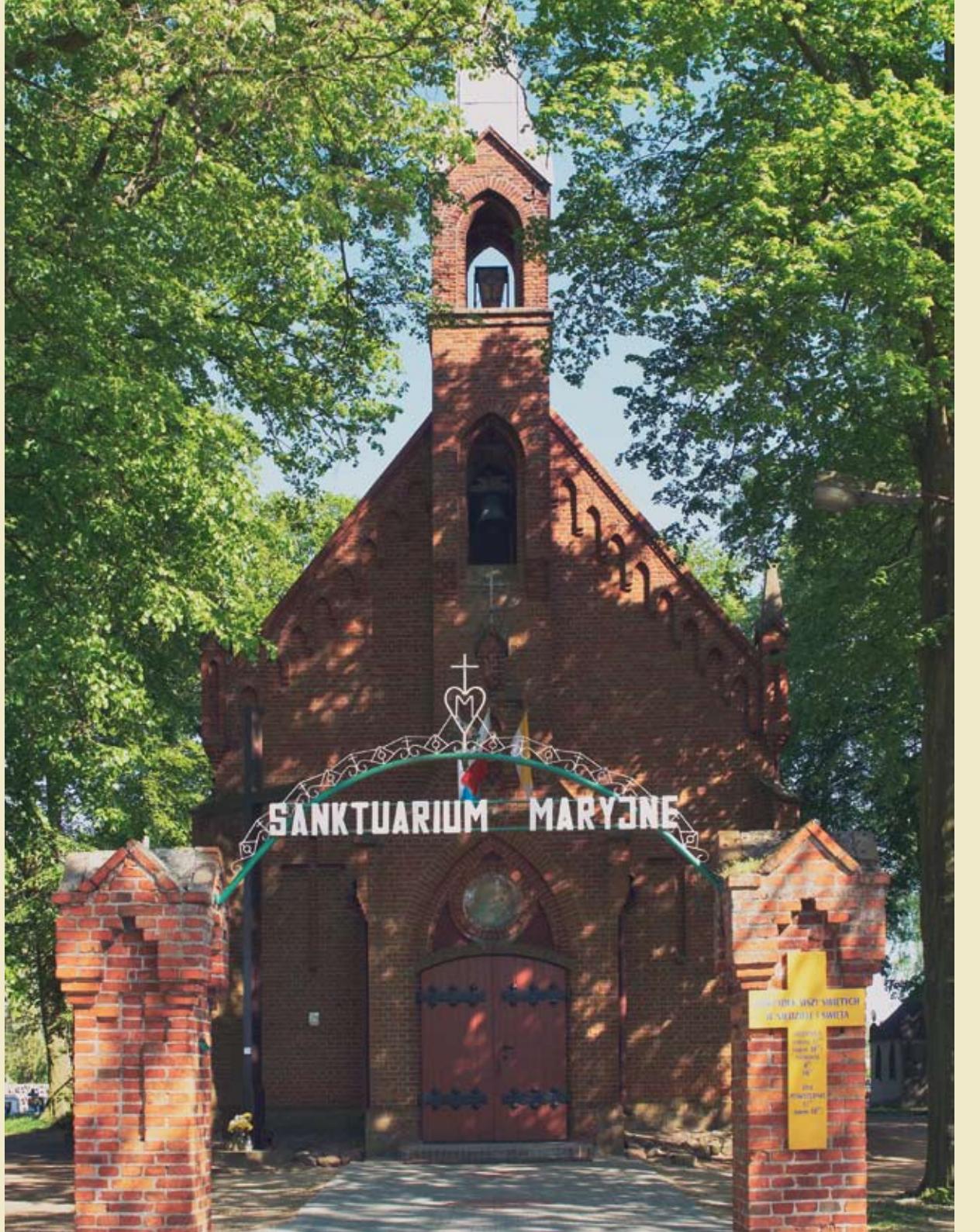
Kuźnia w Niemczynie z końca XIX w.
Smithy from the late 19th century in Niemczyn.
Schmiede aus dem Ende des 19. Jh. in Niemczyn.

Widok Rynku w Damasławku.
View of the Market Square in Damaslawek.
Blick auf den Markt in Damaslawek.

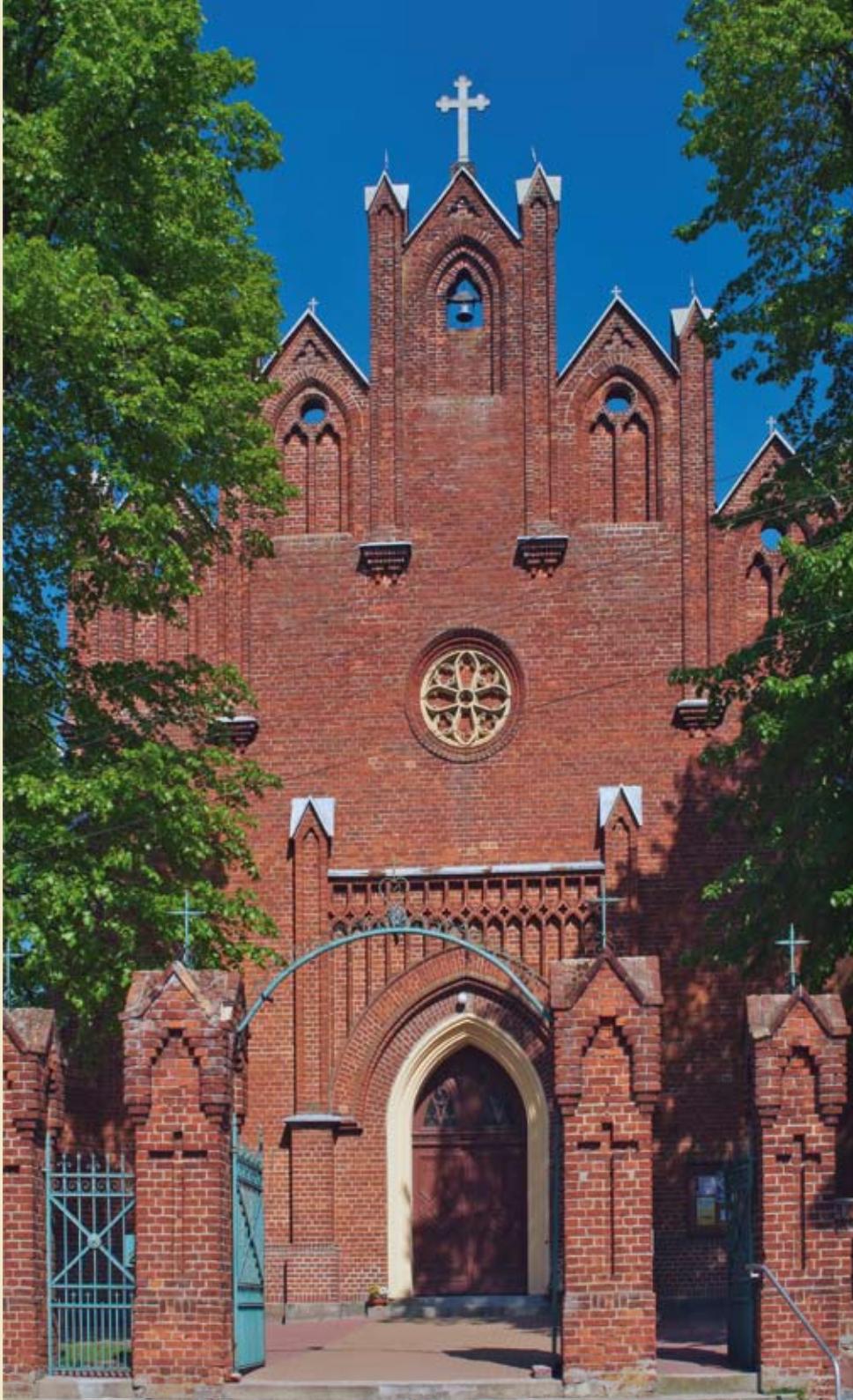
Obelisk Stanisława Mikolajczyka w Międzylesiu
wystawiony przez mieszkańców Gminy Damasławek w 1996 r.
Stanisław Mikolajczyk obelisk in Międzylesie
erected by Damaslawek Commune residents in 1996.
Obelisk zu Ehren von Stanisław Mikolajczyk in Międzylesie, der von
den Einwohnern der Gemeinde Damaslawek 1996 gebaut wurde.

Tablica upamiętniająca „Odsiecz Wiedeńską”, w kościele św. Józefa (fot. Adam Grzewiński).

Plaque commemorating "The Succor of Vienna", St Joseph's Church (photo by Adam Grzewiński).

Tafel zur Erinnerung an den „Wiener Entsatz“ in der Kirche des Hl. Josef (Foto: Adam Grzewiński).

Kościół w Niemczynie pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Świątynię wzniесiono w 1879 r.

Church of the Assumption in Niemczyn
The church was erected in 1879.

Kirche der Mariä Himmelfahrt in Niemczyn.
Die Kirche wurde 1879 errichtet.

Cudowny obraz Matki Bożej – Niemczyńskiej Madonny – w kościele pw. WNMP w Niemczynie. Od końca XIX wieku do Niemczyna przybywają pątnicy, aby poklonić się przed obrazem z wizerunkiem Maryi – Pani Niemczyńskiej.

Wonderful painting of Our Lady – Madonna of Niemczyn – at the Church of the Assumption in Niemczyn. From the late 19th century, pilgrims started to come to Niemczyn to bow in front of the painting with the image of Mary – the Lady of Niemczyn.

Wundergemälde der Gottesmutter – der Madonna von Niemczyn in der Kirche der Mariä in Niemczyn. Seit dem Ende des 19. Jh. kommen nach Niemczyn Pilger, um einem Bild von Maria – der Jungfrau von Niemczyn eine Verbeugung zu machen.

Kościół neogotycki pw. św. Józefa w Kozielsku, wybudowany w latach 1869–1874 z polichromiami Wiktora Gosienieckiego z 1937 r.

Neo-Gothic Church of St Joseph in Kozielsko, erected in the years 1869–1874, with wall paintings by Wiktor Gosieniecki from 1937.

Die neugotische Kirche des Hl. Josef in Kozielsko, gebaut in den Jahren 1869–1874, mit Wandgemälden aus dem Jahr 1937 von Wiktor Gosieniecki.

Dzwonnica przykościelna z dzwonami o imionach: Andreas, S. S. Maria, Josephus z 1889 r., (fot. Adam Grzewiński).
Church belfry with bells named: Andreas, S.S. Maria, and Josephus from 1889, (photo by Adam Grzewiński).
Kirchglockenturm mit Glocken: Andreas, Heilige Maria, Josephus aus dem Jahr 1889, (Foto: Adam Grzewiński).

Pomnik przyrody w Kopaninie – Dębowa korona, (fot. str. 62-63 Bolesław Szmania).
Natural phenomenon in Kopanina – oak tree top, (pg. 62-63 photo by Bolesław Szmania).
Naturdenkmal in Kopanina – Eichenkrone, (Foto: S. 62-63 Bolesław Szmania).

Pomnikowe drzewo – klon zwyczajny w Smuszewie.
Monumental tree – common maple in Smuszewo.
Denkmalbaum – Spitzahorn in Smuszewo.

Aleja lipowa w Kopaninie.
Linden alley in Kopanina.
Lindenallee in Kopanina.

Pomniki przyrody „Piotr i Paweł”
– platany klonolistne w Damaslawku.
Natural phenomena "Peter and Paul"
– London planes in Damaslawek.
Naturdenkmäler „Piotr i Paweł”
– Ahornblättrige Platanen in Damaslawek.

Pomnik przyrody w Kopaninie
– dąb szypułkowy „Herkules”.
Natural phenomenon in Kopanina
– common oak "Herkules".
Naturdenkmal in Kopanino
– Stieleiche „Herkules”.

Zamek rycerski Paluków z XIV w. otoczony murem z bramą wjazdową z XVII w. Usytuowany na niewielkim wzniesieniu nad jeziorem Smolary. W 1656 r. w czasie potopu szwedzkiego został zniszczony. Odbudowany pod koniec XVII w. w stylu rezydencji, w XIX w. popadł w ruinę.

Paluki Knights' Castle from the 14th century, surrounded with a wall and entrance gate dating from the 17th century. It is situated on a small hill, on Lake Smolary. In 1656, it was damaged during the Swedish Deluge. Rebuilt in the late 17th century in the residence style, it had fallen into ruin in the 19th century.

Ritterburg aus dem 14. Jh. des Rittergeschlechts Paluki, umgeben von einer Mauer mit einem Einfahrtstor aus dem 17. Jh. Die Burg liegt auf einer kleinen Anhöhe am See Smolary. Im Jahr 1656 wurde die Burg während des schwedischen Überfalls zerstört. Um Ende des 17. Jh. wurde sie als eine Residenz wieder aufgebaut. Im 19. Jh. richtete man das Objekt zugrunde.

Miasto i Gmina Goleniów

Chojna, Czerlin, Czesławice, Czeszewo
Oleszno, Panigródz, Rybowo, Smogulec

Kościół pw. Najświętszej Marii Panny. Wzniesiony w stylu gotyckim ok. 1500 r. jako kościół jednonawowy. Przebudowany w XVII w. na planie krzyża z dwiema kaplicami: Matki Bożej i Dobrej Śmierci. W latach 1701–1830 kościół był w posiadaniu ojców bernardynów, później do 1945 r. w posiadaniu gminy ewangelickiej. W podziemiach kościoła pochowana została m.in. Kunegunda Drwęska – żona Józefa Wybickiego, autora słów hymnu narodowego. Niegdyś otoczony murem. Do dzisiaj zachowała się barokowa brama wjazdowa z XVII w.

Church of the Blessed Virgin Mary. It was erected in the Gothic style as an aisleless church around 1500. It was reconstructed in the 17th century on the plan of a cross with two chapels, St. Mary's Chapel and the Chapel of a Good Death. In 1701–1830, the church was a property of the Bernardine Monks; later, until 1945, it was owned by a Protestant community. The basement of the church features the tombstone of Kunegunda Drwęska, the wife of Józef Wybicki, who wrote lyrics to our national anthem. It was once surrounded with a wall. A Baroque entrance gate dating from the 17th century has been preserved to this day.

Kirche der Hl. Jungfrau Maria. Sie wurde um das Jahr 1500 im gotischen Stil als eine einschiffige Kirche errichtet. In dem 17. Jh. kam es zu einem Umbau der Kirche auf dem Grundriss eines Kreuzes mit zwei Kapellen: der Gottesmutter und des guten Todes. In den Jahren 1701–1830 war der Orden der Minderen Brüder im Besitz dieser Kirche; später bis zum Jahr 1945 verwaltete die evangelische Gemeinde die Kirche. Im Kellergeschoss der Kirche wurde u.a. Kunegunda Drwęska – die Ehefrau von Józef Wybicki, dem Autor des Textes der Nationalhymne beigesetzt. Ehemals war die Kirche von einer Mauer umgeben. Bis heute blieb ein barockes Einfahrtstor aus dem 17. Jh. erhalten.

Golańcz to miasteczko o bogatej, **610-letniej, historii**, liczące około 3,5 tys. mieszkańców (cała gmina liczy 8 600 mieszkańców). Ślady osadnictwa na tym terenie pochodzą z czasów pradziejowych. Po raz pierwszy w dokumentach historycznych Golańcz została wymieniona w 1222 r. jako Golanch. Prawa miejskie otrzymała między rokiem 1361 a 1399.

Do XV wieku była w posiadaniu rodu rycerskiego Pałuki. Nazwa miasta pochodzi prawdopodobnie od linii rodu Pałuk – Golańczewskich, a także od „gołej niecki” otaczającej miasto.

Golańcz to gmina przede wszystkim rolnicza. Znajduje się tu około 700 gospodarstw rolnych oraz kilkunastu producentów pieczarek. Ponadto na terenie miasta i gminy zarejestrowanych jest około 400 podmiotów gospodarczych. W większości są to firmy usługowo-handlowe, nieliczne zakłady produkcyjne: drzewne, malarskie, drukarskie, krawieckie, młynarsko-zbożowe, paszowe, piekarniczo-cukiernicze, transportowe. Są także apteki, przychodnia zdrowia, również gospodarstwa agroturystyczne.

Golańcz is a small town with the deep-rooted history, dating back 610 years. It has a population of about 3,500 (the entire township has a population of approx. 8,600). Traces of colonization in the area date from prehistoric times. Golańcz was mentioned for the first time in historical documents in 1222 as Golanch. It was chartered as a town between 1361 and 1399.

Until the 15th century, it had been owned by the knights' family of Pałuki. The name of the town derives most likely from the Pałuki – Golańczewski line of the family, as well as “góla niecka” (bare basin) surrounding the town.

Golańcz is a predominantly farming township. There are about 700 farms and a dozen or so mushroom growers. In addition, about 400 businesses are registered in the town and township. These are primarily service-retail companies, and fewer production plants, operating in such trades as woodworking, painting, printing, sewing, grain milling, foddars, baking-confectionery, and transport. There are also pharmacies, health clinics, and agrotourist farms.

Golańcz ist ein Städtchen mit einer reichen, 610-jährigen Geschichte und zählt ca. 3,5 Tsd. Einwohner (in der ganzen Gemeinde wohnen ungefähr 8600 Personen). Die Ansiedlungsspuren auf diesem Gebiet reichen bis in die vorgeschichtlichen Zeiten zurück. Golańcz wurde das erste Mal in den historischen Urkunden im Jahr 1222 als Golanch erwähnt. Der Ort erhielt die Stadtrechte zwischen 1361 und 1399. Bis zum 15. Jh. war das Rittergeschlecht Pałuki im Besitz von Golańcz. Der Stadtname wurde wahrscheinlich von dem Stamm des Geschlechts Pałuk – Golańczewski sowie von der die Stadt umgebenden „leeren Mulde“ abgeleitet.

Golańcz ist vor allem eine landwirtschaftliche Gemeinde. Hier gibt es etwa 700 Bauernhöfe und über zehn Champignonanbauer. Darüber hinaus sind in der Stadt und Gemeinde ca. 400 Wirtschaftssubjekte ins Register eingetragen worden. Meistens sind das Dienstleistungs- und Handelsfirmen, wenige Produktionsbetriebe: Holz-, Maler-, Druck-, Schneider-, Müller- und Getreide-, Futter-, Bäckerei- und Konditorei- sowie Transportbetriebe. Es gibt außerdem Apotheken, eine Poliklinik und agrartouristische Bauernhöfe.

Kościół szachulcowy z 1776 r. pw. św. Małgorzaty. Ufundowany został przez hr. Macieja Mielżyńskiego. Wzniesiony na miejscu dawnego drewnianego kościołka побудowanego przez cystersów. Wewnątrz znajduje się ołtarz św. Małgorzaty z herbem Naleczów z klasztoru z Golańcza.

Half-timbered Church of St. Margaret dating from 1776. It was founded by Count Maciej Mielżyński. It was erected on the site that had been previously occupied by a little wooden church built by the Cistercians. Inside, it features the altar of St. Margaret with the coat of arms of Nalecz from the monastery of Golańcz.

Fachwerkkirche der Hl. Margareta aus dem Jahr 1776, gestiftet von dem Grafen Maciej Mielżyński. Sie entstand am Ort einer früheren hölzernen Kirche, die von Zisterziensern errichtet wurde. Im Kircheninneren gibt es den Altar der Hl. Margareta mit dem Wappen Naleczów aus dem Kloster in Golańcz.

Dwór parterowy z drugiej połowy XIX w., kryty dachem dwuspadowym, wystawką nad wejściem, wieżyczką – sygnaturką na dachu i szerokim podjazdem. Dawna własność Emila Koernerera.

Single-story manor house from the second half of the 19th century, covered by a gable roof, an extension above the entrance, a fleche on the roof and a wide driveway. Former property of Emil Koerner.

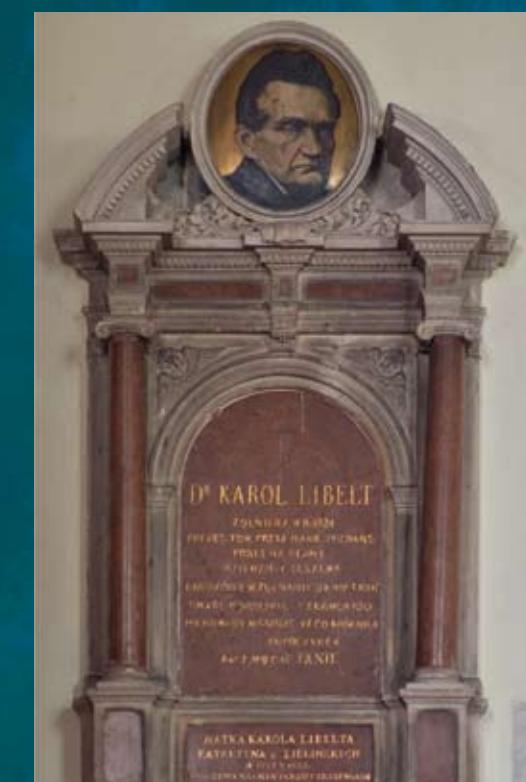
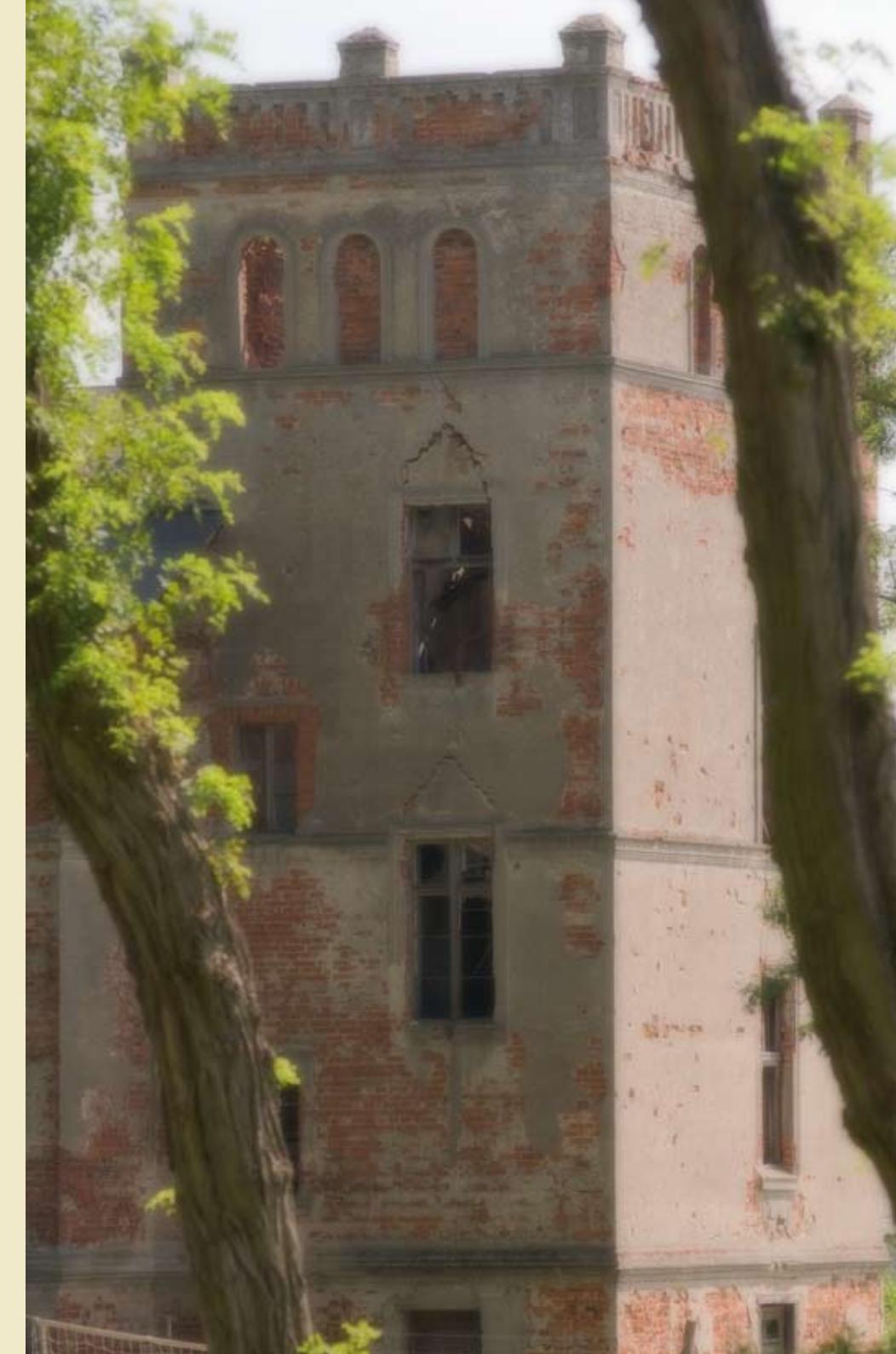
Parterregutshof aus der 2. Hälfte des 19. Jh., mit einem Giebeldach, einem Anbau über dem Eingang, einem Türmchen – einem Dachreiter und einem breiten Zufahrtsweg. Ehemaliger Besitz von Emil Koerner.

Kościół pw. św. Andrzeja z ok. 1500 r. Neogotyczną wieżę wzniesiono w 1909 r. z helmem wzorowanym na kościele Klarysek w Bydgoszczy. Wewnątrz znajduje się wczesnobarokowy ołtarz główny z pierwszej połowy XVII w. z obrazem przedstawiającym adorację Świętej Trójcy przez króla Władysława IV. W podziemiach kościoła pochowany został Karol Libelt. W kościele znajduje się marmurowe epitafium Karola Libelta oraz obelisk z czarnego marmuru poświęcony jego synowi Karolowi, poległemu w powstaniu styczniowym pod Brdowem. Na zewnątrz kościoła znajdują się tablice nagrobne rodziny Szumanów, Soltysińskich oraz proboszcza Stanisława Piszczylowa. Również na zewnątrz kościoła, od strony prezbiterium pochowany został Pantaleon Szuman.

The Church of St. Andrew from approx. 1500. The Neogothic tower was erected in 1909 with a dome modeled after the Church of the Poor Clares from Bydgoszcz. In its interior, there is an early-Baroque high altar, dating from the first half of the 17th century, with a painting depicting the Adoration of the Holy Trinity by King Ladislaus IV. Karol Libelt was buried in the basement of the church. In the church, we can also find a marble epitaph of Karol Libelt and an obelisk from black marble, dedicated to his son Karol, who had died during the January Uprising in the Brdów area. Outside the church, there are tombstones of the Szuman, Soltysiński families and the parish priest Stanisław Piszczylowa. Pantaleon Szuman was buried outside the church, from the direction of the chancel.

Kirche des Hl. Andreas, gebaut um das Jahr 1500. Ein neugotischer Turm wurde 1909 errichtet und sein Helm knüpft an den Helm der Klarissenkirche in Bydgoszcz an. Im Innern befindet sich ein frühbarocker Hauptaltar aus der 1. Hälfte des 17. Jh. mit einem Gemälde. Es stellt die Anbetung der Heiligen Dreifaltigkeit von dem König Wladyslaw IV. Wasa dar. In dem Kirchenkellergeschoss wurde Karol Libelt beigesetzt. In der Kirche befinden sich: ein Epitaph von Karol Libelt aus Marmor und ein Obelisk aus schwarzem Marmor seinem Sohn Karol zu Ehren, der in dem Januaraufstand bei Brdów gefallen ist. Draußen gibt es Grabtafeln der Familien Szuman und Soltysiński sowie des Pfarrers Stanisław Piszczylowa. Nach außen, seitens des Altarraumes, wurde Pantaleon Szuman bestattet.

Dwór Karola Libelta z czterokondygnacyjną wieżą boczną, побudowany w latach 1859–1860 wg. projektu Wiktora Stabrowskiego z Kcyni.

Manor House of Karol Libelt with a four-story side tower, built in 1859–1860 and designed by Wiktor Stabrowski of Kcynia.

Gutshof von Karol Libelt mit einem vierstöckigen Seitenturm, errichtet in den Jahren 1859–1860 nach dem Entwurf von Wiktor Stabrowski aus Kcynia.

Kościół św. Katarzyny i błogosławionej Marii Karłowskiej. Wzniesiony w 1619 r. przez Jana Wierzbę Smoguleckiego. Perła renesansowa Wielkopolski ze Złotą Kaplicą Hutten-Czapskich krytą kopułą wzorowaną na kopule kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu.

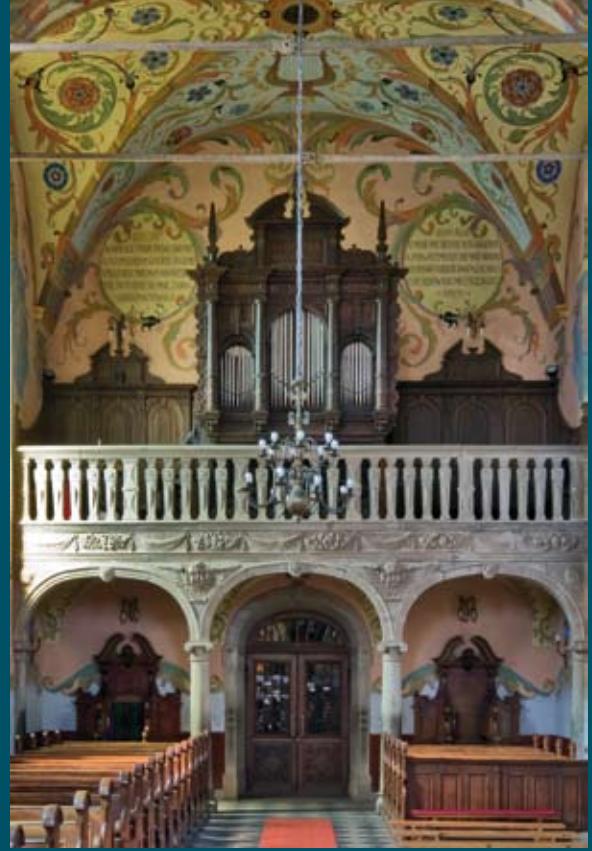
Church of St. Catherine and Blessed Maria Karłowska. It was erected by Jan Wierzbę Smogulecki in 1619. It is a Renaissance gem of Wielkopolska, featuring the Golden Chapel of the Hutten-Czapski family, covered by a dome modeled on the one of Sigismund's Chapel of the Wawel Cathedral.

Kirche der Hl. Katharina und der Seligen Maria Karłowska. Sie wurde im Jahr 1619 von Jan Wierzbę Smogulecki errichtet. Das ist eine Renaissanceperle der Region Wielkopolska (Großpolen) mit der Goldenen Kapelle von Hutten-Czapski mit einer Kuppel, welche der Kuppel der Sigismundkapelle auf dem Wawelhügel ähnlich ist.

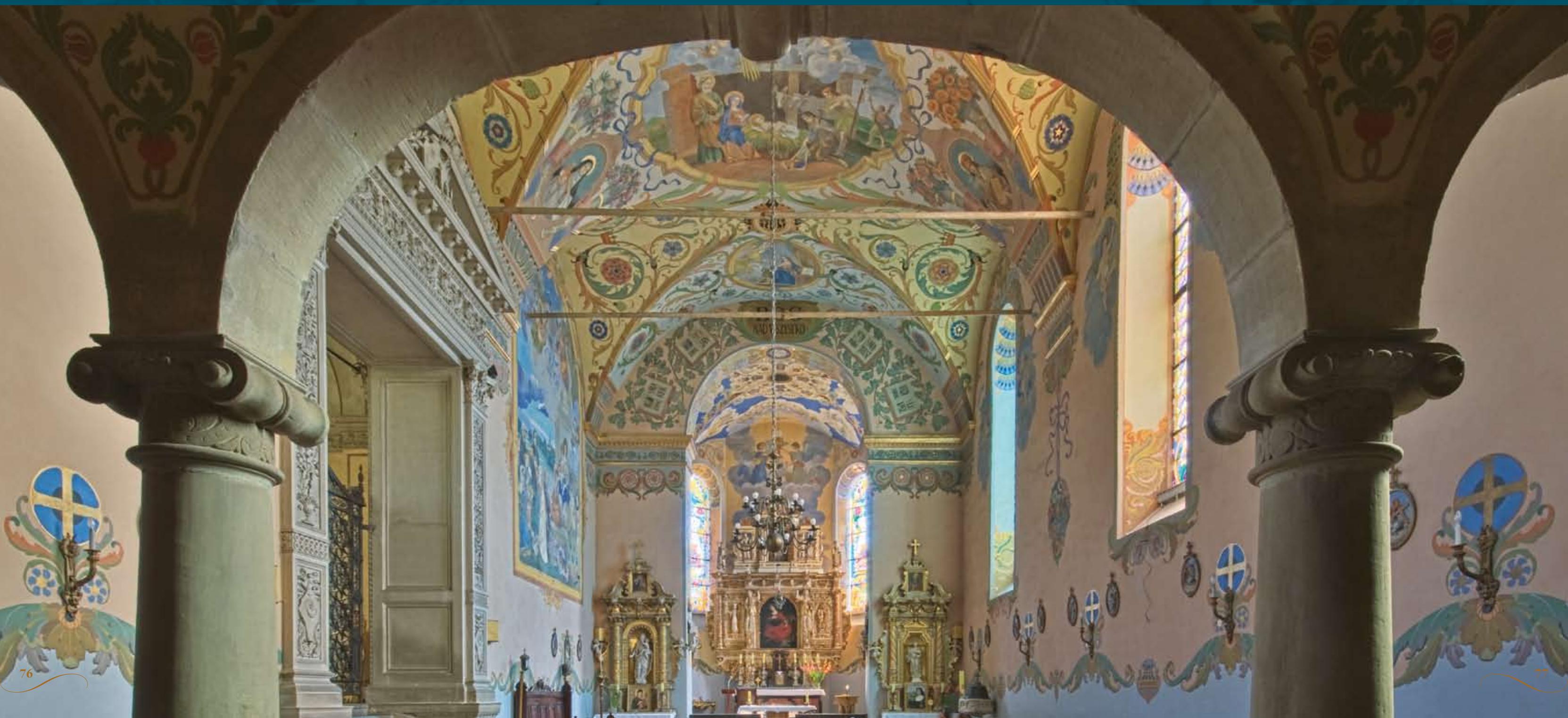
Ozdobny portal wejściowy do kościoła.
Ornamental entrance portal to the church.
Schmuckkircheneingangsportal.

Wnętrze kościoła św. Katarzyny i błogosławionej Marii Karłowskiej, z freskami na sklepieniu autorstwa J. Makarewicza z Krakowa oraz ołtarzem głównym ze św. Katarzyną. Nad wejściem znajduje się rzeźbiony chór z piaskowca.

Interior of the Church of St. Catherine and Blessed Maria Karłowska with frescoes on the vault made by J. Makarewicz of Kraków, and the high altar depicting St. Catherine. Over the entrance, there is a sculpted choir loft made from sandstone.

Innenraum der Kirche der Hl. Katharina und der Seligen Maria Karłowska mit Fresken am Gewölbe, gemalt von J. Makarewicz aus Kraków, und dem Hauptaltar der Hl. Katharina. Über dem Eingang gibt es einen gehauenen Chor aus Sandstein.

Fresk przedstawiający hr. Bogdana Hutten-Czapskiego poddającego się wraz z matką Eleonorą oraz pracownikami majątku smoguleckiego za pośrednictwem św. Katarzyny pod opiekę Najświętszej Marii Panny.

Fresco depicting Count Bogdan Hutten-Czapski dedicating himself along with his mother Eleonora and workers of the Smogulec estate, through intercession of St. Catherine, under the protection of the Blessed Virgin Mary.

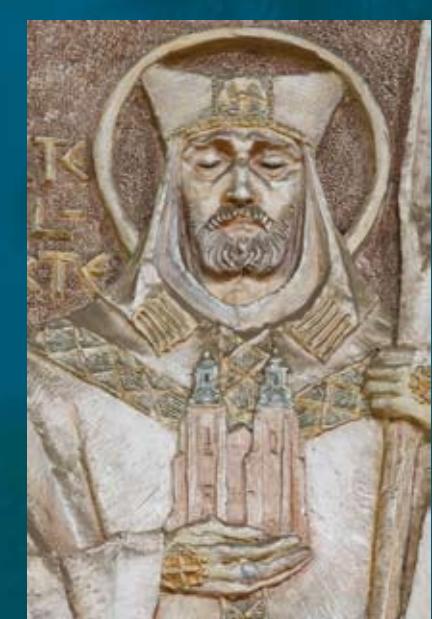
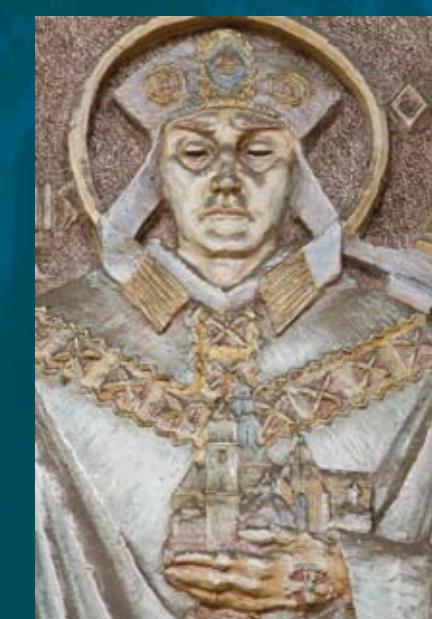
Freskgemälde mit Darstellung des Grafen Bogdan Hutten-Czapski, der sich zusammen mit seiner Mutter Eleonora und Arbeitern des Landgutes Smogulec durch Vermittlung der Hl. Katharina der Obhut der Hl. Jungfrau Maria anvertraute.

Złota kaplica Hutten-Czapskich w kościele św. Katarzyny i błogosławionej Marii Karłowskiej. Wewnątrz znajduje się ołtarz wykonany z czarnego dębu. Wejście do kaplicy prowadzi przez bogato zdobiony portal.

Golden Chapel of the Hutten-Czapski family in the Church of St. Catherine and Blessed Maria Karłowska. Inside the church, there is an altar made from black oak. The entrance to the chapel leads through a richly decorated portal.

Goldene Kapelle von Hutten-Czapski in der Kirche der Hl. Katharina und der Seligen Maria Karłowska. Im Kircheninnerenraum gibt es einen Altar aus Schwarzeiche. Der Kapelleneingang führt durch ein prachtvoll geschnücktes Portal.

Podziemie Złotej Kaplicy Hutten-Czapskich.
Wewnątrz grobowiec hr. Bogdana
Hutten-Czapskiego oraz sarkofagi jego rodziców:
Eleonory z Mielżyńskich i Józefa Napoleona
Czapskiego.

Basement of the Golden Chapel of the
Hutten-Czapski family. Inside, the tombstone
of Count Bogdan Hutten-Czapski and sarcophagi
of his parents: Eleonora nee Mielżyńska
and Józef Napoleon Czapski.

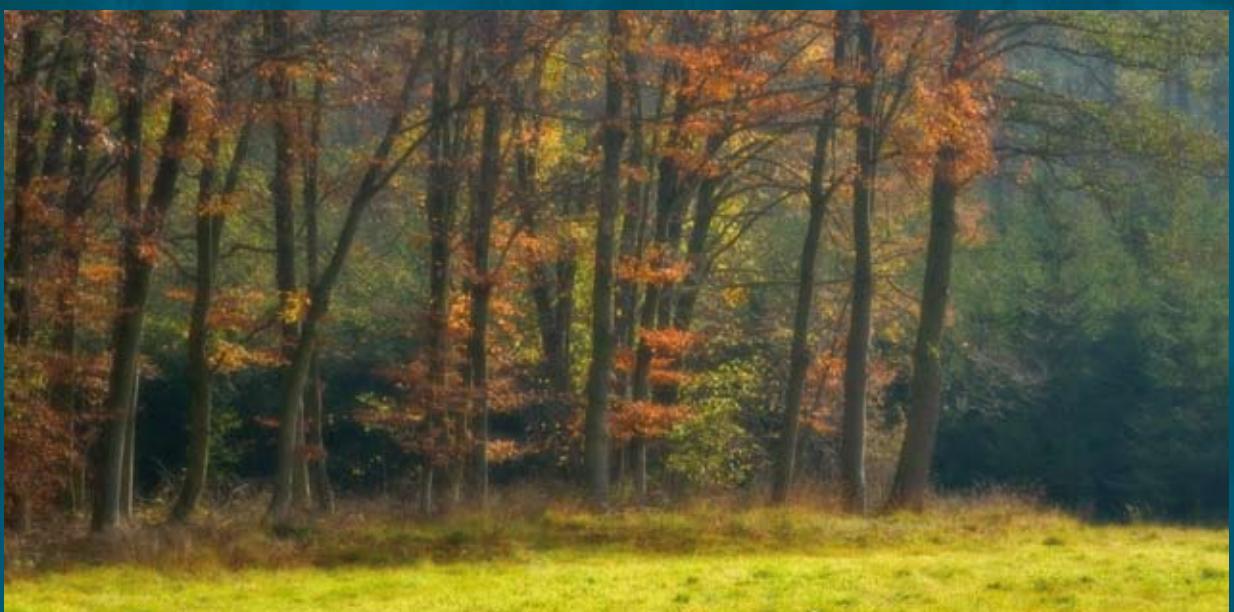
Kellergeschoss der Goldenen Kapelle von Hutten-Czapski.
Im Kircheninnerenraum befinden sich: eine Gruft des
Grafen Bogdan Hutten-Czapski und Sarkophage
von seinen Eltern: Eleonora geb. Mielżyńska
und Józef Napoleon Czapski.

Schrony obserwacyjno-bojowe armii „Poznań” z 1939 r. usytuowane wzduż rynny golaniecko-wągrowieckiej.

Observation – militant shelters of the “Poznań” Army from 1939, situated alongside the Golańcz – Wągrowiec channel.

Beobachtungs- und Kampfbunker der Armee „Poznań“ aus dem Jahr 1939 die Rinne von Golańcz und Wągrowiec entlang.

Drewniany kościół pw. św. Anny
w Podlesiu Kościelnym.

Wooden Church of St Anna
in Podlesie Kościelne.

Hölzerne Kirche der Hl. Anna
in Podlesie Kościelne.

Gmina Mieścisko

Budziejewko, Piastowice
Podlesie Kościelne, Popowo Kościelne

Wnętrze kościoła pw. św. Anny w Podlesiu Kościelnym.

Inside the Church of St Anna in Podlesie Kościelne.

Innenraum der Kirche der Hl. Anna in Podlesie Kościelne.

Gmina Mieścińsko zajmuje powierzchnię 135,6 km² i dzieli się na 22 sołectwa. Zamieszkuje ją około 6000 osób, z czego w Mieścińsku – 2300. Jest usytuowana w północno-wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego, przez jej teren przepływa rzeka Wełna. Posiada herb, logo i flagę. Gmina Mieścińsko od 1990 roku współpracuje z Maartensdijk w Holandii, z niemieckim Scharnebeck w powiecie Lüneburg (1995 r.) i francuską gminą Retiers (1993 r.). Z wszystkimi gminami ma podpisane umowy partnerskie.

Historia tych ziem jest bardzo bogata. Odkryto tu około tysiąca stanowisk archeologicznych z różnych epok. Najstarszymi ślädami bytności człowieka w tym rejonie (okolice Mieścińska i Popowa Kościelnego) są pochodzące sprzed około 10 000 lat pozostałości po miejscach obozowania ludności mezolitycznej. Pierwsze wzmianki o wielu miejscowościach wchodzących obecnie w skład gminy zaczęły pojawiać się w różnych XIV-wiecznych źródłach.

Na terenie gminy znajdują się liczne zabytki. Do najcenniejszych należą kościoły w Popowie Kościelnym, Podlesiu Kościelnym, Mieścińsku, Budziejewku, Sarbii i Gołaszewie oraz pałace – w Budziejewie, Podlesiu Kościelnym i Żabiczynie.

Wyjątkowym obiektem i dużą atrakcją turystyczną jest kamień św. Wojciecha w Budziejewku. Ma imponujące rozmiary – w obwodzie 20,5 m, długość 7,5 m, szerokość 4,7 m, wysokość nad ziemią 1,3 m, głębokość w ziemi 2,7 m. Kamień (czerwony granit) od wieków budził ogromne zainteresowanie. Zawsze wzburzał podziwi i otaczano go szacunkiem. Z woli ludu, dla upamiętnienia daty uwłaszczenia chłopów w Budziejewku, w 1840 r. został wpisany do księgi wieczystej w Sądzie Powiatowym w Wągrowcu, jako obiekt chroniony na wieczne czasy. Zapis ten chroni głaz przed wykorzystaniem na cele budowlane.

Kamień św. Wojciecha jest dziś najstarszym prawnie chronionym zabytkiem przyrody w Wielkopolsce. Pod względem wielkości jest drugim w Wielkopolsce, po kamieniu św. Jadwigi koło Gołuchowa.

Kościół parafialny w Podlesiu Kościelnym został pobudowany w 1380 r. Parafia pw. Świętej Anny została erygowana w XIV wieku. Pierwsza drewniana świątynia uległa zniszczeniu na początku XVIII w. Na jej miejscu w latach 1712–1727 z fundacji stolnika poznańskiego Jana Rydzyskiego postawiono nową świątynię, drewnianą, krytą gontami, zwieńczoną baniastym hełmem blaszanym z iglicą. Ta przetrwała do dzisiejszych czasów. Jest jednym z najcenniejszych zabytków w powiecie wągrowieckim. W jej wnętrzu znajdują się: ołtarz główny i dwa boczne z XVII i XVIII wieku oraz rzeźby (Chrystusa Frasobliwego, św. Jana Nepomucena, św. Anny) z XVI–XVIII w. Drewniana dzwonница jest zwieńczona daszkiem dwuspadowym, a dzwon pochodzi z 1750 r.

Drewniany kościół w Popowie Kościelnym, który służy po dziś dzień i jest wspaniałym zabytkiem, został побudowany na miejscu starej świątyni w 1629 r. Jego fundatorem był dziedzic Stanisław Zagórski. W roku 1720 dobudowano 2 kaplice boczne. Około 1730 roku świątynia została przebudowana przez miejscowego proboszcza ks. Stanisława Łebkowskiego. W tym też roku kościół został konsekrowany przez ks. bp. Franciszka Kraszkowskiego. W 1863 r. kościół odnowiono i pokryto łupkiem, w 1913 r. przeprowadzono restaurację wieży, a w 1926 r. wokół świątyni ustawiono szereg kapliczek z figurami. W okresie międzywojennym powstała też loża, w której zasiadali co znaczniejsi mieszkańców wsi. W latach 1988–1989 pokryto dach i wieżę kościoła blachą miedzianą. Na szczególną uwagę zasługuje zabytkowe wyposażenie kościoła: ołtarz główny (poł. XVII w.), obraz Marii Królowej z Dzieciątkiem (poł. XVII w.), monstrancja barokowa (1761 r.), kielich barokowy (1709 r.) oraz portrety trumienne na blasze z kartuszami herbowymi, m.in. Stanisława Zagórskiego.

M

Mieścisko Commune covers 135.6 km² and is divided into 22 groups of villages. It has a population of about 6,000 people, including 2,300 in Mieścisko. The commune is located in the north-eastern part of the Gniezno Lake District; its area is traversed by the Wełna River. Mieścisko has a crest, logo and flag. Since 1990, the commune has been co-operating with Maartensdijk in the Netherlands, Scharnebeck in Lüneburg Commune, Germany (1995), and French commune of Retiers (1993). It has signed partnership agreements with all the communes.

The history of this land is very rich. About 1,000 archaeological sites from different epochs have been discovered here. The oldest traces of human life in this region (vicinity of Mieścisko and Popowo Kościelne) are relics of encampments of Mesolithic people dating back about 10,000 years. First mentions about many localities being part of the present commune started to appear in various 14th century sources.

The commune features numerous historical sights. The most precious ones include churches in Popowo Kościelne, Podlesie Kościelne, Mieścisko, Budziejewko, Sarbia and Gołaszewo, and palaces - in Budziejewo, Podlesie Kościelne and Żabiczyn.

An exceptional item and a great tourist attraction is St Adalbert's stone in Budziejewko. Its measurements are impressive - 20.5 m in circumference, 7.5 m long, 4.7 m wide, 1.3 m high above the ground, and 2.7 m deep in the ground. The stone (red granite) had stimulated huge interest for centuries. It had always aroused admiration and had been held in respect. Of the local people's will, to commemorate the date of granting land to peasants in Budziejewko, in 1840 it was put in the land and mortgage register in the Poviat Court in Wągrowiec, as a protected object forever. This record protects the stone from its use for construction purposes.

St Adalbert's stone is today the oldest legally protected natural monument in Wielkopolska. As regards size, it is the second biggest in Wielkopolska, after St Hedwig's stone near Goluchów.

The parish church in Podlesie Kościelne was constructed in 1380. The Parish of St Anna was erected in the 14th century. The first wooden church was destroyed in the early 18th century. On its site, a new wooden, shingle-covered church topped with a bulbous tint cupola with a spire was erected in the years 1712-1727 thanks to the financial resources of Poznań stolnik Jan Rydzynski. This church has been preserved up to this day. It is one of the most precious historical sights in Wągrowiec Poviat. Inside, one can see: high altar and two side altars from the 17th and 18th centuries, and sculptures (Christ the Sorrowful, St Jan Nepomucen, St Anna) from the 16th-18th centuries. The wooden belfry is topped with a gable roof, and the bell dates back to 1750.

The wooden church in Popowo Kościelne, preserved up to this day, is a magnificent historical sight; it was constructed on the site of the old church in 1629. Its founder was landlord Stanisław Zagórski. In 1720, two side chapels were added. In ca. 1730, the church was converted by local parish priest Stanisław Łebkowski. In the same year, the church was consecrated by priest bishop Franciszek Kraszkowski. In 1863, the church was renovated and covered with slate; in 1913, the steeple was restored, and in 1926, a row of chapels with statues was placed around the church.

In the inter-war period, a gallery for the most important residents of the village was added. In the years 1988-1989, the church roof and steeple were covered with sheet copper. Particularly noteworthy is the historical church furnishing: high altar (mid-17th c.), painting of Our Lady with the Child Jesus (mid-17th c.), baroque monstrance (1761), baroque chalice (1709), and coffin portraits on sheet with coat of arms cartouches, among others of Stanisław Zagórski.

D

Die Gemeinde Mieścisko nimmt eine Fläche von 135,6 km² ein und besteht aus 22 Schulzenämmtern. Die Gemeinde zählt ca. 6000 Einwohner, 2300 Personen davon sind in Mieścisko wohnhaft. Die Gemeinde liegt in dem nordöstlichen Teil der Seenplatte von Gniezno (Gnesener Seenplatte). Die Wełna fließt durch das Gemeindegebiet. Die Gemeinde hat ihr Wappen, ein Zeichen und eine Fahne. Die Gemeinde Mieścisko arbeitet seit dem Jahr 1990 mit Maartensdijk in Holland, der deutschen Gemeinde Scharnebeck in dem Kreis Lüneburg (1995) und der französischen Gemeinde Retiers (1993) zusammen. Mieścisko hat mit allen Gemeinden Partnerverträge unterzeichnet.

Die Geschichte dieses Gebietes ist sehr reich. Hier wurden ca. 1000 archäologische Stellen aus verschiedenen Epochen entdeckt. Die ältesten Spuren des Aufenthalts des Menschen hier (in der Nähe von Mieścisko und Popowo Kościelne) reichen bis in die Zeiten vor ungefähr 10 000 Jahren zurück. Das sind Überreste der Lagerstätten der mesolithischen Bevölkerung. Die ältesten Überlieferungen über viele Orte, die heutzutage in den Gemeindegrenzen gelegen sind, erschienen in verschiedenen Quellen in dem 14. Jh.

In der Gemeinde sind zahlreiche Denkmäler zu finden. Zu den wertvollsten davon gehören Kirchen in Popowo Kościelne, Podlesie Kościelne, Mieścisko, Budziejewko, Sarbia und Gołaszewo sowie Schlösser – in Budziejewo, Podlesie Kościelne und Żabiczyn.

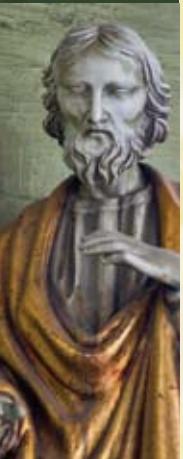
Der Stein des Hl. Adalbert in dem Ort Budziejewko stellt ein einzigartiges Objekt und eine große touristische Attraktion dar. Er hat imposante Maße – 20,5 m im Umfang, ist 7,5 m lang, 4,7 m breit, hat eine Höhe von 1,3 m über dem Boden und eine Tiefe in der Erde von 2,7 m. Der Stein (roter Granit) erregte seit Jahrhunderten große Aufmerksamkeit. Er versetzte immer in Erstaunen und man hatte vor ihm Achtung. Aus dem Willen des Volkes, um das Datum der Bauernbefreiung in Budziejewko unvergesslich zu machen, wurde der Stein 1840 ins Grundbuch am Kreisgericht in Wągrowiec als ein für immer und ewig geschütztes Objekt eingetragen. Diese Aufzeichnung schützt den Stein vor seiner Inanspruchnahme zu Bauzwecken.

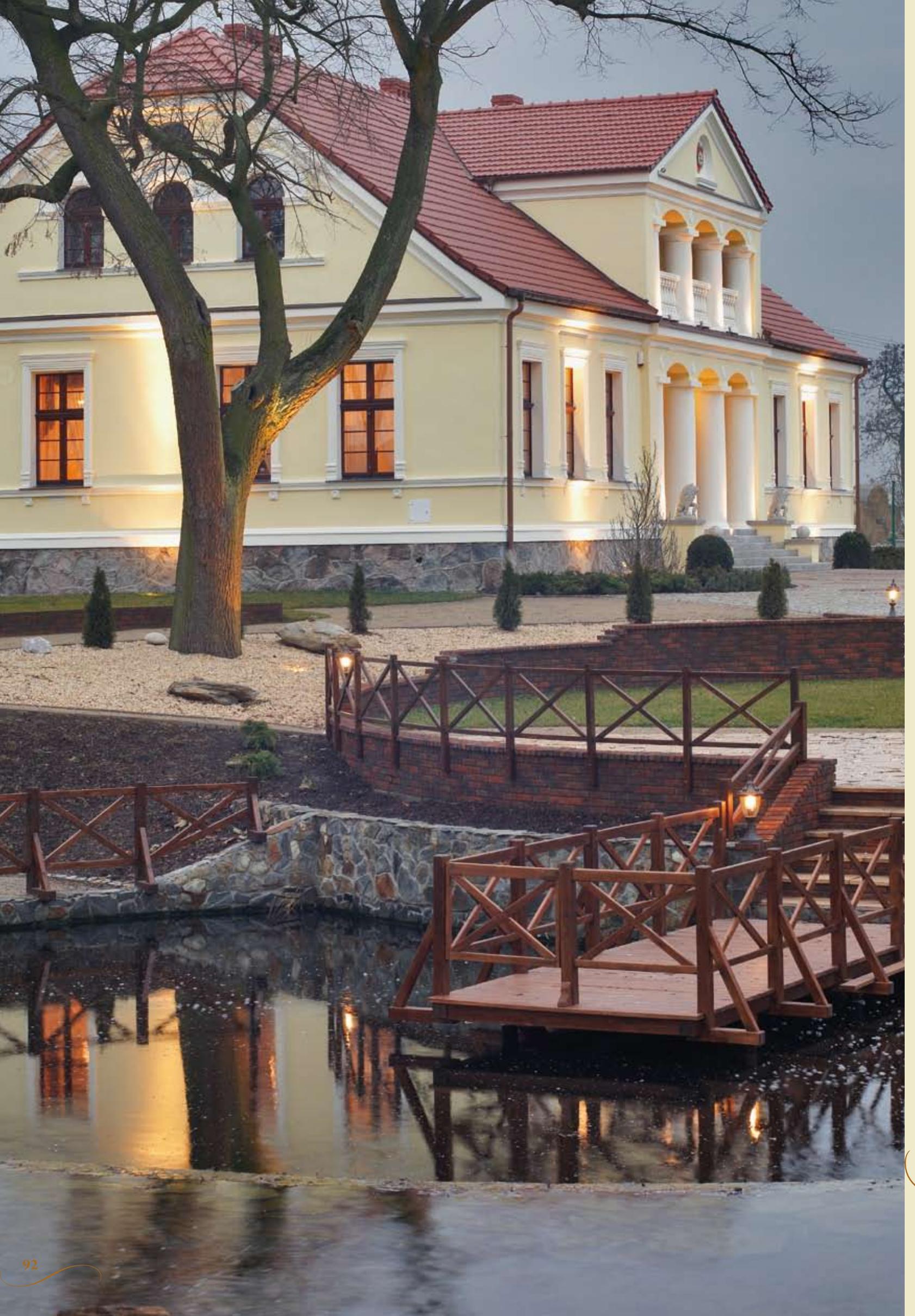
Der Stein des Hl. Adalbert ist heutzutage das älteste, rechtlich geschützte Naturdenkmal in Wielkopolska (Großpolen). Hinsichtlich der Größe ist er der zweitgrößte Felsblock in Wielkopolska, am größten ist der Stein der Hl. Hedwig bei Goluchów.

Die Pfarrkirche in Podlesie Kościelne wurde 1380 errichtet. Die Pfarrei der Hl. Anna wurde in dem 14. Jh. gestiftet. Die erste Holzkirche wurde am Anfang des 18. Jh. verwüstet. An demselben Ort baute man in den Jahren 1712–1727 aus der Stiftung des Truchses aus Poznań, Jan Rydzynski, eine neue hölzerne Kirche mit Dachschindeln und einem kuppelförmigen Helm mit einer Spitze. Diese Kirche überdauerte bis auf unsere Zeiten und gilt als eines der wertvollsten Denkmäler in dem Kreis Wągrowiec. In dem Innenraum befinden sich: der Hauptaltar und zwei Nebenaltäre aus dem 17. und 18. Jh. sowie Skulpturen (des betrübten Christus, des Hl. Johannes von Nepomuk, der Hl. Anna) aus dem 16.-18. Jh. Ein hölzerner Glockenturm hat ein Satteldach und die Glocke stammt aus dem Jahr 1750.

Die hölzerne Kirche in Popowo Kościelne, die bis heute den Gläubigen dient und ein herrliches Denkmal ist, wurde am Ort einer älteren Kirche im Jahr 1629 aufgebaut. Ihr Stifter war der Gutsherr Stanisław Zagórski. Im Jahr 1720 baute man 2 Nebenkapellen an. Um 1730 führte der hiesige Pfarrer Priester Stanisław Łebkowski einen Umbau der Kirche durch. In demselben Jahr wurde die Kirche von dem Bischof Franciszek Kraszkowski geweiht. Im Jahr 1863 erneuerte man die Kirche und deckte sie mit Schiefer, 1913 wurde der Kirchturm wiederhergestellt und 1926 stellte man eine Reihe von Kapellen mit Figuren auf.

In der Zwischenkriegszeit entstand auch eine Loge, wo ansehnlichere Dorfbewohner Platz nahmen. In den Jahren 1988–1989 deckte man das Dach der Kirche und den Kirchturm mit Kupferblech. Besonders bemerkenswert ist die historische Ausstattung in der Kirche: der Hauptaltar (Mitte des 17. Jh.), das Gemälde der Königin Maria mit dem Jesuskind (Mitte des 17. Jh.), eine barocke Monstranz (1761), ein barocker Kelch (1709) und auf Blech gemalte Sargbildnisse mit Wappenkartuschen, u.a. von Stanisław Zagórski.

Dworek „Róża Poraja” w Budziejewie, (fot. str. 93 Tomasz Cyranek).
"Róża Poraja" country manor in Budziejewo, (pg. 93 photo by Tomasz Cyranek).
Gutshof „Róża Poraja” in Budziejewo, (Foto: S. 93 Tomasz Cyranek).

Kościół pw. Zwiastowania NMP w Popowie Kościelnym. Kapliczka z Chrystusem Frasobliwym.

Church of Our Lady's Annunciation in Popowo Kościelne, chapel with Sorrowful Christ.

Kirche der Verkündigung der Jungfrau Maria in Popowo Kościelne, Kapelle mit dem betrübten Christus.

Wnętrze kościoła pw. Zwiastowania NMP w Popowie Kościelnym – ołtarz główny.
Kaplica św. Jana Nepomucena, widok na wejście główne i chór.

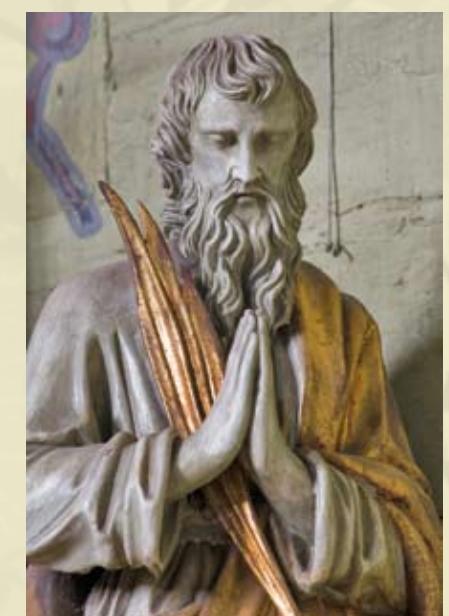
Inside the Church of Our Lady's Annunciation in Popowo Kościelne – high altar. Chapel of St Jan Nepomucen, view of the main entrance and choir.

Innenraum der Kirche der Verkündigung der Jungfrau Maria in Popowo Kościelne – Hauptaltar.
Kapelle des Hl. Johannes von Nepomuk,
Blick auf den Haupteingang und den Chor.

Portrety trumienne na blasze z kartuszami herbowymi.
Coffin portraits on sheet with coat of arms cartouches.
Auf Blech gemalte Sargbildnisse mit Wappenkartuschen.

Wnętrze kościoła pw. Zwiastowania NMP w Popowie Kościelnym.
Inside the Church of Our Lady's Annunciation in Popowo Kościelne.
Innenraum der Kirche der Verkündigung der Jungfrau Maria in Popowo Kościelne.

Kamień św. Wojciecha w Budziejewku.

St Adalbert's stone in Budziejewko.

Stein des Hl. Adalbert in Budziejewko.

Wybudowany z początkiem XX wieku zespół budynków w Antoniewie, gdzie mieści się Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy. Na pierwszym planie brama wjazdowa z wizerunkiem św. Jana Bosko, z 1936 roku.

Complex of buildings in Antoniewo constructed in the early 20th century, occupied by the local Youth Education Centre. In the foreground – gateway with an image of St Giovanni Bosco from 1936.

Gebäudekomplex aus dem Anfang des 20. Jh. in Antoniewo, wo eine Jugenderziehungsanstalt ihren Sitz hat. Im Vordergrund das Einfahrtstor mit dem Abbild von dem Hl. Johannes Bosco aus dem Jahr 1936.

*Miasto i Gmina
Skoki*

*Przedwojenne skockie kamienice.
Pre-war tenement houses in Skoki.
Mietshäuser aus der Vorkriegszeit in Skoki.*

*Św. Nepomucen – figura przy skrzyżowaniu ulic Rogozińskiej i Poznańskiej w Skokach
(fot. Karolina Stefanik).*

*St Nepomucen – figure by the intersection of Rogozińska and Poznańska Streets in Skoki
(photo by Karolina Stefanik).*

*Hl. Nepomuk – eine Figur an der Kreuzung der Rogozińska- mit der Poznańska-Straße in Skoki
(Foto: Karolina Stefanik).*

Gmina Skoki leży w środkowej części woj. wielkopolskiego, 39 km na północny wschód od Poznania. Gminę charakteryzuje bardzo korzystna lokalizacja, tj. bezpośrednie sąsiedztwo dużego rynku zbytu w obrębie aglomeracji poznańskiej, bliskość ośrodków zarządzania regionem, agencji rządowych, instytucji finansowych i ośrodków naukowych. Centrum administracyjne, handlowe i gospodarcze gminy stanowi miasto Skoki. Sieć osadniczą gminy oprócz miasta tworzą 43 miejscowości, w tym 27 sołectw.

Pod względem fizjograficznym gmina położona jest na malowniczym Pojezierzu Wielkopolskim, na obszarze 19 852 ha, który zamieszkuje ponad 8 700 mieszkańców. Krajobraz został wyrzeźbiony przez ostatnią epokę lodowcową, która na obszarze gminy ukształtowała 17 jezior, pomiędzy którymi przebiega dolina rzeki Małej Wełny. Ogromnym bogactwem są tu lasy, stanowiące 35% powierzchni. Lasy i liczne jeziora stwarzają atrakcyjne warunki dla turystów, a w szczególności grzybiarzy, wędkarzy, rowerzystów oraz miłośników przyrody poszukujących wypoczynku na jej łonie. Dobrze oznakowane szlaki rowerowe i piesze zachęcają do aktywnego wypoczynku.

Południowo-zachodni kraniec gminy wchodzi w skład utworzonego w 1993 r. Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”, w celu zachowania i ochrony największego i najbardziej zbliżonego do naturalnego kompleksu leśnego północno-wschodniej Wielkopolski.

Na terenie gminy wyznaczono i oznakowano około 100 km ścieżek rowerowych. Wśród nich „Cysterski Szlak Rowerowy w Północnej Wielkopolsce” biegący z Poznania przez Wągrowiec do Łekna. Długość szlaku liczy 143 km, z czego na terenie gminy Skoki około 40 km.

Przez gminę przebiega także „Szlak Kościółów Drewnianych wokół Puszczy Zielonka” obejmujący na naszym terenie cztery kościoły: w Skokach, Rejowcu, Raczkowie i Jabłkowie.

Szczegółowe informacje o Mieście i Gminie Skoki znajdziecie Państwo na stronie internetowej, pod adresem www.gmina-skoki.pl. Serdecznie zapraszamy.

*Odrestaurowany dwór w Lechlincie, z początku XIX w.
Renovated manor from the early 19th century in Lechlín.
Wiederhergestellter Gutshof aus dem Anfang des 19. Jh. in Lechlín.*

*S*koki Commune is located in the central part of Wielkopolskie Voivodeship, 39 km north-east of Poznań. The commune is characterised by very convenient location, i.e. immediate neighbourhood of a big outlet within the Poznań agglomeration, nearness of region management centres, government agencies, financial institutions and scientific centres. Skoki town is the administrative, shopping and economic centre of the commune. The settlement network of the commune, besides the town, covers 43 localities, including 27 groups of villages.

As regards physiography, the commune is located in the picturesque Wielkopolskie Lake District, covering 19,852 ha, which is inhabited by over 8,700 residents. The landscape had been formed by the last ice age. In the commune it had formed 17 lakes, between which the Mała Wełna River valley runs. Forests, covering 35% of the commune area, are a huge asset here. Forests and numerous lakes are attractive conditions for tourists, especially mushroom hunters, anglers, bikers and nature enthusiasts looking for leisure in the open. Well sign-posted bicycle and hiking trails encourage to active leisure.

The south-western limits of the commune are part of the „Zielonka Primeval Forest” Landscape Park established in 1993 to preserve and protect the biggest and the most similar to natural forest complex in north-eastern Wielkopolska.

The commune features about 100 km of sign-posted bicycle paths. Among them, the „Cistercian Bicycle Trail in Northern Wielkopolska”, running from Poznań via Wągrowiec to Łekno. The trail is 143 km long, including about 40 km in Skoki Commune.

The „Trail of Wooden Churches around Zielonka Primeval Forest”, running through the commune, covers four churches: in Skoki, Rejowiec, Raczkowo and Jabłkowo.

For more information about Skoki Town and Commune can be found online at www.gmina-skoki.pl. You are cordially invited.

*D*ie Gemeinde Skoki liegt in dem mittleren Teil der Woiwodschaft Wielkopolskie (Großpolen) und ist 39 km nordöstlich von Poznań entfernt. Kennzeichnend für die Gemeinde sind: eine sehr günstige Lage, d.h. die unmittelbare Nachbarschaft eines großen Absatzmarktes im Bereich der Agglomeration Poznań, die Nähe von regionalen Verwaltungszentren, Regierungsagenturen, Finanzanstalten und Wissenschaftszentren. Das Verwaltungs-, Handels- und Wirtschaftszentrum der Gemeinde ist die Stadt Skoki. Zum Siedlungsnetz in der Gemeinde gehören außer der Stadt 43 Orte, darin 27 Schulzentren.

Hinsichtlich der Physiographie liegt die Gemeinde in der malerischen Wielkopolskie-Seenplatte, nimmt eine Fläche von 19 852 ha ein und zählt über 8 700 Einwohner. Die Landschaft wurde in der letzten Eiszeit geformt, damals bildeten sich auf dem Gemeindegebiet 17 Seen heraus und dazwischen verläuft das Flusstal der Mała Wełna. Wälder, die 35% der Gesamtfläche ausmachen, bilden einen großen Reichtum. Wälder und zahlreiche Seen schaffen attraktive Bedingungen für Touristen, insbesondere für Pilzsammler, Angler, Radfahrer und Naturliebhaber, die nach der Erholung im Freien suchen. Gut markierte Rad- und Wanderwege spornen zu einer aktiven Erholung an.

Der südwestliche Teil der Gemeinde gehört zu dem Landschaftspark „Puszta Zielonka“ (Urwald Zielonka), der 1993 zwecks der Erhaltung und des Schutzes des größten und der Natur am meisten ähnlichen Waldkomplexes im Nordosten der Region Wielkopolska gegründet wurde.

In der Gemeinde wurden ca. 100 km Radwege abgesteckt und kenntlich gemacht. Darunter gibt es den „Zisterzienserradweg im Norden der Region Wielkopolska“, der von Poznań durch Wągrowiec nach Łekno führt. Die Länge des Weges beträgt 143 km, darin etwa 40 km fallen auf das Gebiet der Gemeinde Skoki. Durch die Gemeinde verläuft auch die „Route der Holzkirchen um den Urwald Zielonka herum“, die auf unserem Gebiet vier Kirchen in: Skoki, Rejowiec, Raczkowo und Jabłkowo umfasst.

Ausführliche Informationen über die Stadt und die Gemeinde Skoki finden Sie auf unserer Webseite: www.gmina-skoki.pl. Wir laden Sie herzlich ein.

„Kolorowa Gmina”, (fot. Karolina Stefaniak).

“Colourful Community”, (photo by Karolina Stefaniak).

„Bunte Gemeinde”, (Foto: Karolina Stefaniak).

Turystyka Rowerowa, (fot. Ryszard Walerych).

Bicycle tourism, (photo by Ryszard Walerych).

Radtourismus, (Foto: Ryszard Walerych).

Symbol na kamieniu – Cysterskiego Szlaku Rowerowego w Północnej Wielkopolsce, (fot. Arkadiusz Bednarek).

Symbol on a stone – Cistercian Bicycle Trail in Northern Wielkopolska, (photo by Arkadiusz Bednarek).

Symbol auf dem Stein – an dem Zisterzienserradweg im Norden der Region Wielkopolska, (Foto: Arkadiusz Bednarek).

Park Krajobrazowy „Puszcza Zielonka”, oznaczenie szlaków rowerowych, (fot. Karolina Stefaniak).

"Zielonka Primeval Forest" Landscape Park, bicycle trails marking, (photo by Karolina Stefaniak).

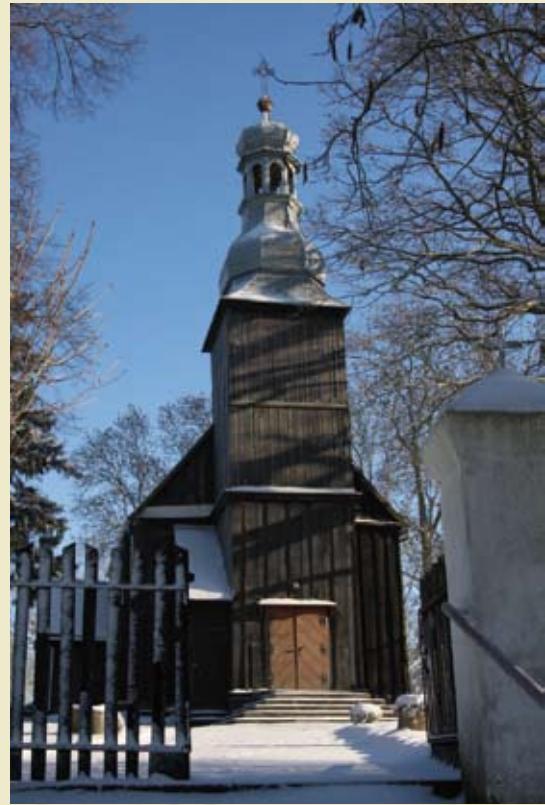
Landschaftspark „Puszcza Zielonka”, Kennzeichnung der Radwege, (Foto: Karolina Stefaniak).

Kościół w Jabłkowie z 1754 r. pw. św. Michała Archanioła o drewnianej konstrukcji zrębowej. Wnętrze w stylu barokowo-rokokowym z końca XVIII w.

Church of St Michael the Archangel from 1754 in Jablkowo; wooden log construction. Interiors in the baroque-roccoco style from the late 18th c.

Hölzerne Blockkirche des Hl. Michael des Erzengels aus dem Jahr 1754 in Jablkowo. Der Barock- und Rokokoinnenraum stammt aus dem Ende des 18. Jh.

Drewniany kościół pw. Wszystkich Świętych w Raczkowie, (fot. Karolina Stefanik).

Wooden Church of All Saints in Raczkowo
(photo by Karolina Stefanik).

Hölzerne Allerheiligenkirche in Raczkowo
(Foto: Karolina Stefanik).

Modrzewiowy kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Rejowcu, (fot. Karolina Stefanik).

Larch Church of the Sacred Heart in Rejowiec
(photo by Karolina Stefanik).

Herz-Jesu-Kirche aus Lärchenholz in Rejowiec
(Foto: Karolina Stefanik).

Drewniany kościół szachulcowy w Skokach pw. św. Mikołaja Biskupa (fot. Karolina Stefanik).

Wooden half-timbered Church of St Michael the Bishop in Skoki, (photo by Karolina Stefanik).

Hölzerne Fachwerkkirche des Hl. Nikolaus des Bischofs in Skoki, (Foto: Karolina Stefanik).

WOKÓŁ PUSZCZY ZIELONKA

Dni Miasta i Gminy Skoki, (fot. Karolina Stefaniak).

Days of Skoki Town and Commune, (photo by Karolina Stefaniak).

Tage der Stadt und Gemeinde Skoki, (Foto: Karolina Stefaniak).

Miasto i Gmina Skoki – widok z lotu ptaka, (fot. Paweł Dykban).

Skoki Town and Commune – birds-eye view, (photo by Paweł Dykban).

Stadt und Gemeinde Skoki – Blick aus der Vogelperspektive, (Foto: Paweł Dykban).

Fragment zespołu dworsko-pałacowego
w Srebrnej Górze.

Fragment of a manorial-palace complex
in Srebrna Góra.

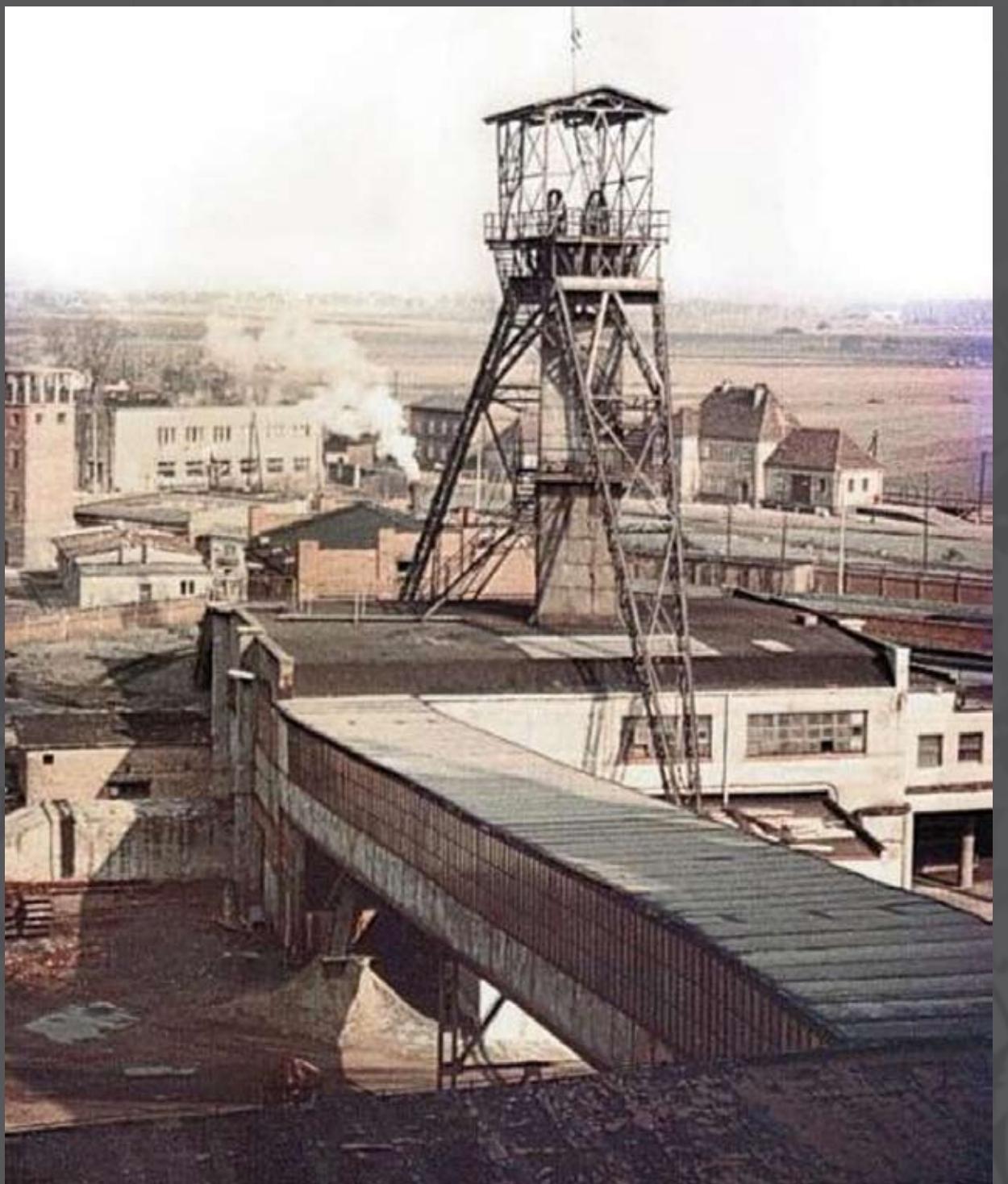
Fragment des Hof- und Schlosskomplexes
in Srebrna Góra.

Dom Pomocy Społecznej w Srebrnej Górze.
Social Assistance Centre in Srebrna Góra.
Pflegeheim in Srebrna Góra.

Gmina Wapno

Srebrna Góra, Stolęzyn

Kopalnia Soli – szyb wyciągowy
(Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).

Salt Mine – drawing shaft
(Photo from the archive of Wapno Commune Office).

Salzgrube – Aufzugsschacht
(Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno).

Izba pamięci, (Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).

Chamber of remembrance
(Photo from the archive of Wapno Commune Office).

Gedenkraum, (Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno).

Gmina Wapno, to najmłodsza z gmin powiatu wągrowieckiego. Została utworzona w lipcu 1948 roku. Gmina Wapno składa się z dziewięciu sołectw: Aleksandrowa, Graboszewa, Komasina, Podolina, Ruśca, Srebrnej Góry, Stolęzyna, Wapna – centrum i Wapna – południe. Gmina zajmuje powierzchnię 44,2 km², a zamieszkuje ją 3 137 osób.

Pierwsza historyczna wzmianka o Wapnie pochodzi z 1299 r. Komes Adam z Wapna, będący członkiem orszaku księcia Władysława Łokietka, występował jako świadek w procesie toczącym się między komesem Rozalem a klasztorem w Łeknie o wieś Dębogóra.

We wsi Srebrna Góra znajduje się zespół dworski z 1799 roku (obiekt adaptowany na potrzeby Domu Pomocy Społecznej) wraz z otaczającym go parkiem krajobrazowym oraz kościół z przełomu 1848/1849 r. Po pożarze w 1954 r. odbudowany z zachowaniem cech późnoklasycystycznych i eklektycznych. W XV w. Srebrna Góra była jeszcze miastem i na wojnę z zakonem krzyżackim w 1454 r. wystawiła jednego uzbrojonego rycerza.

Głównym bogactwem naturalnym gminy jest gips i leżąca pod nim sól kamienna. Gips zalega w postaci tzw. czapy gipsowej, o grubości 170 m. Początek górnictwa datuje się na rok 1828, kiedy to ówczesny właściciel Wapna Florian Wilkoński rozpoczął metodą odkrywkową wydobywanie gipsu. Eksploatację gipsu zakończono w 1933 roku. W 1917 roku ruszyła **Kopalnia Soli w Wapnie**. Okres świetności kopalni przypadł na lata 1950–1965. W tym okresie Kopalnia Soli w Wapnie była największym producentem soli kamiennej w Polsce. Po sześćdziesięciu latach eksploatacji w wyniku katastrofy górniczej w sierpniu 1977 r., zakończono wydobycie soli. Pamiątki po byłej Kopalni Soli w Wapnie zgromadzono w Izbie Pamięci, którą prowadzi Biblioteka Publiczna.

W budynku byłego Domu Górnika, a później Gminnego Ośrodka Kultury, mają swoją siedzibę: dyskoteka VIVA, Biblioteka Publiczna Gminy Wapno, Gminne Centrum Informacji, Świetlica Socjoterapeutyczna, Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii, Klub AA „Iskierka”, Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Koło nr 3 w Wapnie.

We wsi Stolęzyn leżącej przy drodze powiatowej Wapno – Kcynia znajduje się prywatny skansen maszyn i urządzeń rolniczych. W pobliżu skansenu jest park z cennym drzewostanem. Znaczna część drzew to pomniki przyrody. W parku znajdują się również ruiny spalonego pałacu rodziny Koene.

W pobliżu drogi Wapno – Stolęzyn jest stadnina koni, w której hodowane są głównie konie rasy wielkopolskiej. Gminny stadion w Wapnie jest miejscem życia sportowego i rekreacyjnego mieszkańców. Większość imprez plenerowych ma swoje miejsce na tym obiekcie. Stadion posiada krytą trybunę, zaplecze socjalne i gastronomiczne oraz hotelik.

Widok na obiekty bylej kopalni.

View of the former mine facilities.

Blick auf Objekte der ehemaligen Grube.

Wapno Commune is the youngest commune in Wągrowiec Powiat. It was established in July 1948. Wapno Commune includes nine groups of villages: Aleksandrowo, Graboszewo, Komasin, Podolin, Ruścic, Srebrna Góra, Stolęzyn, Wapno - centre and Wapno - south. The commune covers 44.2 km², and has a population of 3,137 people.

The first historical mention about Wapno dates back to 1299. Komes Adam of Wapno, being a member of the cortege of prince Władysław Łokietek, appeared as a witness in a lawsuit between comes Rozal and the monastery in Łekno for the village of Dębogóra.

In Srebrna Góra village, there is a manorial complex from 1799 (facility adapted for the needs of the Social Assistance Centre) along with the surrounding landscape park and a church from the turn of the years 1848/1849. After a fire in 1954, it was reconstructed keeping late-classicism and eclectic features. In the 15th century, Srebrna Góra was a town and sent one armed knight for the war with the Teutonic Knights in 1454.

The commune's main natural resources are gypsum and rock salt occurring under gypsum. Gypsum occurs in the form of the so-called gypsum cap, 170 m thick. The beginnings of local mining date back to the year 1828, when the owner of Wapno in those days - Florian Wilkoński - started to mine gypsum with the use of the open pit method. Gypsum was mined until 1933. In 1917, the Salt Mine was opened in Wapno. The glory period of the mine fell on the years 1950-1965. At that time, the Salt Mine in Wapno was the biggest rock salt producer in Poland. After 60 years of mining, due to a mining catastrophe in August 1977, salt ceased to be mined. Mementoes of the former Salt Mine in Wapno are collected in the local Chamber of Remembrance, run by the Public Library.

The building of the former Miner's Centre, and later Communal Culture Centre, is occupied by the following: VIVA disco, Wapno Commune Public Library, Communal Information Centre, Sociotherapeutic Common Room, Communal Board for Solving Alcohol Problems and Drug Addiction, „Iskierka” AA Club, Polish Union of Old Age Pensioners, Disability Pensioners and Invalids, Circle No. 3 in Wapno.

In Stolęzyn village located by the powiat road Wapno - Kcynia, there is a private heritage park of agricultural machines and equipment. Near the heritage park, one can see a park with valuable trees. A significant part of them are natural phenomena. The park features also ruins of the burnt palace of the Koene family. Near the road Wapno - Stolęzyn, one can find a stud farm that breeds mainly horses of the Wielkopolska breed. The communal stadium in Wapno is a place of the local sports and recreational life of the residents. Most open air events are held here. The stadium has a covered stand, utility rooms, catering, and a little hotel.

Panorama býej Kopalni Soli w Wapnie, (Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).

Panorama of the former Salt Mine in Wapno, (Photo from the archive of Wapno Commune Office).

Panorama der ehemaligen Salzgrube in Wapno, (Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno).

Die Gemeinde Wapno ist die jüngste Gemeinde in dem Kreis Wągrowiec. Sie wurde im Juli 1948 gegründet. Die Gemeinde besteht aus neun Schulzenämtern: Aleksandrowo, Graboszewo, Komasino, Podolin, Ruścic, Srebrna Góra, Stolęzyn, Wapno – Zentrum und Wapno – Süd. Die Gemeinde nimmt eine Fläche von 44,2 km² ein und zählt 3 137 Einwohner.

Die erste historische Überlieferung über Wapno ist auf das Jahr 1299 zurückzuführen. Der Pfalzgraf Adam aus Wapno, der Mitglied des Gefolges des Herzogs Władysław Łokietek (Władysław I. Ellenlang) war, trat als Zeuge in einem Prozess zwischen dem Pfalzgrafen Rozal und dem Kloster in Łekno um das Dorf Dębogóra auf.

In dem Dorf Srebrna Góra befindet sich ein Hofkomplex aus dem Jahr 1799 (das Objekt wird als ein Pflegeheim eingerichtet) mit einem ihn umgebenden Landschaftspark. Außerdem gibt es in dem Dorf eine Kirche aus den Jahren 1848-1849. Nach einem Brand 1954 kam es zum Wiederaufbau der Kirche. Ihre spätklassizistischen und eklektischen Merkmale blieben erhalten. In dem 15. Jh. war Srebrna Góra noch eine Stadt und stellte in dem krieg gegen den Deutschen Orden 1454 einen bewaffneten Ritter auf.

Die wichtigsten Bodenschätze der Gemeinde sind: Gips und darunter gelegene Steinsalzflöze. Der Gips kommt als die sog. Gipskappe mit einer Dicke von 170 m vor. Die Anfänge des Bergbaues reichen bis in das Jahr 1828 zurück, als der damalige Besitzer von Wapno Florian Wilkoński die Gipsförderung im Tagebaubetrieb begann. Die Gipsgewinnung wurde 1933 aufgelöst. Im Jahr 1917 wurde die Salzgrube in Wapno eröffnet. Die Blütezeit der Grube fiel auf den Zeitraum zwischen 1950 und 1965. Damals war die Salzgrube in Wapno der größte Produzent von Steinsalz in Polen. Nach dem Betrieb innerhalb von sechzig Jahren wurde im August 1977 infolge eines Grubenunglücks der Salzabbau beendet. Andenken an die ehemalige Salzgrube in Wapno wurden in einem Gedenkraum gesammelt, der durch die Öffentliche Bibliothek geführt wird.

In dem Gebäude nach dem ehemaligen Haus des Bergmanns und nachher dem Gemeindekulturzentrum haben jetzt: die Disco VIVA, die Öffentliche Bibliothek der Gemeinde Wapno, das Gemeindeinformationszentrum, der soziotherapeutische Klubraum, der Gemeindeausschuss zur Lösung der Alkohol- und Drogenprobleme, der Klub anonymer Alkoholiker „Iskierka“, der Polnische Verband der Pensionäre, Rentner und Invaliden, der Kreis Nr. 3 in Wapno ihre Sitze.

In dem Dorf Stolęzyn, das an dem Kreisweg Wapno – Kcynia liegt, befindet sich ein privates Freilichtmuseum, in dem Landwirtschaftsmaschinen und -geräte ausgestellt werden. In der Nähe des Freilichtmuseums gibt es einen Park mit einem wertvollen Baumbestand. Viele Bäume werden zu Naturdenkmälern gezählt. In dem Park sind auch Überreste des verbrannten Schlosses der Familie Koene zu sehen.

Nicht weit von dem Weg Wapno – Stolęzyn liegt ein Gestüt, wo vor allem Pferde der großpolnischen Rasse gezüchtet werden. Im Gemeindestadion in Wapno konzentriert sich das Sport- und Erholungslife der Einwohner. Dort finden die meisten Veranstaltungen im Freien statt. Das Stadion hat eine überdachte Tribüne, eine Sozial- und Verpflegungsinfrastruktur und verfügt über sein eigenes kleines Hotel.

Zespól dworsko-pałacowy w Srebrnej Górze, (Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).

Manorial-palace complex in Srebrna Góra, (Photo from the archive of Wapno Commune Office).

Hof- und Schlosskomplex in Srebrna Góra, (Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno).

Kościół pw. św. Barbary w Wapnie, (fot. Miroslaw Wojciński).
Church of St Barbara in Wapno, (photo by Miroslaw Wojciński).
Kirche der Hl. Barbara in Wapno, (Foto: Miroslaw Wojciński).

Prywatna stajnia koni
(Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).
Private stud farm
(Photo from the archive of Wapno Commune Office).
Privates Gestüt
(Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno)

Skansen maszyn i urządzeń rolniczych
(Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).
Heritage park of agricultural machines
and equipment, (Photo from the archive
of Wapno Commune Office).
Freilichtmuseum mit
Landwirtschaftsmaschinen und -geräten
(Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno).

Gminny stadion sportowy w Wapnie
(Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).
Communal sports stadium in Wapno,
(Photo from the archive of Wapno Commune Office).
Gemeindesportstadion in Wapno
(Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno).

Hotelik klubu sportowego, (Fot. Archiwum Urzędu Gminy Wapno).
Little hotel of the local sports club,
(Photo from the archive of Wapno Commune Office).
Kleines Hotel des Sportklubs, (Foto: Archiv des Gemeindeamtes Wapno).

Jednonawowy, drewniany kościół, konstrukcji
zrębowej w Potulicach, pw. św. Katarzyny.
Zbudowany w 1728 roku z fundacji sędziego
kcyńskiego Aleksandra Samuela Bieganińskiego.

Aisleless, log-construction, wooden Church
of St Catherine in Potulice.
Constructed in 1728, funded by Kcynia judge
Aleksander Samuel Bieganski.

Einschiffige hölzerne Blockkirche der Hl. Katharina.
Sie wurde 1728 aus der Stiftung des Richters von
Kcynia Aleksander Samuel Bieganski errichtet.

Gmina Wągrowiec

Grylewo, Łaziska, Łekno
Potulice, Tarnowo Pałuckie

Gmina Wągrowiec położona jest na tzw. **Szlaku Cysterskim**, w środkowej części Pradoliny Welny. Z północy na południe przez teren gminy przebiega rynna polodowcowa, w której utworzyły się liczne jeziora. Krajobrazowo teren uzupełniają kompleksy leśne, które stanowią 20% powierzchni gminy, w tym leżący 4 km na zachód od Wągrowca unikatowy rezerwat „**Dębina**”, w którym dominują liczne ponad 270-letnie dęby, a wśród nich imponujący, uznany za pomnik przyrody „**Dąb Korfantego**”. Na terenie gminy Wągrowiec znajduje się 421 obiektów zabytkowych, w tym 46 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, z perłą na skalę światową – najstarszym w Polsce drewnianym kościołem z przełomu lat 1373–74 w Tarnowie Pałuckim. Zaliczony do zabytków klasy „0” charakteryzuje się unikatową późnorenesansową polichromią wnętrza. Będąc w gminie Wągrowiec warto także zobaczyć:

wykopaliska archeologiczne w Tarnowie Pałuckim, bardziej znane jako Łekneńskie (odkryto tu fundamenty klasztoru cysterskiego z połowy XII w. oraz fragmenty rotundy i pałacu z X/XI w.); kościół parafialny w stylu neogotyckim z lat 1863–1866 oraz późobarokowy dwór Grabowskich z końca XVIII w. w Grylewie;

pałac w Wiatrowie – pierwotnie dwór rodu Moszczeńskich, herbu Nałęcz, z drugiej połowy XVIII wieku, obudowany w 1856 roku skrzydłami w stylu gotyku romantycznego wraz z parkiem krajobrazowym; jednonawowy, drewniany kościół konstrukcji zrębowej w Potulicach, zbudowany w 1728 roku z fundacji sędziego kcyńskiego Aleksandra Samuela Biegańskiego wraz z rokokowym ołtarzem głównym z ok. 1778 r. i barokową chrzcielnicą w kształcie kielicha z XVII w.;

grobowiec rotmistrza wojsk napoleońskich Franciszka Łacińskiego (1767–1845) w Łaziskach. Grobowiec ma kształt piramidy i mierzy ponad 6 m;

kościół pw. św. Piotra i Pawła z XVI wieku w Łeknie oraz układ urbanistyczny Łekna; **rezerwat faunistyczny** na obszarze jezior w Bracholinie, na którym występuje 139 gatunków ptaków, w tym 68 gatunków lęgowych. Spotkać tutaj można m.in. niezwykle rzadką kaczkę wełniastą, gęś gęgawę, kilka gatunków perkoza, rybitwę czarną, a nawet sowę błotną.

Dla osób spędzających aktywnie czas na ruderze polecić należy „Cysterski Szlak Rowerowy”, który rozpoczyna się w Tarnowie Pałuckim. Lubiącym wypoczynek nad wodą polecamy liczne jeziora. W ostoję ciszy zapraszamy rybaków, a plażowiczów na strzeżone plaże przy Jeziorze Kaliszańskim i Kobyleckim, z możliwością skorzystania ze sprzętu wodnego. Godne polecenia jest Jezioro Kaliszańskie, gdzie sprzyjające wiatry pozwalają uprawiać windsurfing i żeglarstwo.

Gorąco zapraszamy do zwiedzania naszych okolic ze względu na bogactwo lasów i jezior, ciekawych szlaków turystycznych oraz unikatowych zabytków.

Wszyscy przybywający spotkają się tutaj ze staropolską gościnnością mieszkańców, przychylnością władz samorządowych i pięknymi walorami ziemi wągrowieckiej

Wągrowiec Commune is located on the so-called Cistercian Trail, in the middle part of the Welna River Proglacial Stream Valley. From the north to the south, a postglacial channel with numerous lakes runs through the commune area. As regards landscape, this area features also forest complexes that cover 20% of the commune area, including the unique “Dębina” reserve 4 km west of Wągrowiec, with dominant over 270-year oaks, e.g. the impressive natural phenomenon “Korfanty’s Oak”.

In Wągrowiec Commune, one can find 421 historical sights, including 46 put in the register of historical sights, with a world-scale pearl – Poland’s oldest wooden church from 1373/74 in Tarnowo Pałuckie. Classified as the highest “0” class historical sight, it is characterised by unique late-Renaissance interior wall paintings.

While being in Wągrowiec Commune, the following are worth seeing: archaeological excavations in Tarnowo Pałuckie, better known as Łekneńskie (foundations of a Cistercian monastery from the mid-12th century, and fragments of a rotunda and palace from the 10/11th century were discovered here);

neo-Gothic parish church from the years 1863–1866 and late-baroque manor of the Grabowski family from the late 18th century in Grylewo;

palace in Wiatrowo – originally manor of the Moszczeński family, Nałęcz coat of arms, from the second half of the 18th century, reconstructed in 1856 with romantic Gothic style wings with a landscape park; aisleless, log construction wooden church in Potulice, built in 1728 from the foundation of Kcynia judge Aleksander

Samuel Biegański, with a rococo high altar from ca. 1778 and a baroque baptismal font in the shape of a chalice from the 17th century;

sepulchre of captain of horse of Napoleon’s troops – Franciszek Łakiński (1767–1845) in Łaziska. The sepulchre is in the shape of a pyramid and measures over 6 m;

Church of SS Peter and Paul from the 16th century in Łekno, and street plan of Łekno; faunal reserve within the lakes area in Bracholin, featuring 139 bird species, including 68 breeding species. Here, one can see the extremely rare woolly duck, grey leg goose, several species of grebe, black tern, and even the short-eared owl.

People spending their free time actively on a bike are recommended the “Cistercian Bicycle Trail”, which starts in Tarnowo Pałuckie. Numerous lakes are the offer for people, who like relaxation on the water. Anglers are invited to the mainstay of quietness, and sunbathers to guarded beaches by Lakes Kaliszańskie and Kobyleckie with the possibility of making use of water equipment. Worth recommending is Lake Kaliszańskie with winds conducive to windsurfing and sailing.

You are cordially invited to visit our vicinity due to its abundance of forests and lakes, interesting tourist trails, and unique historical sights.

All visitors will find here the Old-Polish hospitality of the residents, favour of the local self-government authorities, and beautiful advantages of Wągrowiec Land.

Die Gemeinde Wągrowiec liegt an der sog. Zisterzienseroute, in dem mittleren Teil des Urflusstales der Welna. Vom Norden in den Süden führt eine postglaziale Rinne durch das Gemeindegebiet, wo sich zahlreiche Seen herausgebildet haben. In Hinsicht auf die Landschaft wird dieses Gebiet durch Wälder ergänzt, die 20 % der Gemeindefläche ausmachen. Einer von diesen Komplexen ist das 4 km westlich von Wągrowiec gelegene einzigartige Schutzgebiet „Dębina“ (Eichenwald), in dem zahlreiche über 270-jährige Eichen überwiegen, darunter gibt es die imposante „Eiche von Korfanty“, die als Naturdenkmal gilt.

In der Gemeinde Wągrowiec kommen 421 historische Objekte vor, 46 davon sind ins Denkmalregister eingetragen worden. Dazu gehört die weltberühmte Sehenswürdigkeit – die älteste Holzkirche in Polen aus dem Jahr 1373/74 in Tarnowo Pałuckie. Das Denkmal der Klasse „0“ zeichnet sich durch eine außergewöhnliche Polychromie des Innenraumes aus der Spätrenaissance aus.

Beim Aufenthalt in der Gemeinde Wągrowiec lohnt es sich, auch andere Objekte zu sehen: archäologische Ausgrabungen in Tarnowo Pałuckie, die als Ausgrabungen von Łekno bekannter sind (hier wurden Fundamente des Zisterzienserklosters aus der Mitte des 12. Jh. sowie Fragmente eines Rundbaues und eines Schlosses aus dem 10/11. Jh. entdeckt);

eine neugotische Pfarrkirche aus den Jahren 1863–1866 und den spätbarocken Gutshof der Familie Grabowski aus dem Ende des 18. Jh. in Grylewo;

ein Schloss in Wiatrowo – ursprünglich einen Gutshof der Familie Moszczeński Wappen Nałęcz, aus der 2. Hälfte des 18. Jh. zusammen mit einem Landschaftspark, woran 1856 Flügel im Stil der romantischen Gotik angebaut wurden; eine einschiffige hölzerne Blockkirche in Potulice, die 1728 aus der Stiftung des Richters von Kcynia, Aleksander Samuel Biegański gebaut wurde – sehenswert sind: ein Rokoko-Hauptaltar aus der Zeit um 1778 und ein barockes, kelchförmiges Taufbecken aus dem 17. Jh.;

ein Grabmal des Rittmeisters der Truppen von Napoléon Franciszek Łaciński (1767–1845) in Łaziska. Das Grabmal ist pyramidenförmig und über 6 m lang; die Kirche der Hl. Petrus und Paulus aus dem 16. Jh. in Łekno und ein Dorfplanungssystem in Łekno;

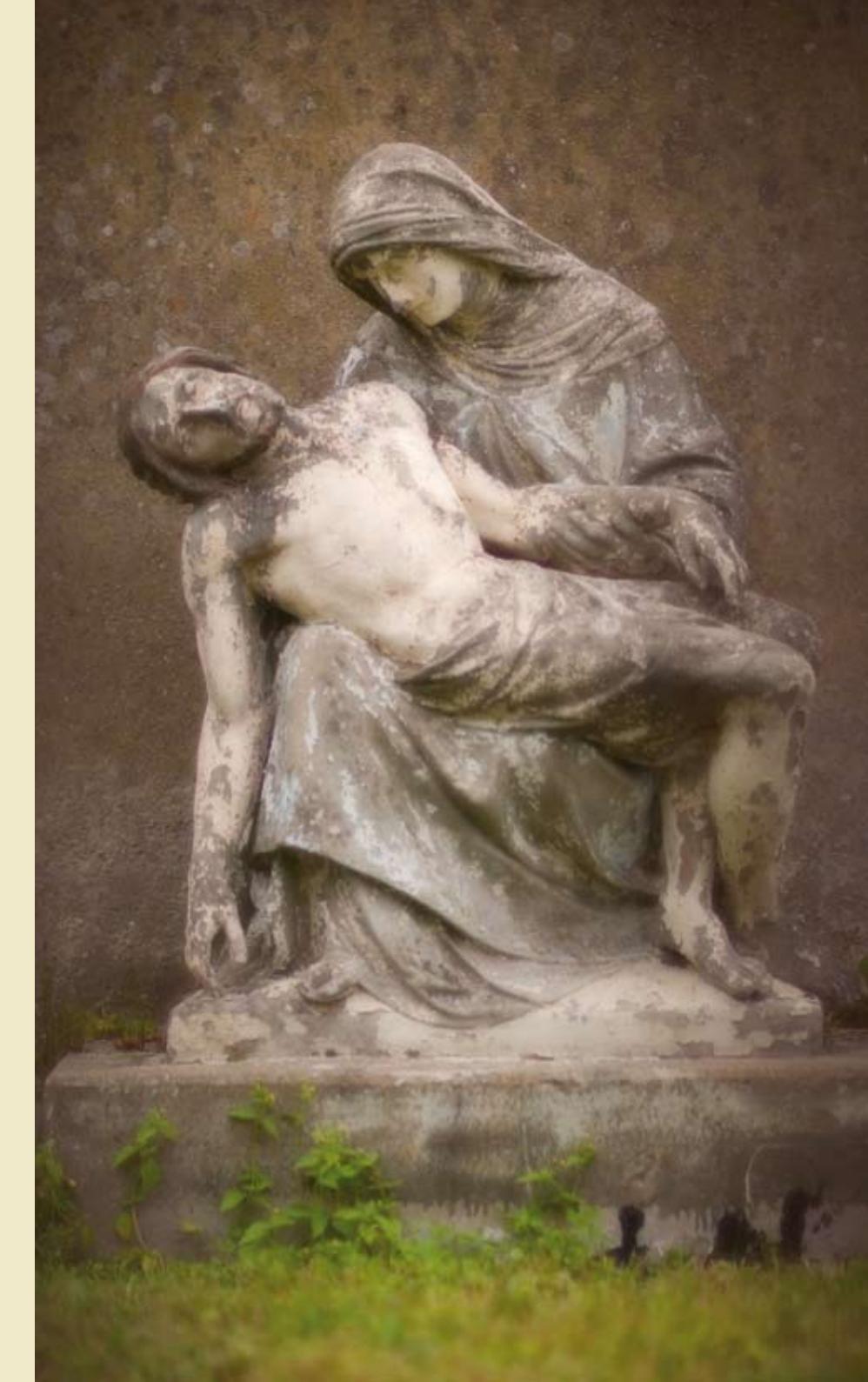
ein Tierschutzgebiet auf den Seen in Bracholin, wo 139 Vogelarten, darin 68 Arten von Brutvögeln auftreten. Hier sind u.a. die außergewöhnlich selten vorkommende Wollente, die Graugans, einige Arten des Haubentauchers, die Trauerseeschwalbe und sogar die Sumpfohreule zu treffen.

Der „Zisterzienserradweg“ der in Tarnowo Pałuckie beginnt, muss allen Personen empfohlen werden, welche die Zeit aktiv mit dem Fahrrad verbringen. Allen Menschen, welche die Erholung am Wasser bevorzugen, bieten wir zahlreiche Seen an. Wir laden Fischer in ruhige Orte und Sonnenanbeter in bewachte Strände an den Seen: Kaliszańskie und Kobyleckie ein, wo man Wassergeräte ausleihen kann. Empfehlenswert ist der See Kaliszańskie. Wenn es dort günstige Winde gibt, kann man Windsurfing und Segelsport treiben.

Wir regen Sie zum Besuch unserer Gegend in Anbetracht der Fülle an Wäldern und Seen, interessanten Touristenwegen und einzigartigen Denkmälern an.

Die altpolnische Gastfreundlichkeit der Einwohner, das Wohlwollen der Selbstverwaltungsbehörden und schöne Vorzüge des Landes von Wągrowiec werden hier allen Ankömmlingen entgegengebracht.

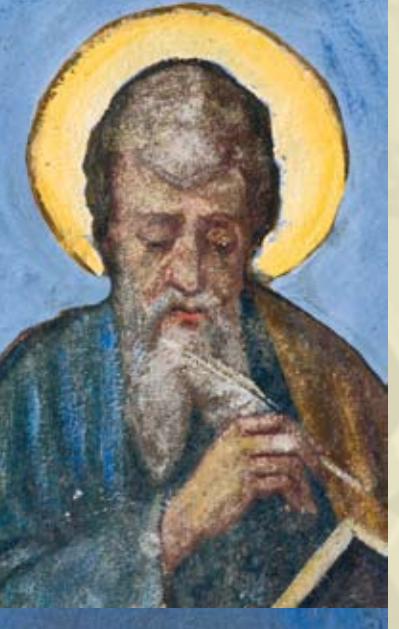

Kościół w Potulicach – kryty gontem, z wieżą o barokowym hełmie. Od północy przylega do kościoła murowana kaplica grobowca rodziny Biegajskich, z około 1856 roku.

Church in Potulice - shingle covered, with a baroque cupola steeple. To the north, a brick chapel of the Biegajski family vault from ca. 1856 adjoins the church.

Kirche in Potulice mit Dachschindeln und einem barocken Helm. Vom Norden stößt eine gemauerte Grufkapelle der Familie Biegajski aus der Zeit um 1856 an die Kirche an.

Wewnątrz kościoła rokokowy ołtarz główny z około 1778 roku; 2 ołtarze późnobarokowe z okresu budowy i kamienna chrzcielnica barokowa z 2 połowy XVII w.

Inside the church, a rococo high altar from ca. 1778; 2 late-baroque altars from the construction period, and a stone baroque baptismal font from the second half of the 17th century.

Im Kircheninnenraum gibt es den Rokoko-hauptaltar aus der Zeit um 1778, 2 spätbarocke Altäre aus der Bauperiode und ein steinernes Taufbecken aus der 2. Hälfte des 17. Jh.

Na lewej ścianie prezbiterium piaskowcowy nagrobek z końca XVI w. fundatora kościoła, kasztelana nakielskiego Nikodema Lakińskiego.

On the chancel's left wall, sandstone tombstone of the church founder Naklo castellan Nikodem Lakiński from the late 16th century.

An der linken Wand des Altarraumes befindet sich ein Sandsteingrabmal aus dem Ende des 16. Jh. von dem Stifter der Kirche, dem Schlossvogt aus Naklo Nikodem Lakiński.

Kościół pw. św. Piotra i Pawła z XVI wieku w Leknie. Pierwotny kościół zbudowali w drugiej połowie XII lub w pierwszej połowie XIII wieku cystersi. Obecna, późnogotycka świątynia, wznieciona została w połowie XIV wieku i gruntownie odnowiona w wiekach XVII i XVIII. Budowla trójnawowa z cegły z użyciem cięciów granitowych. Prezbiterium niższe i nieco węższe.

Po prawej XVIII-wieczny ołtarz główny.

Church of SS Peter and Paul from the 16th century in Lekno. The original church was constructed by Cistercians in the second half of the 12th century or the first half of the 13th century. The present, late-Gothic church, was erected in the mid-14th century ad thoroughly renovated in the 17th and 18th centuries. A three-aisled building, brick with granite joints. A lower and slightly narrower chancel. On the right - 18th-century high altar.

Kirche der Heiligen Petrus und Paulus aus dem 16. Jh. in Lekno. Die ursprüngliche Kirche wurde in der 2. Hälfte des 12. Jh. oder in der 1. Hälfte des 13. Jh. von Zisterziensern errichtet. Die heutige spätgotische Kirche wurde in der Mitte des 14. Jh. gebaut und in dem 17. und 18. Jh. gründlich renoviert. Das dreischiffige Gebäude wurde aus Ziegeln mit Einsatz von Granitquadersteinen aufgebaut. Der Altarraum ist niedriger und ein bisschen schmäler. An der rechten Seite gibt es den Hauptaltar aus dem 18. Jh.

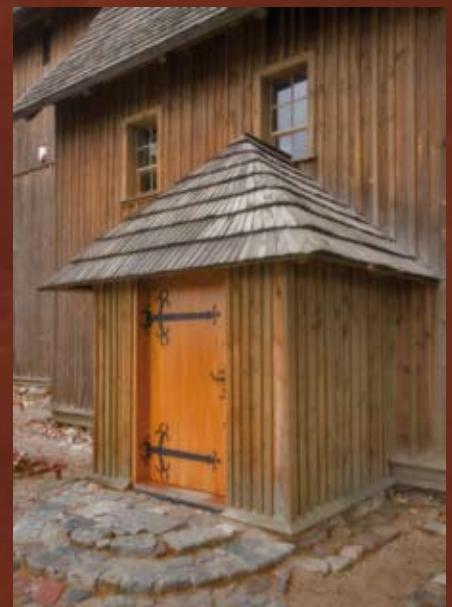

Drewniana rzeźba z kościoła pw. Krzyża Świętego w Leknie, który został poddany rozbiorce w XIX w.
Wooden sculpture from the Church of the Holy Cross in Lekno, demolished in the 19th century.
Holzskulptur von der Kirche des Hl. Kreuzes in Lekno, die im 19. Jh. abgetragen wurde.

XVIII-wieczny obraz Świętej Rodziny.
18th-century painting of the Holy Family.
Gemälde der Heiligen Familie aus dem 18. Jh.

Najstarszy w Polsce drewniany kościół z 1373/74 roku w Tarnowie Paluckim, pw. św. Mikołaja. Zaliczany do zabytków klasy „0”, charakteryzujący się unikatową późnorenesansową polichromią wnętrza.

Po prawej – późnorenesansowy ołtarz główny z obrazami Wniebowzięcia NMP, św. Mikołaja i św. Małgorzaty.

Poland's oldest wooden church of St Nicholas from 1373/74 in Tarnowo Podgórne. It is one of the highest, „0” class historical sights, characterised by unique late-Renaissance wall paintings inside. On the right - late-Renaissance high altar with paintings of the Assumption, St Nicholas and St Margaret.

Die älteste Holzkirche des Hl. Nikolaus in Polen aus dem Jahr 1373/74 in Tarnowo Podgórne. Die Kirche wird zu Denkmälern der Klasse „0“ gezählt und zeichnet sich durch eine außergewöhnliche Polychromie des Innenraumes aus der Spätrenaissance aus. Rechts – Hauptaltar aus der Spätrenaissance mit Gemälden der Mariä Himmelfahrt, des Hl. Nikolaus und der Hl. Margareta.

Wnętrze kościoła pw. św. Mikołaja w Tarnowie Paluckim. Widok na ołtarz główny i dwa barokowe ołtarze boczne: św. Małgorzaty i św. Mikołaja.

Inside the Church of St Nicholas in Tarnowo Paluckie. View of the high altar and two baroque side altars: St Margaret and St Nicholas.

Innenraum der Kirche des Hl. Nikolaus in Tarnowo Paluckie. Blick auf den Hauptaltar und zwei barocke Nebenaltäre: der Hl. Margareta und des Hl. Nikolaus.

Prezbiterium od nawy głównej oddzielone jest półkolistym łukiem tęczowym.
Na jego belce znajduje się barokowy krzyż oraz postacie Matki Bożej i św. Jana.

Chancel and the nave are separated by a semicircular rood arch.
On its beam, there is a baroque cross and figures of Our Lady and St John.

Der Altarraum ist von dem Hauptschiff mittels eines halbrunden Bogenbalkens abgetrennt.
Auf dem Balken befinden sich: ein barockes Kreuz und Figuren der Gottesmutter und des Hl. Johannes.

Fragmenty polichromii: od góry – prezbiterium ze scenami z Nowego Testametu: Zwiastowanie NMP, Nawiedzenie, Narodzenie Chrystusa, Obrzezanie; u dołu – św. Małgorzata ze smokiem z północnej ściany nawy głównej.

Wall painting fragments: from top - chancel with scenes from the New Testament: Our Lady's Annunciation, the Visitation, Christ's Birth, Circumcision; bottom - St Margaret with a dragon from the northern wall of the nave.

Fragmente der Polychromie: von oben – der Altarraum mit Szenen aus dem Neuen Testametu: Mariä Verkündigung, Heimsuchung, Christi Geburt, Beschneidung; unten – Hl. Margareta mit einem Drachen an der nördlichen Wand des Hauptschiffes.

Polichromie na stropie nawy głównej.

Wall-paintings on the nave vault.

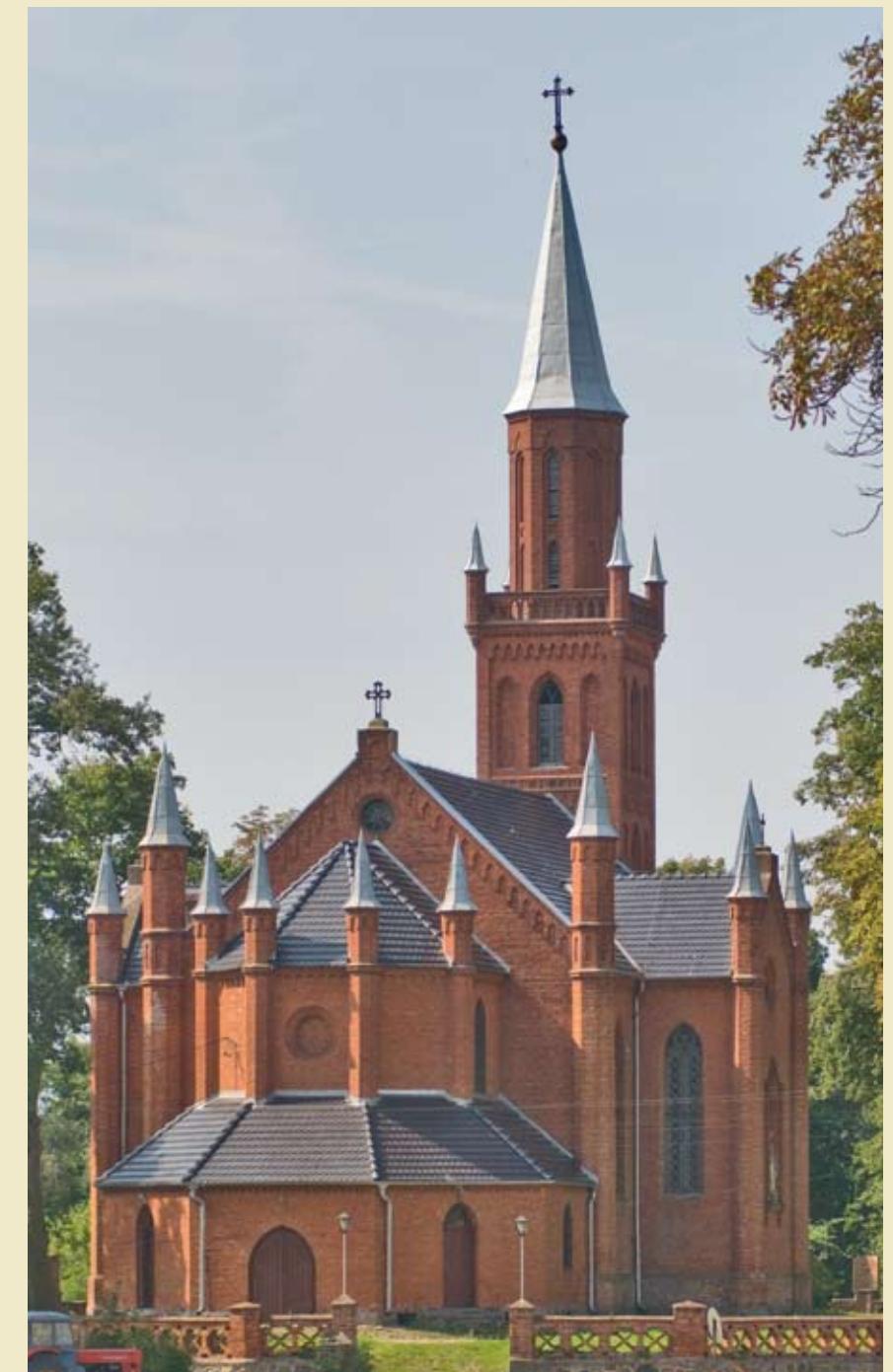
Polychromien an der Decke des Hauptschiffs.

Od góry: na balustradzie chóru muzycznego, w dziesięciu polach znajdują się malowane półpostaci: Chrystusa i NMP oraz wizerunki świętych zakonników cysterskich (Benedykta, Roberta, Stefana Hardinga, Bernarda) i świętych zakonniczek cysterskich (Ludgardy, Gertrudy, Juliany, Scholastyki); na dole: św. Bernard i NMP.

From top: the music choir balustrade, in ten fields, features painted semi-figures of: Christ and Our Lady, and images saint Cistercian monks (Benedict, Robert, Stefan Harding, Bernard) and saint Cistercian nuns (Ludgarda, Gertrud, Julianna, Scholastika); bottom: St Bernard and Our Lady.

Von oben: auf dem Geländer des Musikchores, auf zehn Feldern befinden sich gemalte Halbfiguren: von Christus und der Jungfrau Maria, Bildnisse der heiligen Zisterzienserbrüder (Benedikt, Robert, Stephan Harding, Bernhard) und der heiligen Zisterziensschwestern (Ludgarda, Gertrud, Juliania, Scholastika); unten: Hl. Bernhard und die Jungfrau Maria.

Jezioro
Lake
See

Późnobarokowy dwór Grabowskich
z końca XVIII w. w Grylewie.

Late-baroque manor of the Grabowski
family from the late 18th century in Grylewo.
Spätbarocker Gutshof der Familie Grabowski
aus dem Ende des 18. Jh. in Grylewo.

Kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła zbudowali
ok. pol. XIII w. dziedzice Lekna, członkowie rodu Paluków.
Obecna świątynia, zbudowana w stylu późnego gotyku, została
wzniesiona w XVI w. dzięki staraniom Nikodema Lekińskiego.

Church of SS Apostles Peter and Paul constructed in ca. the mid-13th
century by landlords of Lekno, members of the Paluk family. The
present church, in the late Gothic style, was constructed in the 16th
century thanks to efforts of Nikodem Lekiński.

Kirche der Heiligen Apostel Petrus und Paulus wurde um Mitte des 13.
Jh. von den Gutsherren aus Lekno, den Mitgliedern des Geschlechts
Paluk gebaut. Die heutige spätgotische Kirche wurde in dem 16. Jh.
dank der Bemühungen von Nikodem Lekiński errichtet.

Ponad 6-metrowy grobowiec w kształcie piramidy rotmistrza wojsk napoleońskich Franciszka Łacińskiego (1767–1845) w Łaziskach; tablica pamiątkowa na piramidzie.

Over 6-m sepulchre in the shape of a pyramid of Napoleon's troops captain of horse Franciszek Łaciński (1767–1845) in Laziska; plaque on the pyramid.

Das über 6 Meter hohe pyramidenförmige Grabmal des Rittmeisters der Truppen von Napoléon Franciszek Łaciński (1767–1845) in Łaziska; Gedenktafel auf der Pyramide.

Wiatrak w Bracholinie.

Windmill in Bracholin.

Windmühle in Bracholin.

Pałac w Wiatrowie – pierwotnie dwór rodu Moszczeńskich – herbu Nałęcz, z drugiej połowy XVIII wieku, obudowany w 1856 roku skrzydłami w stylu gotyku romantycznego.

Palace in Wiatrowo – originally the manor of the Moszczeński family – Nałęcz coat of arms, from the second half of the 18th century; wings in the romantic Gothic style were added in 1856.

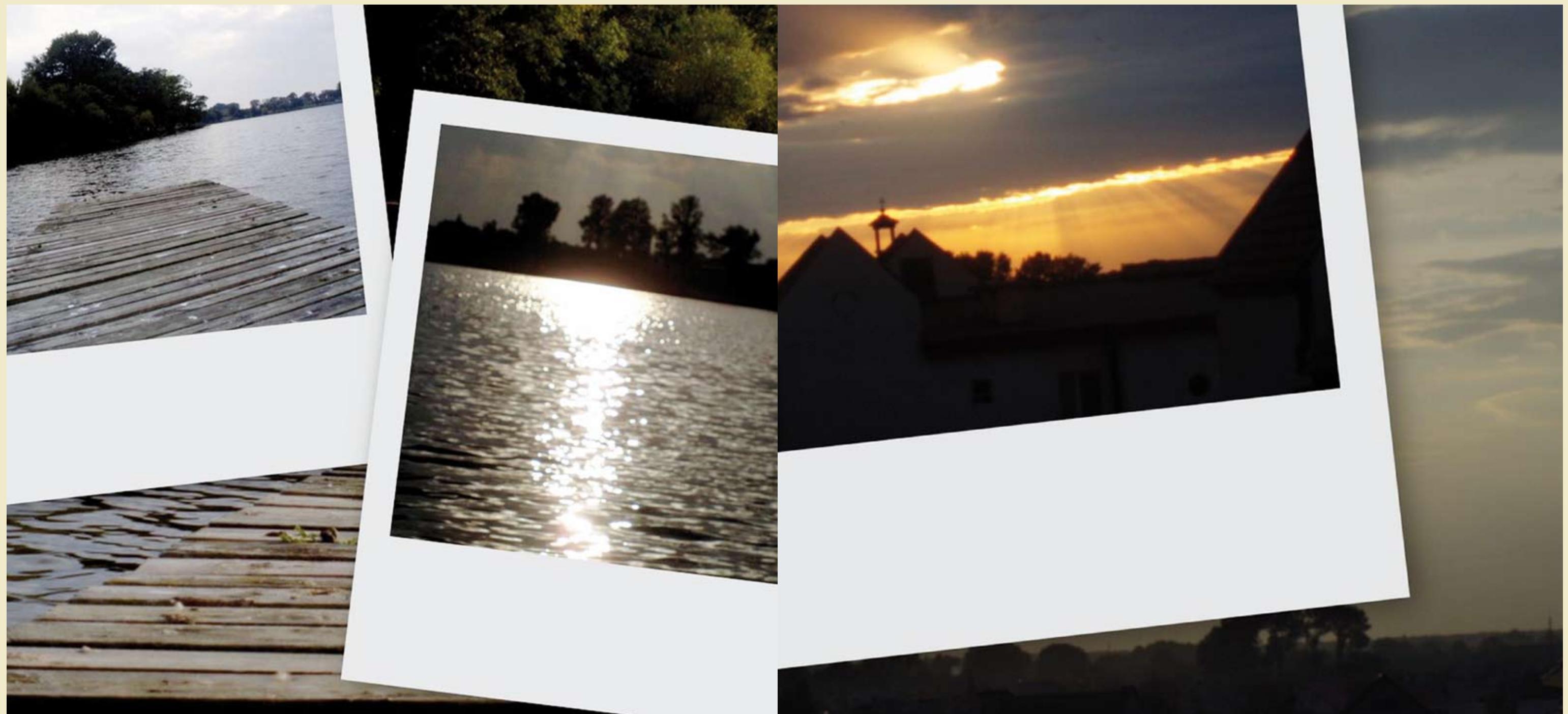
Schloss in Wiatrowo – ursprünglich Gutshof der Familie Moszczeński Wappen Nałęcz aus der 2. Hälfte des 18. Jh., umbaut 1856 mit Flügeln im Stil der romantischen Gotik.

Pomnik przyrody „Dąb Korfantego” w rezerwacie Dębina.

“Korfanty’s Oak” natural phenomenon in Dębina reserve.

Naturdenkmal „Eiche von Korfanty” in dem Schutzgebiet Dębina.

„Collage”, aut. MARTA PRECH

Powiat Wągrowiecki
Oczami mieszkańców
Seen by the residents
In den Augen der Einwohner

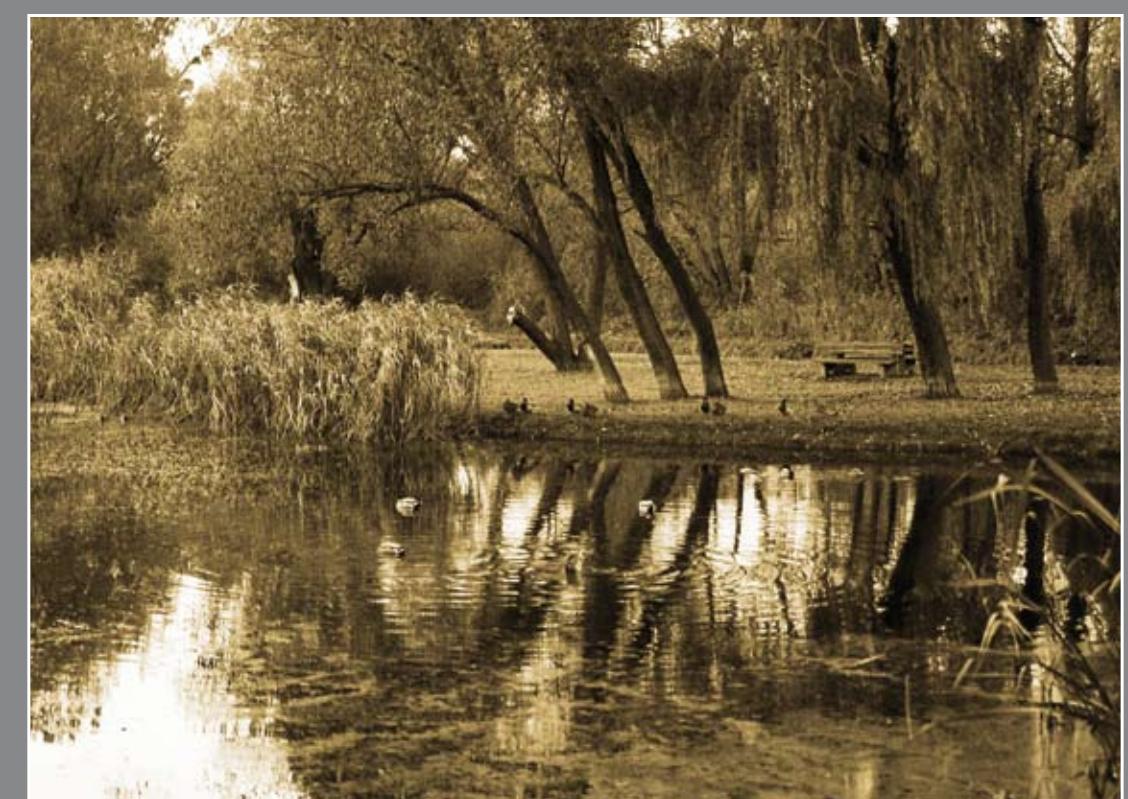
„Sejmik bocianie w Kopaninie”, aut. ANNA BORCZYKOWSKA

„Lakina”, aut. ARTUR HILBRECHT

Aut. ANNA BORCZYKOWSKA

„Stawek, ul. Opacka”, aut. ARTUR HILBRECHT

„Klasztor pocysterski”, aut. MARCIN MATERINK

„Sienna”, aut. MARCIN MATERINK

„Jezioro Łęgowskie”, aut. MARCIN MATERINK

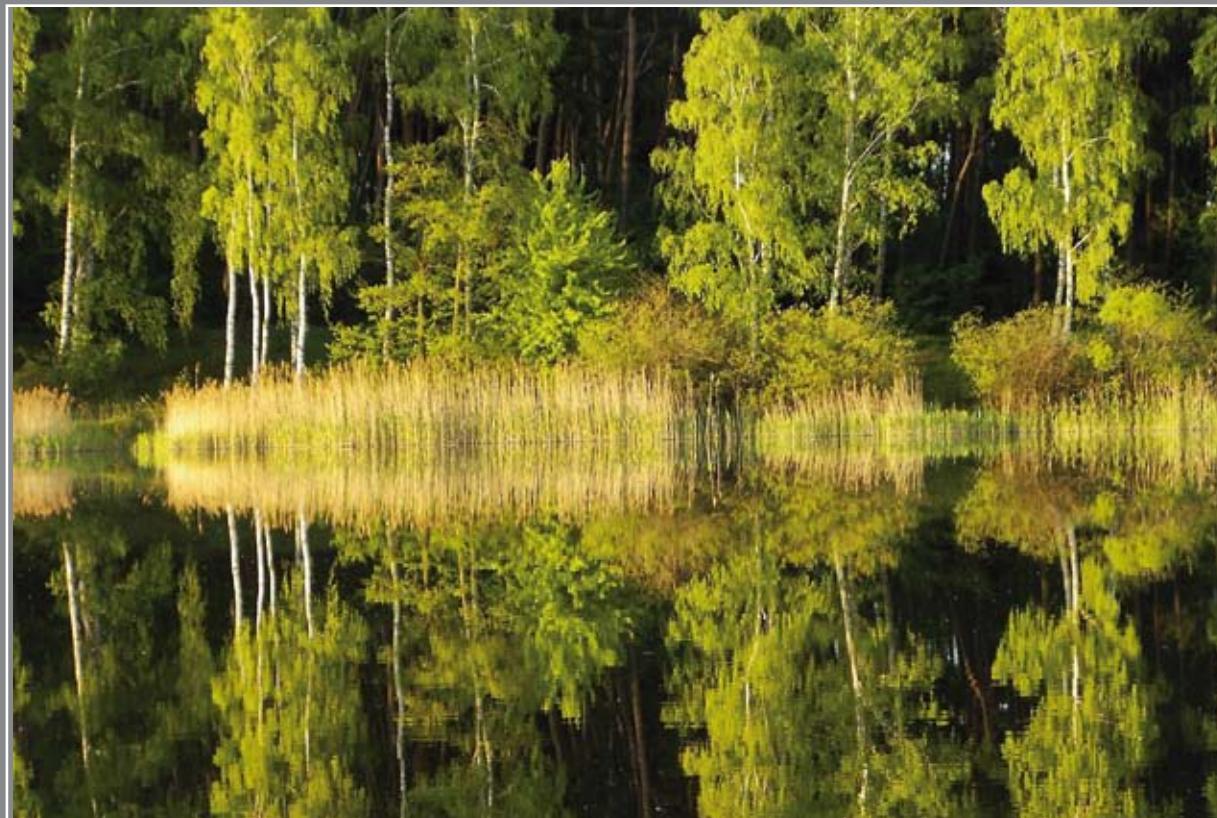
„Bifurkacja”, aut. MARCIN MATERINK

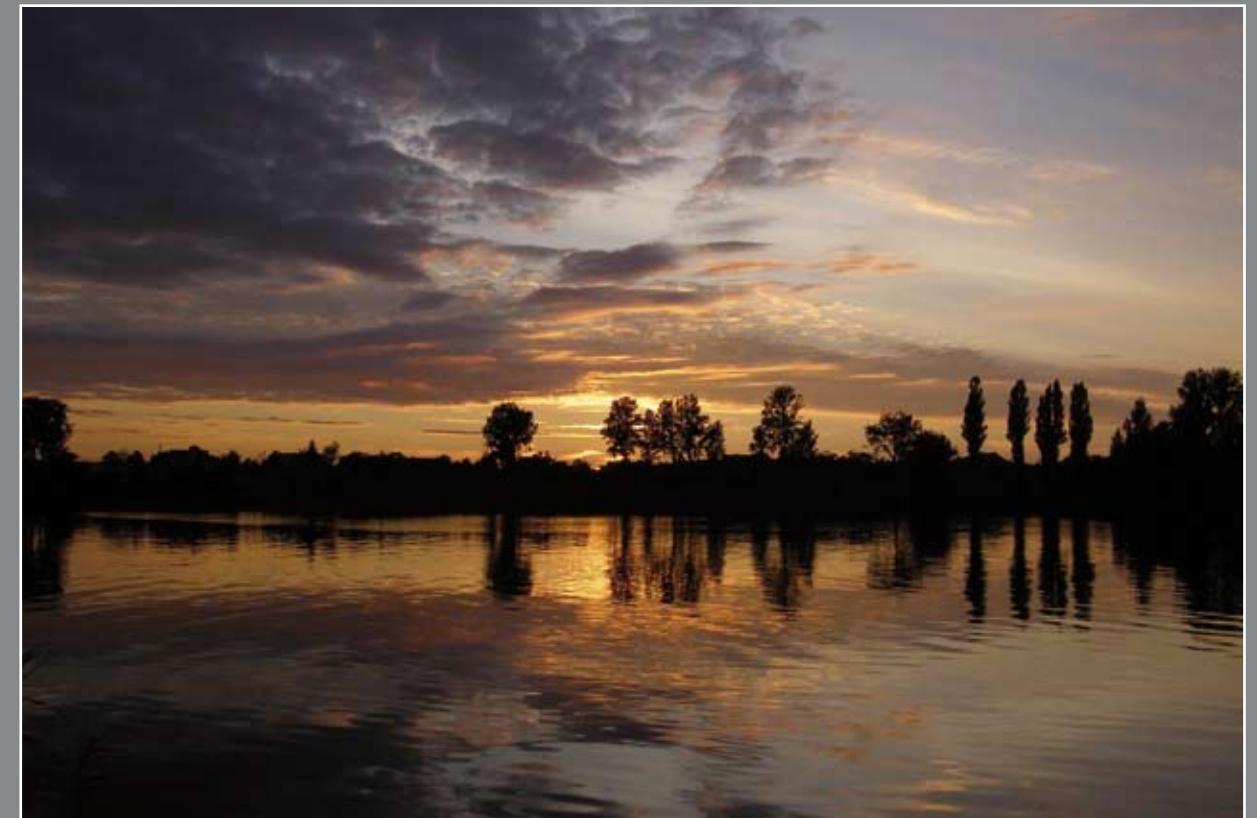
„Rodzina bocianów”, aut. JERZY MIANOWSKI

„Dąb”, okolice Rezerwatu Dębina, aut. LECH SZYMANOWSKI

„Zielona granica”, aut. SŁAWOMIR STARZYŃSKI

„Letni wieczór” Wągrowiec, aut. LUKASZ JASIŃSKI

„Ptasi raj III”, aut. ANNA BORCZYKOWSKA

„Oszronione drzewo”, aut. PIOTR WILCZYŃSKI

„Uchwycona zima”, aut. KAROLINA ZAGANIACZYK

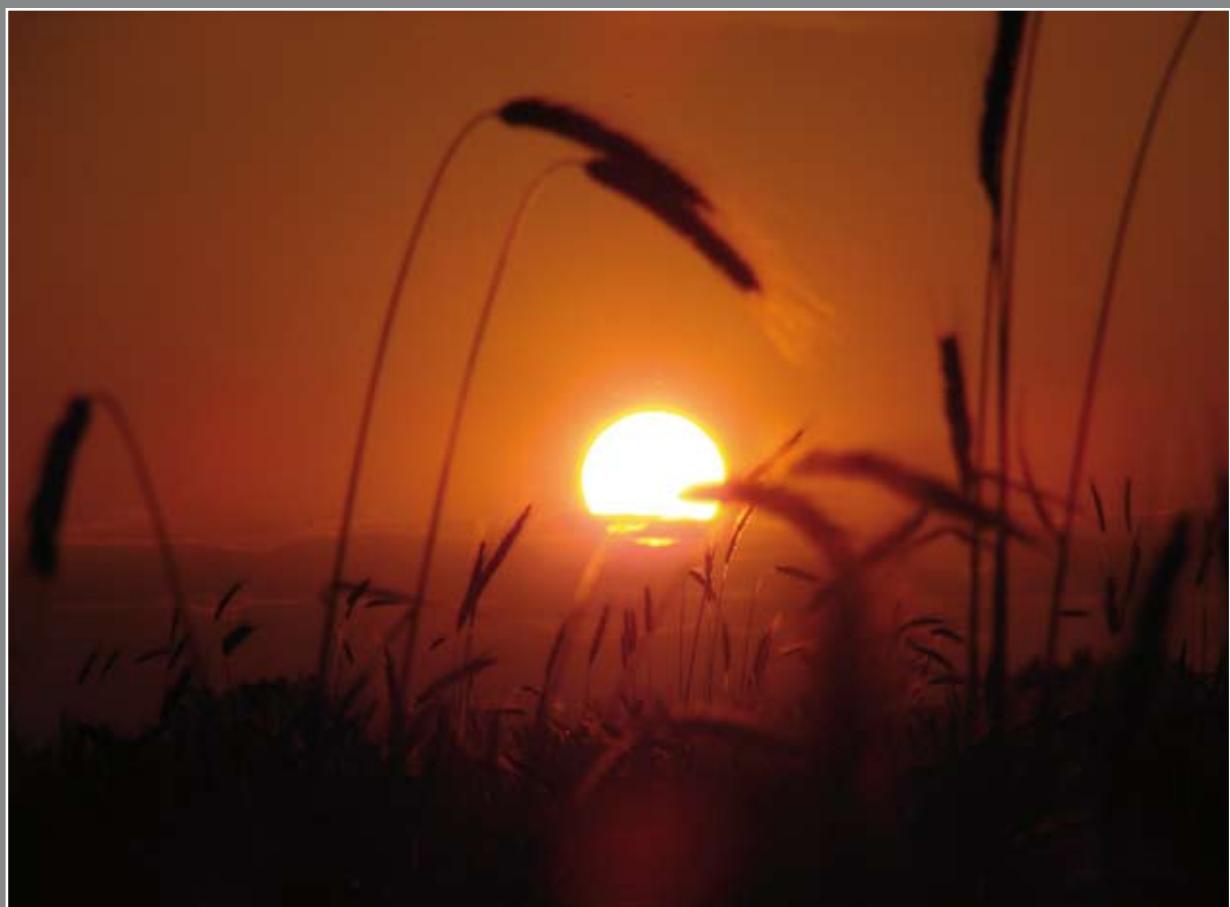
„Już słychać krzyk żurawi”, Laziska, aut. DARIUSZ KOZDĘBA

„Zima na Jeziorze Durowskim – rodzinne spotkanie”, aut. ZUZANNA BĘTKOWSKA

„Zachód słońca nad Jeziorem Durowskim”, aut. ROMA CICHORSKA

Aut. DAMIAN KOWALEWSKI

„Zachód słońca nad Jeziorem Durowskim”, aut. ROMA CICHORSKA

„Jezioro Durowskie”, aut. ANNA ŁUKASIAK

„Fragment Jeziora Durowskiego od strony Osady”, aut. MIROSŁAW BONOWSKI

„Pałac w Czeslawicach”, aut. ANNA ŁUKASIAK

„Aramis”, aut. PIOTR WILCZYŃSKI

„Jezioro Durowskie o zachodzie słońca”, aut. DOMINIK GAERTNER

„Mówią, że to koniec lata ”, aut. KATARZYNA KĘDZIORA

„Wiosna”, park przy ul. Opactwie, aut. DARIUSZ WALASEK

FOTOGRAFIE
MAREK CHEŁMINIAK

FOTOGRAFIE UŻYCZONE

Archiwum Urzędu Miasta Wągrowiec – str. 22–23, 28, 37, 41, 49

Archiwum Muzeum w Wągrowcu – str. 36

Archiwum Urzędu Gminy Wapno – str. 118, 120–122, 123

Lukasz Polasik – str. 16

Paweł Dykban – str. 22–23, 114–115

Zbigniew Paulus – str. 34, (46, 48 górne)

Arkadiusz Dembiński – „Polska Głos Wielkopolski”, „Tygodnik Wągrowiecki” – str. 53

Jacek Głów – str. 53

Adam Grzewiński – str. 54–55, 61

Bolesław Szmania – str. 62–63

Tomasz Cyranek – str. 93

Karolina Stefaniak – str. 104, 107, 109, 111, 112–113

Ryszard Walerych – str. 107

Arkadiusz Bednarek – str. 108

Miroslaw Wojciński – str. 123

FOTOGRAFIE KONKURSOWE

strony 152–167

TŁUMACZENIA

Centrum Języków Obcych LOGOS, Bydgoszcz

KOREKTA

Lidia Podgórska

OPRACOWANIE GRAFICZNE

PROJEKT OKŁADKI

Ewa Stadnicka

WYDAWCĄ

© Wydawnictwo PEJZAŻ, Bydgoszcz 2009

ISBN – 978-83-61641-08-7

PRZYGOTOWANIE DO DRUKU

Wydawnictwo PEJZAŻ

DRUK OKŁADKI I OBWOLUTY

Drukarnia FRANCZAK, Bydgoszcz

DRUK I OPRAWA

Drukarnia DRUK INTRO, Inowrocław